T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)

ANABİLİM DALI

DÜNYADA E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE

Yüksek Lisans Tezi

Serkan YAVUZOĞLU

Ankara-2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)

ANABİLİM DALI

DÜNYADA E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE

Yüksek Lisans Tezi

Serkan YAVUZOĞLU

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Ali Ersoy KONTACI

Ankara-2017

T.C.

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KAMU HUKUKU (ANAYASA HUKUKU)

ANABİLİM DALI

DÜNYADA E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI VE TÜRKİYE

Yüksek Lisans Tezi

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ali Ersoy KONTACI

Tez Jürisi Üyeleri

Adı ve Soyadı	**İmzası**
……	……
……	……
……	……
……	……
……	……

Tez Sınav Tarihi: ……

TÜRKİYE CUMHURİYETİ

ANKARA ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Bu belge ile, bu tezdeki bütün bilgilerin akademik kurallara ve etik davranış ilkelerine uygun olarak toplanıp sunulduğunu beyan ederim. Bu kural ve ilkelerin gereği olarak, çalışmada bana ait olmayan tüm veri, düşünce ve sonuçları andığımı ve kaynağını gösterdiğimi ayrıca beyan ederim. (……/……/20……)

Tezi Hazırlayan Öğrencinin

Adı ve Soyadı

……

İmzası

……

İÇİNDEKİLER

İÇİNDEKİLER i

KISALTMALAR viii

TABLOLAR x

GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK SÜREÇ VE BU SÜRECE KATILIMA DAİR YAKLAŞIMLAR

I. DEMOKRASİ KAVRAMI 5

II. DEMOKRATİK SÜREÇ 9

III. DEMOKRATİK SÜRECE KATILIMA DAİR YAKLAŞIMLAR 15

A. DEMOKRATİK ELİTİZM KURAMI 17

B. GELENEKSEL DEMOKRASİ KURAMI VE BU KURAMA RADİKAL ELEŞTİRİ 23

C. KATILIMCI DEMOKRASİ KURAMI 27

IV. ARA DEĞERLENDİRME 33

İKİNCİ BÖLÜM

ELEKTRONİK DEMOKRASİ

I. ELEKTRONİK DEMOKRASİ KAVRAMI 44

A. E-DEMOKRASİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ..... 45

B. E-DEMOKRASİNİN İDDİALARI 47

C. E-DEMOKRASİNİN İŞLEVLERİ..... 50

II. BİR E-DEMOKRASİ TİPOLOJİSİ: TELEDEMOKRASİ, SİBERDEMOKRASİ, ELEKTRONİK DEMOKRATİKLEŞME..... 53

A. TELEDEMOKRASİ..... 54

B. SİBERDEMOKRASİ 55

C. ELEKTRONİK DEMOKRATİKLEŞME 56

III. E-DEMOKRASİ MODELLERİ 58

A. E-DEMOKRASİNİN PARTİZAN MODELİ 59

B. E-DEMOKRASİNİN LİBERAL MODELİ..... 60

C. E-DEMOKRASİNİN MÜZAKERECİ MODELİ 61

D. E-DEMOKRASİNİN DOĞRUDAN MODELİ 61

IV. ELEKTRONİK KATILIM 63

A. GENEL OLARAK SİYASAL KATILIM 63

B. ELEKTRONİK ORTAMDA SİYASAL KATILIM 72

C. E-KATILIMDA TARAFLARIN AMAÇLARI 76

D. E-KATILIMIN AŞAMALARI 77

1. ENFORMASYON SAĞLAMA 78

2. DANIŞMA 79

3. AKTİF KATILIM 80

E. E-KATILIMDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR 80

V. DEMOKRATİK SÜRECE ELEKTRONİK KATILIM 83

A. ELEKTRONİK OYLAMA SORUNU 83

B. E-KATILIMIN GERÇEKLEŞTİĞİ PLATFORMLAR 84

C. PARLAMENTO GÖZETİM KURULUŞLARI 86

D. E-KATILIM FAALİYETLERİ 88

VI. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNE ELEKTRONİK KATILIM 93

A. E-KATILIM ARAÇLARININ SAĞLADIĞI İMKÂNLAR 93

B. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNİN AŞAMALARI 94

1. GÜNDEM BELİRLEME 94

2. ANALİZ ETME 95

3. POLİTİKANIN OLUŞTURULMASI 95

4. POLİTİKANIN UYGULANMASI 96

5. POLİTİKANIN İZLENMESİ 96

C. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNİN AŞAMALARINA GÖRE E-KATILIM ARAÇLARI 97

1. GÜNDEM BELİRLEME AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI .. 99

a. Açık Çevrimiçi Danışma 99

b. E-Dilekçe ve E-Aktivizm 99

2. POLİTİKA HAZIRLIĞI AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI . 100

a. Çevrimiçi Plân Danışma 100

b. Politika Yapımı İçin Çevrimiçi Forumlar 101

c. Çevrimiçi Bilgi Toplulukları ve Politika Yapımına Hizmet Eden Sosyal Medya 102

3. KARAR VERME AŞAMASINDA E-KATILIM AŞAMALARI 103

a. E-Oylama 103

b. E-Kampanya 104

4. POLİTİKANIN UYGULANMASI AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI 106

a. E-Hukukun Korunması 106

b. Yurttaşların İhtiyaçlarına Yönelik ve Yurttaşların Katılımını İçeren E-Hükümet Hizmetleri 106

c. Hizmetten Yararlanacakların Tasarımına Katıldığı E-Hükümet Hizmetleri 107

d. E-Şikâyet ve E-Gözetim 107

5. POLİTİKANIN DEĞERLENDİRİLMESİ AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI 108

a. Çevrimiçi Kalite Panoları ve Çevrimiçi Kamu Hizmetlerinin Bireysel Değerlendirilmesi 108

b. Politikanın Yurttaşlar Tarafından Denetlendiği Web Siteleri ve Politika Hakkında Enformasyon Servisi 108

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI

I. DÜNYADA E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI 109

A. İZLANDA ANAYASA YAPIM SÜRECİ 109

B. BİRLEŞİK KRALLIK UYGULAMALARI 114

1. İSKOÇ PARLAMENTOSU E-DİLEKÇE UYGULAMASI 114

2. İNGİLTERE BUCKINGHAMSHIRE KONTLUĞU MILTON KEYNES BELEDİYESİ GENÇ KATILIMI 115

3. MYSOCIETY KURULUŞU "THEYWORKFORYOU" WEB SİTESİ 117

C. FİNLANDİYA UYGULAMALARI 119

1. "OTAKANTAA" WEB SİTESİ 119

2. AÇIK BAKANLIK WEB SİTESİ 120

D. ESTONYA "TOM" VE "OSALE" WEB SİTELERİ 121

E. AVUSTURYA "WAHLKABINE" WEB SİTESİ 122

F. ALMANYA BERLİN ŞEHRİ LICHTENBERG BELEDİYESİ KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASI 124

G. FRANSA PARİS BELEDİYESİ KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASI 126

II. TÜRKİYE'NİN E-DEMOKRASİ DENEYİMİ 128

III. E-DEMOKRASİ UYGULAMALARINA YÖNELİK ÖNERİLER 133

SONUÇ **141**

KAYNAKÇA **148**

ÖZET **156**

ABSTRACT **157**

KISALTMALAR

a.g.m. : Adı geçen makale

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AÜHF : Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi

AÜSBF : Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi

BİMER : Başbakanlık İletişim Merkezi

Bkz. : Bakınız

C. : Cilt

Çev. : Çeviren

Ed. : Editör

et al. : Ve diğerleri

Ibid. : Aynı eserde

No : Numara

OECD : Ekonomik İşbirliği ve Kalkınma Örgütü

S. : Sayı

s. : Sayfa

t.y. **:** Tarih yok

TBMM **:** Türkiye Büyük Millet Meclisi

vb. **:** Ve benzeri

Vol. **:** Volume

TABLOLAR

Tablo 1. E-Demokrasi Modelleri..... 58

Tablo 2. E-Katılım Araçları..... 97

GİRİŞ

Bu çalışmada, son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmelerin siyasal yaşamı etkilemesi sonucu ortaya çıkan, "e-demokrasi" kavramı ve uygulamaları ele alınmaktadır. Bu konuda az sayıda çalışmanın var olması ve mevcut çalışmaların çoğunlukla "e-hükümet" kavramı ile ilişkili olması sebebiyle, bu çalışmanın, öncü nitelikte bir çalışma olduğu söylenebilir. Yine, çalışmada yararlanılan verilerin ve materyallerin azlığı da bununla açıklanabilir.

Çalışmanın odak noktasında, e-demokrasi uygulamalarının, modern demokrasilerin karşı karşıya olduğu kimi yapısal sorunlara sunacağı katkı yer almaktadır. Bu bağlamda; ekonomik, sosyal, kültürel ve siyasal sorunlar sebebiyle, demokrasi kültürünün yerleşmediği bir ortamda, e-demokrasi uygulamaları bir anlam ifade etmez. E-demokrasi uygulamaları, otoriter ya da totaliter bir rejimi, demokratik bir rejime dönüştürme amacını gütmez. Buna karşın, e-demokrasi uygulamaları; modern demokrasilerin, özellikle temsil kurumundan kaynaklanan yapısal sorunlarının çözümüne yönelik katkı sunmayı amaçlar. Öyleyse, e-demokrasi uygulamaları; az da olsa demokrasi kültürünün yerleştiği, ancak modern demokrasinin yapısal sorunları ile karşı karşıya olan ülkeler adına, önemli bir araç olarak görülmelidir. Özetle, e-demokrasi uygulamaları; kusurlu demokratik rejimlerin kalitelerinde artış ve bu rejimlerin birer tam demokratik rejim olmalarını sağlama; tam demokratik rejimlerin ise, karşılaştıkları kimi yapısal sorunlara çözümler üretme amacını taşımaktadır.

Teknoloji dünyasında yaşanan hızlı gelişmeler; ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda etkisini oldukça göstermektedir. Özellikle enformasyon ve iletişim

teknolojileri araçlarının gelişmesi ile; ekonomik, sosyal ve siyasal yaşamda yer alan kurumlarda bir dönüşüm yaşanmaktadır. Bu dönüşüm sayesinde, söz konusu kurumların etkili ve verimli işlemesi konusunda ilerleme kaydedilmektedir. Dünyada elektronik kurumların hızla arttığı bir dönemde, bu gelişmelere kayıtsız kalmak mümkün değildir. Özellikle, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının sağladığı kolaylıkları göz ardı etmek düşünülemez. Öyleyse yapılması gereken, teknolojik gelişmeler çerçevesinde, ekonomik, sosyal ve siyasal kurumların tekrar gözden geçirilmesi ve çağa uygun reformların yapılmasıdır. İşte bu çalışma, yaşanan teknolojik gelişmelere bağlı olarak, siyasal kurumlarda ortaya çıkan reform ihtiyacının karşılanmasına yönelik bir katkı sunmayı amaçlamaktadır.

ABD eski başkanlarından Thomas Jefferson'a atfedilen, ancak ona ait olduğu kanıtlanmayan bir özlü söz, çalışmanın konusu bakımından oldukça önemlidir: "Enformasyon, demokrasinin para birimidir.".[1] Yurttaşların sahip oldukları enformasyon, onların bulunacakları siyasal eylemi önemli ölçüde etkilemektedir. Enformasyon, siyasal katılımın önkoşuludur. Bu yüzden, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının, demokratik süreç içerisinde sundukları katkı yadsınamaz. O halde, demokratik sürece katılım konusunda, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarına daha çok önem verilmelidir.

Çalışmanın birinci bölümünde; demokrasi kavramı, demokratik sürecin unsurları ve bu sürece katılıma dair yaklaşımlar ele alınmaktadır. Bu bölümün; demokratik süreçte, e-demokrasi uygulamalarından ne şekilde ve ne ölçüde

[1] Thomas Jefferson Vakfı web sitesinde söz konusu özlü sözün Thomas Jefferson'a ait olmadığı ifade edilmiştir. Thomas Jefferson Vakfı, <https://www.monticello.org/site/jefferson/information-currency-democracy-spurious-quotation>, (Erişim Tarihi: 20.01.2017).

yararlanılması gerektiği konularına ışık tutacağı umulmaktadır. Demokratik sürecin unsurlarının irdelenmesi sayesinde, e-demokrasi uygulamalarının, bu süreçte nasıl bir işleve sahip olabileceği daha iyi kavranacaktır. Bunun yanı sıra, demokratik sürece katılıma dair yaklaşımların ele alınması ise, e-demokrasi uygulamalarından ne ölçüde yararlanılması gerektiği konusunda aydınlatıcı olacaktır.

Çalışmanın ikinci bölümünde; ilk olarak, e-demokrasi kavramı, bu kavramın ortaya çıkış sebepleri, iddiaları ve işlevleri ele alınmaktadır. Ardından, bir e-demokrasi tipolojisine yer verilmekte ve bu tipoloji ile birlikte tarihsel süreç aktarılmaktadır. Aynı zamanda bu tipolojiye yer verilerek, konuya ilişkin var olan kavram kargaşasının önüne geçilmesi de amaçlanmaktadır. Sonrasında ise, e-demokrasi uygulamalarında bulunulması muhtemel tercihler göz önüne alınarak oluşturulan, e-demokrasi modelleri incelenmektedir. Söz konusu e-demokrasi modelleri, e-demokrasi konusunda alınacak tavrın belirlenmesinde önemli bir rol oynamaktadır. E-demokrasi kavramının açığa kavuşturulmasından sonra ise, e-katılım kavramı, e-katılımın amacı ve aşamaları ve bu süreçte karşılaşılan zorluklar ele alınmaktadır. Ardından, önce genel olarak siyasal katılım konusuna değinilmekte; sonrasında ise, demokratik süreçte gerçekleştirilebilecek e-katılım faaliyetleri ve politika yapım sürecinin aşamalarına göre e-katılım araçları incelenmektedir. Böylece zihinlerde, e-katılıma dair daha somut bir düşüncenin oluşması sağlanacaktır.

Çalışmanın son bölümü ise, dünyada gerçekleşen başarılı e-demokrasi uygulamalarına, Türkiye'nin e-demokrasi konusundaki sınırlı deneyimine ve e-demokrasi uygulamalarına yönelik önerilere ayrılmaktadır. İlk olarak, diğer ülkeler için örnek teşkil etmesi sebebiyle, dünyadaki başarılı e-demokrasi uygulamalarına yer

verilmektedir. Ardından, Türkiye'nin e-demokrasi konusundaki sınırlı deneyimine değinilmekte, e-hükümet konusundaki başarısına dikkat çekilerek aynı başarının e-demokrasi uygulamalarında da gerçekleştirilebileceği vurgulanmaktadır. Son olarak ise, e-demokrasi uygulamalarına yönelik önerilere yer verilmektedir.

BİRİNCİ BÖLÜM

DEMOKRATİK SÜREÇ VE BU SÜRECE KATILIMA DAİR YAKLAŞIMLAR

I. DEMOKRASİ KAVRAMI

Demokrasinin en popüler tanımının sahibi Abraham Lincoln'e göre demokrasi; "halkın, halk tarafından, halk için yönetimidir".[2] Bu tanımdan yola çıkıldığında şu üç hususun açığa kavuşturulması gerekir: halk kimlerden oluşur; halk tarafından yönetim nasıl gerçekleşir; halk için yönetim ne anlama gelir?

Halk kavramının kimleri kapsadığı sorusuna, gerek Eski Yunan uygarlığında gerekse modern demokrasinin ortaya çıktığı zamanlarda farklı cevaplar verilmiştir. Bu farklı cevapların temelinde, yönetime kimlerin katılacağı sorusu yatmaktadır. Zira verilecek cevap, yönetime katılacakları belirleyecektir. Yukarıda bahsi geçen tanımda halk, hem yöneten hem de yönetilen konumundadır. "Yönetilen halk"tan bahsedildiğinde tüm sıradan insanlar kastedilirken; iş "yöneten halk"a geldiğinde durum değişmektedir.

Eski Yunan demokrasisinde, yönetime katılma hakkı, kadınlara ve kölelere tanınmamıştır. Modern demokrasilerde ise, 19. yüzyıl boyunca, siyasal katılım hakkı; mülk sahibi, eğitimli, erkek yetişkinlere tanınmıştır. Siyasal katılım hakkının tüm

[2] Gettysburg Konuşması, Pensilvanya, 19 Kasım 1863.

yetişkinlere tanınması ise, ancak 20. yüzyılda yaygın olarak kabul görmüştür.[3] Artık günümüzde; demokratik rejimlerde, tüm yetişkinlere siyasal katılım hakkının tanınmasıyla, halk kavramının kimlerden oluştuğu sorusu açığa kavuşmuştur.

Halk tarafından yönetimin nasıl gerçekleşeceği sorusu ise; "siyasal eşitlik" ve "çoğunluk yönetimi" ilkeleri çerçevesinde, halkın yönetime katılması olarak cevaplandırılabilir. Siyasal eşitlik ilkesi, herkesin eşit değerde oy hakkına sahip olması anlamına gelirken; çoğunluk yönetimi ilkesi, azınlığın, çoğunluğun kararına uyması anlamına gelir. Halkın yönetime katılması ise; ya Eski Yunan'da olduğu gibi, halkın doğrudan katılımı ile ya da modern demokrasilerde olduğu gibi, halkın temsilcileri vasıtasıyla katılımı ile gerçekleşebilir.[4]

Öte yandan, çoğunluk yönetimi ilkesi, "çoğunlukçuluk" tehlikesi oluşturabilir. Çoğunluk, halkı temsil ettiğini ileri sürerek, sınırsız bir güç kullanabilir. Böylece, azınlıkların çoğunluğa feda edildiği, "çoğunluğun tiranlığı" durumu meydana gelebilir. Bu tehlikeyi öngören, ABD'nin kurucu babalarından James Madison, siyasal iktidarın bölünmesini ve birçok kuruma dağıtılmasını savunmuştur. Ona göre toplum, her biri saygı hak eden, farklı çıkarları olan ve birbirleriyle yarışma halinde olan azınlıklardan oluşmaktadır. Sınırlandırılmamış çoğunluk yönetimi, azınlıkta kalan bireylerin haklarını ihlâl edebilir. Bu durumda, siyasal iktidarın, her azınlık gruba siyasal etkide bulunma fırsatı veren, birçok kurum arasında dağıtılması gerekir. Bu demokrasi anlayışı, ABD'de, gerek yasama organının iki kanadı olan Temsilciler Meclisi ve Senato arasında gerekse federal yönetim üç birimi olan Kongre, Başkan ve

[3] HEYWOOD, Andrew, "Demokrasi", (Çev. Bican Şahin), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 71.
[4] Ibid., s. 72-73.

Yüksek Mahkeme arasında denge ve kontrol mekanizmalarına yer verilmesi ile hayata geçmiştir. Böylece "çoğunluğun tiranlığı" durumunun önüne geçilmesi amaçlanmıştır.[5]

Son olarak halk için yönetim ise, yönetimin, halkın çıkarına uygun bir şekilde gerçekleşmesi anlamına gelmektedir. Bu noktada, bireylerin çıkarlarından bağımsız olarak, halkın çıkarından söz etmek mümkün müdür sorusu akıllara gelebilir.

Jeremy Bentham ve onu takip eden faydacılar, ortak bir çıkardan söz edilemeyeceğini ileri sürer. Onlara göre, her birey kendi refahı için çıkarlarının peşinden koşar. Tüm halkın ortak bir çıkarından söz etmek mümkün değildir, zira gerçekte var olan birbirleriyle yarışan bireysel çıkarların toplamıdır.[6] Bentham'a göre; bir eylem ya da kararın toplumun yararına olup olmayacağı, söz konusu eylem ya da kararın bireylere yaşattığı haz ve acıdan yola çıkılarak belirlenebilir. Bir eylem ya da kararın, bireyleri etkilemesi sonucu oluşan hazzın ve acının değerleri her bir birey için ayrı ayrı toplanmalı; bu toplamın sonucunda hazzın ağır basması ve bu durumun toplumdaki bireylerin çoğunluğu için geçerli olması halinde; söz konusu eylemin ya da kararın toplumun yararına olduğu söylenebilir.[7] Görüldüğü üzere, Bentham'ın düşüncesine göre, "halkın çıkarına yönetim" amacının gerçekleşebilmesi için; ortak bir çıkarı keşfetmek yerine, bireylerin çoğunluğunun çıkarına uygun olan eylemin uygulanması ya da kararın alınması gerekir.

---

[5] Ibid.
[6] Ibid., s. 75.
[7] KORKUT, Levent, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Bir Sınırlama Nedeni Olarak Kamu Yararı Kavramı", **Liberal Düşünce Dergisi,** C. 11, S. 44, 2006, s. 81.

Jean Jacques Rousseau ise, halk egemenliği anlayışını savunurken, "genel irade" kavramından bahseder. Genel irade, toplumun kolektif olarak paylaştığı "genel çıkar"ı yansıtması bakımından oldukça önemlidir. Özel iradeler, bireylerin özel çıkarlarını ifade ederken; genel irade, bireylerin bencil olmadan davranması halinde ortaya çıkan bütünün iradesi anlamına gelmektedir.[8] Rousseau'ya göre, genel irade, bireylerin iradelerinin toplamı değildir; genel irade, tüm iradelerin birleştiği noktadır.[9] Bu bağlamda, genel çıkar, bireylerin çıkarlarından bağımsızdır; ne onların içinden bir tanesi ne de onların toplamıdır. Genel çıkar, toplumun tamamının ortak çıkarı anlamına gelir. Bu ortak çıkar fikri, antidemokratik rejimlere esin kaynağı olması bakımından tehlike arz edebilir. Zira ortak çıkarın ne olduğunu bildiğini iddia eden bir diktatör, yönetimde tek söz sahibi olması gerektiğini ileri sürebilir. Gerek Hitler gerekse de Mussolini, tam da bu gerekçe ile, "doğru" demokrasiyi uyguladıklarını iddia etmiştir.[10]

[8] HEYWOOD, Andrew, a.g.m., s. 75-76.
[9] KORKUT, Levent, a.g.m., s. 85.
[10] HEYWOOD, Andrew, a.g.m., s. 76.

II. DEMOKRATİK SÜREÇ

Halk tarafından yönetim, yukarıda da bahsedildiği üzere, ya Eski Yunan'da olduğu gibi, halkın doğrudan katılımı ile ya da modern demokrasilerde olduğu gibi, halkın temsilcileri vasıtasıyla katılımı ile gerçekleşmektedir. Dolayısıyla günümüz modern demokrasilerinde, "halk tarafından yönetim" denilince ilk olarak akla gelen şey; halkın, kendi temsilcilerini seçmesi olmaktadır. Bunda hem kalabalık nüfusun hem de yönetim kademelerinde uzmanlaşma ihtiyacının etkisi vardır. Gerçekten de temsilcilerin seçimi, halk tarafından yönetim idealinin gerçekleşmesinde büyük öneme sahiptir. Ancak, meselenin bundan ibaret olduğunu düşünmek, demokrasinin diğer kurumsal gerekliliklerini görmezden gelmek anlamını taşıyacaktır.

Günümüzde demokrasi kavramı büyük bir ilgi görmekte, hemen her kesim tarafından sahiplenilmektedir. Peki demokrasiyi bu kadar cazip kılan, değerli hale getiren nedir? Hiç kuşkusuz, demokrasinin yurttaşlara sağladığı imkânlardır. Robert A. Dahl, bu imkânları beş başlık halinde sıralamıştır. Aynı zamanda demokratik sürecin kriterleri de olan bu imkânlar; etkin katılım, oy kullanma eşitliği, bilgi edinebilme, gündem üzerinde son sözü söyleme hakkı ve yetişkinlerin siyasal sürece dâhil olmasıdır.[11]

Demokrasinin sağladığı bu imkânların hayata geçebilmesi ise, bir dizi siyasal kurumun varlığına bağlıdır. Bunlar; seçimle belirlenmiş memurlar, özgür, adil ve sık

[11] DAHL, Robert A., **Demokrasi Üstüne,** (Çev. Betül Kadıoğlu), Phoenix Yayınları, Ankara 2001, s. 40.

sık yapılan seçimler, ifade özgürlüğü, alternatif bilgilenme kaynakları, kurumsal özerklik ve yurttaşların siyasal sürece dâhil edilmesidir.[12]

Seçimler, seçmenlerin kanaatleri sonucu oluşan oyların, sayılmasını ifade eder. Peki, bu kanaatler nerden gelmiştir, kamuoyu nasıl oluşmuştur? İşte bu sorular, oy verme öncesinde kanaatlerin oluştuğu bir sürecin varlığına işaret etmektedir. Bu süreci seçimlerden ayrı düşünmek mümkün değildir.[13]

Seçimlerin adil ve serbest olması oldukça önemlidir. Ancak seçmenlerin kanaatleri özgür olmazsa, özgür kamuoyu oluşmazsa, seçimlerin adil ve serbest olmasının bir anlamı olmaz. Demokratik olsun ya da olmasın, her toplumda bir kamuoyunun varlığından söz edilebilir. Ancak burada önemli olan husus, bu kamuoyunun ve kamuoyuna hâkim olan kanaatlerin hangi süreçlerden geçerek oluştuğudur. Bir kanaat, sadece halkın arasında yayılmış olmakla kamusal kabul edilebilir. Ancak, sadece bu kriteri sağlayarak kamusal haline gelen kanaatlerle özgür kamuoyu oluşamaz. Özgür kamuoyu, halkın bir ölçüde kendisinin de oluşturduğu kanaatlerden meydana gelir. Bu bağlamda, bir tarafta kamusallığı sadece halkın arasında yayılmış olmasından kaynaklanan ve öznenin devlet olduğu kanaatler var iken; diğer tarafta halkın bir ölçüde kendisinin oluşturduğu, kamusallığı halkın özne olmasından kaynaklanan kanaatler vardır. Şüphesiz, gerçek anlamda kamusal olmaya layık olan kanaatler, halkın özne durumunda bulunduğu kanaatlerdir.[14]

[12] Ibid., s. 89.
[13] SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Kuramı,** (Çev. Deniz Baykal), Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara t.y., s. 48.
[14] Ibid.

Özgür kamuoyunun oluşabilmesi için; doktrin aşılamayan bir eğitim sistemine ve çok merkezli haberleşme yapısına ihtiyaç vardır.[15] Doktrin aşılamayan bir eğitim sistemi, eğitim özgürlüğünün tesisi ile sağlanabilir. Çok merkezli haberleşme yapısı ise, kitle haberleşme kanallarının tamamen devlet güdümünde olmamasını ifade eder. Böylece tek bir sesin hâkim olmasının önüne geçilir.

Özgür kamuoyu, çok merkezli yapıya sahip medyada doğar ve bu yapıda yer alan öğelerin yarışmacı etkileşimi ile beslenir. Bir başka deyişle, özgür kamuoyunun oluşması, piyasa koşullarının varlığına bağlıdır. Piyasa koşullarının varlığının sağlayacağı iki yarardan söz edilebilir. Birincisi, kitle haberleşmesinde sadece devletin değil, çok sayıda aktörün bulunması; toplumda çoğulculuğun oluşmasına katkı sağlar. İkincisi, yarışmacı bir yapının olması, kendi kendini denetleyen bir haberleşme sisteminin oluşmasını sağlar. Her bir haber kanalı, diğer haber kanallarının gözetimi altında olur.[16] Bu noktada, medyada yer alan aktörlerin tek bir güç tarafından finanse edilmesi halinde, oluşması muhtemel tekelleşme tehlikesi göz ardı edilmemelidir. Özgür kamuoyunun oluşabilmesi için, devlet ya da kişi tekelinin önüne geçilmeli, bunun için tedbirler alınmalıdır.

Totaliter rejimlerde ise, yukarıdaki durumun aksine, hem kitle haberleşmesinde devlet tek aktör olmakta hem de haber kanalları üzerinde sadece devlet denetimi bulunmaktadır. Böylece kitle haberleşmesinde tek bir ses hâkim olmakta ve haber kanalları üzerinde bağımsız bir denetim gerçekleşememektedir. Böyle bir ortamda özgür bir kamuoyunun oluşması beklenemez.

---

[15] SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş,** (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turan), Yetkin Yayınları, Ankara 1996, s. 108.
[16] Ibid., s. 108-109.

Demokrasinin sağladığı imkânlardan biri olan bilgi edinme de, oldukça önemli bir yere sahiptir. Yurttaşlar, alternatif politikalar ve onların muhtemel sonuçları hakkında bilgiler edinerek bilinçli bir anlayışa kavuşabilir.[17] Yurttaşların bilinçli anlayışa sahip olması, özgür kamuoyunun oluşabilmesi açısından büyük öneme sahiptir. Alternatif politikalar ve onların muhtemel sonuçlarından bihaber yurttaşlar, devlet tarafından dayatılan politikalara rasyonel eleştiriler getiremez. Bu bilgisizlik, yurttaşların siyasilerden hesap sormasını dahi engelleyebilir. Şöyle ki, devletin uyguladığı politikaların daha iyi sonuç vermesi beklenen alternatiflerinden habersiz yurttaşlar, devlet politikasının en isabetli olan politika olduğunu düşünürler ve dolayısıyla da ne bir itirazda bulunurlar ne de seçim zamanı siyasilerden hesap sorarlar. Bu eğilimlerin ortaya çıkmasının en önemli sebeplerinden biri, yurttaşların, etkin bir katılım ve hesap sorma kültürü geliştirebilmek için, sahip olmaları gereken bilinçten yoksun oluşlarıdır. Bu bilinç yoksunluğunu aşmanın kuşkusuz en önemli yolu, çok merkezli bir haberleşme yapısının var olmasıdır. Çok sayıda haber kanallarının varlığı, farklı düşüncelere sahip kanaat önderlerinin kendilerini ifade etmesine olanak tanır. Yarışmacı bir ortamın oluşması, yurttaşların, alternatif politikalar ve onların muhtemel sonuçları hakkında bilgilenmesini sağlar. Böylece bilinçli anlayışa sahip yurttaşlar, kamuoyunun oluşmasında özne haline gelir. Bu da, özgür kamuoyunun oluşması demektir.

Demokrasinin sağladığı bir başka imkân da, gündem kontrolüdür. Gündemin belirlenmesinde söz sahibi olmadıktan sonra, karar alma sürecinde etkin olmanın bir anlamı kalmaz. Kamuoyunun ihtiyaçlarını karşılayacak kararların alınabilmesi için, yurttaşların, gündemin belirlenmesinde etkin olması gerekir. Gündemin

[17] DAHL, Robert A., 2001, s. 39.

belirlenmesinde yurttaşların etkin olması, istenilen kararların alınmasını garanti etmez. Ancak yurttaşların, kendi belirledikleri gündemde siyasilerin aldıkları tavırlara bakarak, seçim zamanı siyasilerden hesap sorması mümkün hale gelir.

Gerek gündem kontrolünde gerek bilgi edinmede gerekse özgür kamuoyunun oluşmasında bağımsız kurumların rolü büyüktür. Siyasal partilerin ve sivil toplum kuruluşlarının bağımsızlığı son derece önemlidir. Bu bağımsız kurumlar, yurttaşlık eğitimine ve aydınlanmaya önemli katkılar sağlar. Yurttaşlara sadece bilgi değil, aynı zamanda tartışma, görüşme ve siyasal beceriler kazanma fırsatları da sunar.[18] Bağımsız kurumlar; yurttaşları, ortak ihtiyaçları keşfetmek ve üstün bir merkezi otoriteye bırakmaksızın görüş ayrılıklarının üstesinden gelmek için, kendi aralarında tartışmaları konusunda teşvik eder.[19] Öte yandan, bağımsız kurumların faaliyetleri aracılığıyla gerçekleştirilen, fikir alışverişi ve işbirliği sayesinde; yurttaşlar, diğer yurttaşların tercihlerinin farkında olarak ve ortak iyilik için fedakâr bir tutum sergileyerek, erdemli bir yurttaş olma yolunda gelişme gösterirler.[20]

Görüldüğü üzere, tam anlamıyla demokratik sürecin işleyebilmesi için sadece seçimlerin varlığı yetmez. Aynı zamanda özgür kamuoyunun oluşabilmesi, alternatif politikalardan haberdar olunabilmesi ve bilinçli bir anlayışın edinilebilmesi için çok merkezli haberleşme yapısına ihtiyaç vardır. Öte yandan, ifade özgürlüğünün tesisi ile birlikte, bağımsız kurumların varlığı da demokratik süreç bakımından büyük önem arz eder. Yurttaşlar; siyasal partiler ve sivil toplum kuruluşları sayesinde, hem yurttaşlık

[18] Ibid., s. 102.
[19] SCHMITTER, Philippe C., KARL, Terry Lyn, "Demokrasi Nedir, Ne Değildir", (Çev. Levent Gönenç), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 7.
[20] Ibid.

bilincini edinme fırsatını hem de tartışma, görüşme ve siyasal beceriler kazanma fırsatını elde ederler.

Yurttaşların, gündem kontrolü de dâhil olmak üzere, siyasal sürece etkin katılımı oldukça önemlidir. Zira yurttaşların etkin katılımının olmadığı bir düzende, "halk iktidarı" idealinden uzaklaşılmış olunur. Bu yüzden, yurttaşların demokratik sürece dâhil olması, doğal olarak demokrasinin bir gereğidir. Bu noktada, yurttaşların siyasal sürece ne ölçüde ve nasıl katılması gerektiği sorusu akıllara gelebilir. Bu konuda farklı yaklaşımlardan söz etmek mümkündür. Literatürde bu farklı yaklaşımlar, demokrasi kuramları konusunda kendisini göstermektedir.

III. DEMOKRATİK SÜRECE KATILIMA DAİR YAKLAŞIMLAR

Demokrasi kuramında yer alan "halk tarafından yönetim" ideali, Eski Yunan demokrasisi bir kenara bırakılırsa, temsil kurumu vasıtasıyla uygulamada yer almıştır. Temsilcilerin iktidarı, "halk tarafından yönetim" idealinin pratikteki karşılığı olarak kabul görmüştür. Ancak literatürde, temsilcilerin iktidarının, halkın iktidarı anlamına gelemeyeceği ve halk tarafından yönetim idealinin gerçekleşmesinin imkânsız olduğu konusunda görüşler de dile getirilmiştir. Özellikle Gaetano Mosca, bu görüşlerin öncüsü olarak zikredilebilir. Mosca, toplumların, yöneten ve yönetilen olmak üzere iki sınıftan meydana geldiğini ve yöneten sınıfın sayıca az olduğunu söyler. Yöneten sınıf, siyasal işlevleri yerine getirir, iktidarı tekeline alır ve iktidarın sağladığı bütün imkânlardan faydalanır. Buna karşılık, yönetilen sınıf ise, yöneten sınıfa maddi geçim araçlarını ve siyasal organizmanın yaşayabilmesi için vazgeçilmez olan araçları temin eder; yöneten sınıf tarafından hukuka uygun ya da keyfi bir şekilde yönetilir.[21]

Maurice Duverger de, tıpkı Mosca'nın ifade ettiği gibi, yönetici sınıfın varlığının kaçınılmaz olduğunu söyler. Ona göre, "halkın, halk tarafından yönetimi" ifadesi, bir kelime oyunundan başka bir şey değildir. Günümüzde İsviçre'nin çevreden kopuk bazı dağ kantonlarında olduğu gibi, Yunan ve Roma sitelerinde de hep yönetici bir grup olmuştur. Bu yönetici grup, kolektif işleri yapmakta iken; genel kurulu oluşturan halk ise, sadece önemli sorunları çözüme kavuşturmak için toplanmaktadır. Yine, genel kurul içinde daima etkin bir azınlık bulunmakta ve kitleyi ardından sürüklemektedir.

[21] MOSCA, Gaetano, **Elementi di Scienza Politica,** Fratella Bocca Editori, Torino 1923, s. 52; Aktaran: DAHL, Robert A., **Demokrasi ve Eleştirileri,** (Çev. Levent Köker), Türk Siyasi İlimler Derneği ve Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara 1993, s. 337.

İşte kolektif işleri yapan ve genel kurulda etkin bir role sahip olup kitleyi ardından sürükleyen bu azınlık grup, yönetilenlerden ayrılan "yönetici sınıf"ın kendisidir.[22]

Gerek Mosca'nın gerekse Duverger'nin belirttiği üzere, yönetici sınıfın varlığı kaçınılmazdır. İster demokratik rejimler olsun ister antidemokratik rejimler olsun, yönetim daima elit bir kadronun elinde bulunmaktadır. Ancak demokratik rejimlerde, antidemokratik rejimlerden farklı olarak, birbiriyle yarışan elit kadrolar vardır ve halkın tercih ettiği elit kadro iktidara sahip olur. Ayrıca demokratik rejimlerde, halkın, iktidarı teslim ettiği elit kadroyu denetleme ve iktidarı başka bir elit kadroya verme imkânı da vardır.[23] O halde, modern demokrasinin, "halk yönetimi" değil, ama "halk tarafından onaylanan elit yönetimi" olduğunu söylemek daha doğru olur.[24]

Klasik demokrasi kuramı, "olması gereken"den hareket ederek normatif bir nitelik taşır. Bu kurama göre demokrasi, halkın, bağımsız iradeleri ve hür tercihleri ile yönetime eşit olarak katılmasını ifade eder. Oysa yukarıda da değinildiği üzere, "olan", "olması gereken"den epey farklıdır. Klasik kuramın varsayımlarının gerçekle bağdaşmaması sebebiyle, demokrasi kuramının ampirik bir yaklaşımla ele alınmasını savunan ve bu yüzden de "ampirik veya revizyonist" olarak nitelendirilen görüşler ortaya konmuştur. Bu revizyonist görüşlerin en önemlisi ise, kuşkusuz, Joseph A. Schumpeter'in öncülüğünü yaptığı "demokratik elitizm kuramı"dır.[25]

---

[22] DUVERGER, Maurice, **Siyasal Rejimler,** (Çev. Teoman Tunçdoğan), Gelişim Yayınları, İstanbul 1974, s. 5-6.
[23] UYGUN, Oktay, **Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar,** On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014, s. 187.
[24] SCHUMPETER, Joseph A., **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi II,** (Çev. Rasin Tınaz), Varlık Yayınları, İstanbul 1967, s. 96, 205-206; Aktaran: UYGUN, Oktay, 2014, s. 187-188.
[25] KAPANİ, Münci, "Demokratik Teori Alanında Bazı Yeni Görüş ve Tartışmalar", **Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'e Armağan,** (Yayına Hazırlayanlar: Ergun Özbudun, Tunçer Karamustafaoğlu, Oya Araslı, Erdal Onar), AÜHF Yayınları, Ankara 1977, s. 206-207.

A. DEMOKRATİK ELİTİZM KURAMI

Literatürde "halk tarafından yönetim" idealinin, imkânsız olmasının yanı sıra, yerinde olduğunu da ileri süren görüşler ortaya konmuştur. "Demokratik elitizm kuramı" adı verilen bu görüşlerin öncüsü, Avusturyalı iktisatçı Joseph A. Schumpeter'dir. Schumpeter, demokrasiyi, bir siyasal karar alma yöntemi olarak görür. Ona göre demokratik yöntem; kişilerin, halkın oyunu almak için giriştikleri rekabetli bir mücadelenin sonucunda, siyasal karar alma iktidarını kazandığı bir sistemdir.[26]

Schumpeter, halkın, siyasal kararlar almak ve rasyonel tercihlerde bulunmak için gerekli olan yeteneğe sahip olmadığını ileri sürer. Ona göre, demokrasilerde halkın rolü, toplumu yönetecek ve siyasal kararları alacak elit kadronun üyelerini seçmekten ibaret olmalıdır. Dolayısıyla halk, seçimlerde oy kullanmanın dışında, aktif bir rol üstlenmemelidir.[27] Bu yüzden, Schumpeter'in kendi demokrasi kuramının odak noktasında; yurttaşlar değil, siyasal liderler yer alır. Nasıl ki tüketiciler, birbirleriyle yarışma halinde olan girişimcilerin sundukları ürünler arasında seçim yapıyorlarsa; seçmenler de, birbirleriyle yarışma halinde olan siyasal liderlerin sundukları politikalar arasında seçim yapmaktadırlar. İlkinde ödül olan kâr, ikincisinde ise iktidardır.[28]

---

[26] SCHUMPETER, Joseph A., **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi II,** (Çev. Rasin Tınaz), Varlık Yayınları, İstanbul 1967, s. 180.
[27] KAPANİ, Münci, a.g.m., s. 207.
[28] MUMCUOĞLU, Maksut, **Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye'de Katılmanın Gelişimi,** AÜHF Yayınları, Ankara 1982, s. 23.

Demokratik elitizm kuramı, modern devletlerin ölçek ve karmaşıklık sorunlarının üstesinden gelebilmesi için, elit iktidarının zorunlu olduğunu ileri sürer. Zira modern devletler, hem büyük ölçeğe sahiptir hem de karmaşık bir yönetim yapısı barındırır. Gerek çok sayıda yurttaşın karar alma sürecine dâhil olması gerekse yönetimin karmaşık yapısı ve dolayısıyla sıradan yurttaşların ehliyet ve idrak eksikliği sorunu, elit yönetimini kaçınılmaz hale getirir.[29]

Demokratik elitizm kuramı, elit iktidarı olgusunun, sistemi demokratik olarak nitelemeye engel olmadığını ileri sürmekte ve bunu üç sebebe dayandırmaktadır. Birincisi, iktidarı elinde bulunduran elit sınıfın açık olmasıdır. Her yurttaşın bu elit sınıfa dâhil olma hakkı vardır. İkincisi, elit sınıfın iktidarda geçici bir süreliğine bulunmasıdır. Zira elit sınıf, seçimler aracılığıyla iktidardan uzaklaştırılabilir. Üçüncüsü, elit sınıfın iktidara gelişinin, rekabet içeren bir mücadelenin sonucunda gerçekleşmesidir. Bu rekabetli mücadelenin sonucunda, hangi elit grubun iktidara sahip olacağına halk karar verir.[30]

Demokratik elitizm kuramının temel tezleri ise şunlardır:[31]

- Halk, genellikle siyasete karşı ilgisizdir.

- Alt sosyoekonomik tabakalarda, antidemokratik eğilimler güçlüdür.

- Demokrasi, ancak demokratik değerlere bağlı ve onu sürdürebilecek yeteneklere sahip elit kadrolara dayandığı takdirde yaşayabilir.

[29] HOLDEN, Barry, **Liberal Demokrasiyi Anlamak,** (Çev. Hüseyin Bal), Liberte Yayınları, Ankara 2007, s. 110.
[30] Ibid., s. 122.
[31] MUMCUOĞLU, Maksut, 1982, s. 3-4.

- Periyodik seçimler, elit kadroların halkın çıkarlarını göz önünde bulundurmasını sağlar; böylece yurttaşlar minimum girdiyle (siyasal katılım) maksimum çıktı (kendi yararına siyasal kararlar) elde ederler.

- Elit yönetimi, demokrasinin istikrarlı ve dengeli olmasını sağlar; oysa kitlesel katılım, kitlelerin irrasyonel tahriklere kapılması tehlikesini doğurur.

- Yoğun katılım, karar alma süreçlerinde gecikmeye ve aksamaya yol açar.

Demokratik elitizm kuramı temsilcilerinden olan Robert A. Dahl'a göre, demokrasi daha çok ideali ifade eden bir kavramdır. Ona göre, demokratik olarak tanımlanan temsili yönetimleri, "poliarşi" olarak adlandırmak daha doğru olur.[32] Dahl, poliarşik bir sistemde, yurttaşların oynayabileceği rolün seçimlerle sınırlı olduğunu söyler. Bu durum iki nedenden kaynaklanmaktadır. Birincisi, insan yaradılıştan bir "siyasal hayvan" değildir. İkincisi, devlet de dâhil olmak üzere, tüm toplumsal yapılarda temel, belirleyici kararların küçük azınlıklar tarafından alınması pratik bir zorunluluktur.[33]

Dahl'a göre, günümüz demokrasilerinde yaşayan insanların büyük çoğunluğu, siyasete pek az ilgi duyar. Bu son derece doğaldır, çünkü insanlar hep biyolojik ve psikolojik ihtiyaçlarının peşinden koşar. Bu ihtiyaçların giderilmesi için gerekli olan araçlar, genellikle siyasal yaşamın dışındadır. Dolayısıyla, günümüz insanı, temel ihtiyaçlarını giderme noktasında herhangi bir siyasal engelle karşılaşmadığı sürece, siyasete kayıtsız kalır; siyasal bir engelle karşılaşması halinde ise, söz konusu engelin

[32] Ibid., s. 27.
[33] DAHL, Robert A., **Power, Pluralism and Democracy,** (American Political Science Association Yıllık Toplantısında Sunulan Bildiri), Chicago 1964, s. 3; Aktaran: MUMCUOĞLU, Maksut, 1982, s. 27.

ortadan kalkması için siyasal alana girer, emeline ulaştıktan sonra ise tekrar kendi özel alanına geri döner. Kısacası, günümüz insanı; yaşamını çoğunlukla özel alanda sürdürür, siyasal alana ilgi duymaz. Bu durum, elit kadroların siyasal alanın baş aktörü konumuna gelmesine neden olur.[34]

Dahl'ın üzerinde durduğu diğer bir husus, siyasal katılımın yoğun ve yaygın olması halinde ortaya çıkması muhtemel tehlikelerdir. Ona göre, seçimlerin dışında, geniş halk kitlelerinin yoğun ve yaygın katılımı poliarşi için bir takım tehlikeler doğurmaktadır. Bu tehlikelerin nedeni, alt sosyal tabakalarda yer alan insanlardır. Bu insanların poliarşinin normlarına bağlılıkları zayıftır. Dahası, otoriter eğilimli ve demagojiye açık insanlar, en çok alt sosyal tabakalarda yer almaktadır. Söz konusu insanların siyasal karar alma süreçlerine yoğun bir şekilde katılması, "elit konsensüsü"nün zayıflamasına neden olabilir.[35] Ayrıca siyasal katılımın yoğun ve yaygın olması, denge ve istikrarı altüst edebilir. Kitlelerin irrasyonel tahriklere açık olması da yine bir başka tehlikedir. Weimar rejimi, tüm demokratik yapısına rağmen, kitlelerin irrasyonel tahrikleri sonucu çökmüştür.[36]

Öte yandan Giovanni Sartori de, demokratik rejimlerde, elitlerin üstlendiği rolün görmezden gelinemeyeceğini dile getirmiştir. Ona göre, demokratik değerlere bağlı, yetenekli siyasal liderlerin varlığı; demokrasinin güvencelerinden biri olarak görülmelidir. Zira demokratik elit kadronun bulunmaması halinde, kitlelerin, antidemokratik elitlerin otoritesi altına girme tehlikesi doğar. Rejimin yozlaşması,

[34] UYGUN, Oktay, 2014, s. 179-180.
[35] DAHL, Robert A., **A Preface to Democratic Theory,** University of Chicago Press, Chicago 1956, s. 89; Aktaran: MUMCUOĞLU, Maksut, 1982, s. 28.
[36] MUMCUOĞLU, Maksut, 1982, s. 4.

demagoji ve çoğunluk hegemonyası; ancak demokratik değerlere bağlı ve yetenekli elit kadronun varlığı ile önlenebilir.[37]

Demokratik rejime yönelik tehlike oluşturması muhtemel bir başka durum ise, halkın siyasal katılıma ilgisiz olduğu bir ortamda, yoğun katılımı mümkün kılma halinde gerçekleşebilir. Şöyle ki, halkın siyasal katılıma ilgisiz olması halinde, sadece katılma arzusu içinde olan ve aynı zamanda azınlık durumunda bulunanların yoğun katılımı söz konusu olacaktır. Böyle bir durum, azınlık yönetiminin ortaya çıkmasına neden olur. Bunun yanı sıra, iktidarı elinde bulunduran azınlık grubun; genel iradeyi temsil ettiği iddiasında bulunması ve bu iradenin sınırlandırılamayacağını ileri sürmesi halinde ise, sınırlandırılmamış bir azınlık yönetimi meydana gelecektir. Bütün bunların yanında, iktidarı elinde bulunduran azınlık grubun, aşırılık yanlısı olması durumunda ise; söz konusu rejimin, aşırılık yanlısı azınlıkların yönetimde söz sahibi olduğu, totaliter bir yapıya dönüşmesi muhtemeldir.[38]

Yoğun katılımın doğuracağı bir başka sorun, karar alma süreçlerinde yaşanması muhtemel gecikme ve aksamalardır. Sanayi ve sanayi ötesi toplumlarda, kararların süratle alınması esastır. Halkın karar alma süreçlerine katılması, hızlı hareket etmeyi ve uygun kararları zamanında almayı güçleştirir. Bu durum, sanayi ve sanayi ötesi toplumlarda olumsuz sonuçların doğmasına neden olur.[39]

Demokratik elitizm kuramı taraftarları, modern demokrasilerde birden çok elit kadronun yarış içinde olmasının, yurttaşların çıkarlarının elit kadrolarca dikkate

[37] SARTORI, Giovanni, **Democratic Theory,** Praeger, New York 1965; Aktaran: KAPANİ, Münci, a.g.m., s. 208.
[38] HOLDEN, Barry, 2007, s. 152-153.
[39] UYGUN, Oktay, 2014, s. 184.

alınmasını sağlayacağını ileri sürmektedir. Modern demokrasilerde halk, iktidarı kullanmasa da denetleme imkânına sahiptir; beklentilerine karşılık vermeyen elit kadroları, seçimler aracılığıyla iktidardan uzaklaştırabilir. Bu ihtimal, iktidarı elinde bulunduran elit kadroların, yurttaşların çıkarlarına uygun hareket etmesini sağlar.[40] Modern demokrasinin bu özelliğinden yola çıkılarak, yurttaşların siyasal sistemden minimum girdi ile maksimum çıktı elde ettiği ifade edilir. Burada minimum girdi, yurttaşların 3-5 yılda bir sandık başına gitmesini; maksimum çıktı ise, yurttaşların kendi yararına uygun siyasal kararlar elde etmesini ifade eder.[41]

Demokratik elitizm kuramı taraftarlarınca dile getirilen bir başka husus, siyasal kararların, teknik bilgiye sahip elit kadrolarca alınması gerektiğidir. Askeri, ekonomik, sosyal, kültürel vb. konularda siyasal kararlar alınırken teknik bilgilere ihtiyaç duyulur. O halde, sıradan insanların sahip olmadığı teknik bilgilere sahip elit kadrolar, söz konusu siyasal kararların alınmasında söz sahibi olmalıdır.[42] Ayrıca, ekonomi, dış politika, milli savunma gibi pek çok alanda karar alma süreçlerinin rakip devletlerden gizli yürütülmesi ihtiyacı, bu konularda siyasal kararların dar bir elit kadro tarafından alınmasını zorunlu kılar.[43]

[40] Ibid., s. 188-189.
[41] BACHRACH, Peter, **The Theory of Democratic Elitism: A Critique,** Little, Brown and Company, Boston 1967, s. 95; Aktaran: UYGUN, Oktay, 2014, s. 189.
[42] UYGUN, Oktay, 2014, s. 184.
[43] Ibid., s. 191.

B. GELENEKSEL DEMOKRASİ KURAMI VE BU KURAMA RADİKAL ELEŞTİRİ

Geleneksel demokrasi kuramı, yaklaşık olarak 18. yüzyılın ortalarından 19. yüzyılın ortalarına kadar olan dönemde formüle edilmiştir. Bu kuramın formülasyonunda Eski Yunan demokrasisi etkili olsa da, geleneksel kuramın esas dayanak noktasında temsili demokrasi düşüncesi yer alır.[44] Kuramın geleneksel olarak adlandırılması, geleneksel İngiliz siyasal sisteminin bir parçası olmasından kaynaklanır.[45] Rızaya dayalı yönetim anlayışına dayanan bu kuramda, halkın rolü negatif ve pasiftir. Halkın inisiyatif başlatması söz konusu değildir, ancak başkaları tarafından ortaya konan inisiyatiflere karşılık vermesi mümkündür. Halk, seçimlerde kendisine sunulan seçenekler arasından, yani şahıslar ve politikalar arasından seçimini yapmaktadır.[46] Dolayısıyla, geleneksel kuramın benimsendiği batı demokrasilerinde; halk, sadece hangi elit gruba yönetme hakkının verileceğini belirleme görevi ile yükümlü iken; politikaların geliştirilmesi ve siyasal kararların alınması, profesyonel siyasetçiler tarafından yapılmaktadır. Bu sınırlı ve dolaylı katılım anlayışı, batı demokrasilerini, yönetimin tesis edilmesi ve el değiştirmesini sağlayan bir mekanizmaya dönüştürmektedir.[47] Kısacası, geleneksel demokrasi kuramının siyasal katılım konusundaki yaklaşımı, yukarıda bahsi geçen demokratik elitizm kuramında ifade edildiği gibidir.

Geleneksel demokrasi kuramının, "halk iktidarı" düşüncesinden uzaklaşıp "elit iktidarı" düşüncesini benimsemesini eleştiren kimi düşünürler, bu kurama radikal

[44] HOLDEN, Barry, 2007, s. 63.
[45] Ibid., s. 64.
[46] Ibid., s. 65, 70.
[47] HEYWOOD, Andrew, a.g.m., s. 77.

eleştiriler yöneltmiştir. Onlara göre; geleneksel demokrasi kuramının hâkim olduğu liberal - temsili batı demokrasileri, gerçek anlamda demokrasi olmaktan uzaktır ve bu yüzdenden de mevcut pratik kökten değiştirilmelidir.[48]

1960'lı yılların sonunda, "yeni sol" hareket ile ilişkilendirilen, radikal katılımcılar; sıradan yurttaşların, hayatlarını etkileyecek kararların alınmasında etkili olabilmesi, kararların alınma sürecine katılabilmesi talebiyle, elitist kurama karşı çıkmışlardır. Radikal katılımcılar, siyasal konulara ilgisiz yurttaşların aktif katılıma teşvik edilmesi için, geniş katılım olanaklarının sağlanması hususunda çağrıda bulunmuşlardır. Bu çağrı, öncelikli olarak, siyasal süreç tarafından marjinalize edilmiş sosyal gruplar adına yapılmıştır. Bu marjinalize edilmiş sosyal gruplara; ABD'deki siyahiler, eşcinseller, kadın hareketleri, işçi hareketlerinde yer alan öğrenciler ve genç aktivistler, azınlık partiler örnek verilebilir. Radikal katılımcılar; katılımı, sadece devletin örgütlenmesi için değil; aynı zamanda sivil toplumun kurumları için de gerekli görmektedir. Aile, okul, işyeri, sendika, mahalle toplulukları gibi kurumlarda da katılıma yer verilmesi gerektiği savunulmaktadır. Kısacası demokrasi, sadece bir hükümet biçimi olarak görülmemeli; daha çok, tüm insan ilişkilerinin eşitlik ve aktif katılım temelinde yürütülmesini gerektiren, evrensel bir kültür olarak anlaşılmalıdır.[49]

Bu radikal değişikliği talep eden katılımcı kuram, liberal - temsili demokrasilere yönelik dört eleştiri getirmektedir. Bu eleştirilerden birincisi, modern demokrasilerin geniş ve karmaşık yapısı nedeniyle, sıradan yurttaşların, yönetim ile ilişki kurma ve yönetimi etkileme imkânına sahip olamamasıdır. İkinci eleştiri, aynı zamanda

[48] Ibid., s. 133.
[49] JAY, Richard, "Democracy", **Political Ideologies: An Introduction,** Robert ECCLESHALL et al., Routledge, London 1994, s. 145-146.

Marksist yaklaşımın da eleştiri konusu olan sosyal eşitsizliklerdir. Hayat standartlarındaki eşitsizlikler, sosyal adalete aykırı durumlar bu eleştirinin konusunu oluşturmaktadır. Üçüncü olarak dile getirilen eleştiri, iktidarın eşitsiz dağılımıdır. Bu durum, belirli çevre ve odakların siyasal alanı etkisi altına almasından kaynaklanır. Son olarak dördüncü eleştiri, teoriktir. Burada, liberal - temsili demokrasilerin varsayımları, siyasal yükümlülükler konusundaki duruşu ve meşruiyeti konularına ilişkin eleştiriler söz konusudur.[50]

Görüldüğü üzere, liberal - temsili demokrasilerde, sadece "halk tarafından yönetim" idealinin değil, aynı zamanda "halk için yönetim" idealinin de hayata geçirilemediğini ileri sürülmektedir. Radikal katılımcılara göre, liberal demokratik toplumlardaki daimi eşitsizlikler göz önüne alındığında, şekli eşitlik ve özgürlük hakkı yetersiz kalmaktadır. Ayrıca liberal devletin, sivil toplumda yer alan gruplar arasında tarafsız bir hakem rolü üstlendiği inancı ise bir aldatmacadan ibarettir.[51]

Radikal katılımcı düşünürlerden Benjamin R. Barber, batı demokrasilerini, araçsal bir işleve sahip, liberal ve temsili olmaları sebebiyle, cılız demokrasiler olarak niteler.[52] Liberal - temsili demokrasilerde, demokrasiyi sadece seçime indirgeyerek ve dahası sunulan tercihler arasında seçim yapmakla sınırlayarak, etkili karar alma konusuna odaklanılmaktadır. Bu da demokrasinin, en cılız özelliğinin dışındaki diğer tüm özelliklerinin göz ardı edilmesi anlamına gelir.[53] Yine, Barber'a göre; liberal -

[50] HOLDEN, Barry, 2007, s. 134-136.
[51] Ibid., s. 142.
[52] BARBER, Benjamin R., **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset,** (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995, s. 160.
[53] Ibid., s. 249.

temsili demokrasilerde, hükümetler denetime açıktır; ancak yurttaşlar güç sahibi değildir, onlara sadece pasif bir bekçilik yapma imkânı tanınmıştır.[54]

Barber, geliştirdiği "güçlü demokrasi" kuramı ile, liberal - temsili demokrasilere bir alternatif sunar. Katılımcı demokrasi modelinin modern bir biçimi olarak nitelediği, güçlü demokrasi modeli; yurttaşlık eğitimi sayesinde bir araya gelen, yurttaşlığa özgü tutumları olan, ortak bir amaç etrafında birleşebilen ve ortaklaşa eylemde bulunan, kendi kendini yöneten yurttaşlar topluluğu düşüncesine dayanır.[55]

Güçlü demokrasi modelinde, yurttaşların öz yönetimi söz konusudur. Yurttaşlar, her düzeyde ve her durumda olmasa da, yeterince sık olarak, temel siyasal kararların alınması sürecinde, etkin bir rol oynar. Güçlü demokrasi; gündem oluşturma, tartışma, politika yapma ve yasama süreçlerinde; yurttaşların ortaklaşa çalışarak katılımda bulunmasını sağlayacak kurumlar vasıtasıyla hayata geçer. Katılımcı siyaset ile; kamusal uyuşmazlıkların ve çıkar çatışmalarının; hiç bitmeyecek bir tartışma, karar ve eylem süreçlerinden geçirilerek üstesinden gelinir. Kamusal hedefler ise, mutlak yargılar ya da önceden var olan uzlaşmalar ile belirlenmez; bunun yerine, ortaklaşa gerçekleştirilen tartışma ve eylem süreçleri sonucunda belirlenir.[56]

Öte yandan, Barber, güçlü demokrasinin, kitle yönetimi olmadığına dikkat çeker. Ona göre; kitleler gürültü yapar, yurttaşlar tartışır; kitleler hareket eder, yurttaşlar eylemde bulunur; kitleler çatışır, yurttaşlar bağ kurar, paylaşır, katkıda bulunur. Bu bağlamda, kitlelerin, yurttaş topluluğuna dönüşebilmesi için; tartışması,

[54] Ibid., s. 292.
[55] Ibid., s. 159.
[56] Ibid., s. 195-197.

eylemde bulunması, paylaşması, katkıda bulunması; kısacası siyasal katılımda bulunması gerekir.[57]

C. KATILIMCI DEMOKRASİ KURAMI

Halkın siyasal katılımı konusunda, demokratik elitizm kuramının ileri sürdüğü tezlerin antitezi niteliğinde olan görüşler, literatürde "katılımcı demokrasi kuramı" olarak yerini almıştır. Her ne kadar katılımcı demokrasi kuramı 20. yüzyılın ikinci yarısına damgasını vurmuş olsa da, bu kuramın felsefi temelleri 18. yüzyıla dayanmaktadır. Katılımcı demokrasi kuramının ilk belirtileri, 18. yüzyılda Jean Jacques Rousseau'da, 19. yüzyılda John Stuart Mill'de ve 20. yüzyılın ilk yarısında George Douglas Howard Cole'da görülmektedir.[58]

Rousseau, devleti kuran toplum sözleşmesi ile, bu sözleşmeyi yapan bireylerin kişisel iradeleri dışında kolektif bir iradenin ortaya çıktığından söz eder. Ona göre, adına "genel irade" dediği bu kolektif irade; bölünemez, devredilemez ve en önemlisi temsil edilemez. Genel irade temsil edilemeyeceğine göre, devletin ve toplumun doğrudan doğruya halk tarafından alınan kararlarla yönetilmesi gerekir. Ancak burada Rousseau, önemli bir ayırım yapmaktadır. Yürütme ya da hükümet etme işlevi, kanunların uygulanmasından ibaret olduğu için, temsilciler veya ajanlar eliyle yürütülebilir. Oysa genel iradenin açıklanması anlamına gelen yasama, kanunları yapma işlevi, asla temsilciler tarafından gerçekleştirilemez. Yasama kuvveti,

[57] Ibid., s. 199-200.
[58] MUMCUOĞLU, Maksut, 1982, s. 45.

egemenliğin gerçek sahibi olan halkta bulunmalıdır. Doğrudan halk tarafından kabul edilmeyen hiçbir kural kanun gücünü alamaz.[59]

Rousseau'nun fikirlerinden önemli ölçüde etkilenen katılımcı demokrasi kuramı taraftarları, demokratik elitizm kuramının ileri sürdüğü tezlere itirazlarda bulunmuşlardır. Bu itirazlardan ilki, siyasal ilgisizlik üzerinedir. Demokratik elitizm kuramı taraftarları, halkın siyasete karşı ilgisizliğinin elit yönetimini kaçınılmaz hale getireceğini ileri sürmüştü. Katılımcı demokrasi kuramı taraftarları, halkın siyasete karşı ilgisiz olduğunu kabul etmektedir. Ancak onlara göre bu ilgisizlik, insanın doğasından kaynaklanan bir durum değil, toplumun bir koşullandırmasıdır. Eski Yunan'daki yurttaşların siyasete ilgili olmasını sağlayan koşullar, bugünkü modern demokrasilerde mevcut değildir. Artık yurttaşlar, kendilerini doğrudan ilgilendiren siyasal kararların alınmasında en küçük bir rol oynayamamaktadır. Tüm siyasal kararların elit bir kadro tarafından alındığı bu ortamda, siyasal kararları etkilemek için harcadığı kişisel çabaların sonuçsuz kaldığını gören yurttaşlar, yalnızlık ve siyasal etkisizlik duygularıyla kendi özel alanına kapanmaktadır. Oysa yapılması gereken, yurttaşların siyasal karar alma süreçlerine katılımını sağlayacak koşulların oluşturulmasıdır. Böylece yurttaşların, kendilerine ve topluma yabancılaşmasının önüne geçilmiş olunur. Yurttaşlar, ancak siyasete aktif olarak katılabildikleri takdirde siyasal yaşamın aracı olmaktan çıkar, yaratıcısı haline gelir.[60]

Katılımcı demokrasi kuramı taraftarlarının bir diğer itirazı, alt sosyal tabakalardaki antidemokratik eğilimler üzerinedir. Demokratik elitizm kuramı taraftarları, alt sosyal tabakalardaki insanların antidemokratik eğilimlere sahip

[59] Ibid., s. 47.
[60] UYGUN, Oktay, 2014, s. 180-181.

olduğunu ve bu yüzden demokrasinin ancak demokratik değerlere bağlı elit kadrolara dayandığı takdirde yaşayabileceğini ileri sürmüştü. Katılımcı demokrasi kuramı taraftarları ise, tıpkı siyasal ilgisizlik konusunda olduğu gibi, bu konuda da demokratik elitizm kuramı taraftarlarına hak vermektedir. Alt sosyal tabakalarda antidemokratik eğilimlerin var olduğu bir gerçektir. Bu kesime mensup insanlar, sorunların hukuka ve demokratik değerlere uygun bir şekilde çözülmesi yerine baskıcı yöntemlerle çözülmesini tercih etmektedirler. Ancak bu sorunun sebebi de, tıpkı siyasal ilgisizlik sorununda olduğu gibi, siyasal katılımın son derece sınırlı tutulmasından kaynaklanmaktadır. Modern demokrasilerde, yurttaşların siyasal kararların alınmasında etkisiz olması, geniş halk kitlelerinin sisteme olan bağlılık duygusunu zayıflatmaktadır. Böyle bir ortamda, hayati çıkarlarını demokratik yöntemlerle koruyamayacağını gören yurttaşların, otoriter yöntemleri savunan demagogların ya da diktatörlerin tahriklerine kapılması oldukça normaldir. Oysa yurttaşların, çıkarlarını korumak amacıyla, siyasal kararların alınmasına katılma ya da bu süreci etkileme yolları açık olursa, geniş halk kitlelerinin demokratik değerlere bağlılığı yüksek olacaktır.[61]

Siyasal katılım, bireylerin, siyasal topluma entegre olmasını sağlar. Böylece bireylerin, siyasal toplum ile bağı güçlenir. Bu durum, aynı zamanda siyasal iktidarın meşruiyetinin güçlenmesine de katkı sağlar.[62]

Siyasal iktidarın meşruiyeti ile yurttaşların siyasal katılımı arasında son derece önemli bir ilişki vardır. Jürgen Habermas, modern hukuki düzenin tek meşruiyet kaynağının, "kendi kaderini tayin hakkı" olduğunu söyler. Ona göre, yurttaşların, tâbi

[61] Ibid., s. 181-183.
[62] HOLDEN, Barry, 2007, s. 146.

oldukları kanunların aynı zamanda yaratıcısı olduğuna ikna olması gerekir. Habermas'a göre, siyasal kurum ve kararların oluşturulma usulleri, meşruiyetlerinin temel dayanağını oluşturur. O halde, meşruiyetin sağlanması konusunda halkın siyasal katılımı önemli bir yer tutar.[63]

Katılımcı demokrasi kuramı taraftarlarının itiraz ettiği bir başka konu ise, modern demokrasilerde elit kadroların, yurttaşların çıkarlarına uygun hareket edeceği iddiasıdır. Demokratik elitizm kuramı taraftarları, periyodik seçimler aracılığıyla denetlenen elit kadroların, yurttaşların çıkarlarına uygun hareket edeceğini ileri sürmüştü. Katılımcı demokrasi kuramı taraftarları ise, 3-5 yılda bir sandığa gidilerek yurttaşların çıkarlarının iyi düzeyde korunmasını mümkün görmemektedir. Onlara göre, sosyal yaşamdaki aşırı eşitsizlikler siyasal yaşamı da etkilemektedir. Eşit ve genel oy hakkı, bu durumun önüne geçememiştir. Eski devirlerden bu yana, ekonomik üstünlüğü elinde bulunduran gruplar, siyasal karar alma süreçlerinde etkili olmaktadır. Modern demokrasi bu gerçeği değiştirememiştir. Bu yüzden, yurttaşların çıkarlarının en iyi şekilde korunabilmesi için, siyasal katılım düzeyinin artırılması gerekir.[64] Yurttaşlar, ancak kendilerini ilgilendiren kararların alınmasına katılarak, çıkarlarını en iyi şekilde koruyabilir. Dolayısıyla, tek başına oy verme faaliyeti, çıkarların korunması amacı için yetersizdir. Bu bağlamda, siyasal katılım, çıkarların korunması amacına hizmet eden önemli bir araçtır.[65] Öte yandan, oy verme mekanizması; halkın kanaatlerini, yeterli sıklıkta ve tam anlamıyla, siyasal sisteme iletme konusunda da

[63] HABERMAS, Jürgen, **Between Facts and Norms: Contributions to a Discourse Theory of Law and Democracy,** (Çev. William Rehg), MIT Press, Cambridge 1996, s. 448-450; Aktaran: ŞEN, İlker Gökhan, **Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar,** On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 39.
[64] UYGUN, Oktay, 2014, s. 190.
[65] HOLDEN, Barry, 2007, s. 145.

başarısızdır. Bu durum, kalite sorununu ortaya çıkarmaktadır. Bu kalite sorununu aşmak adına, gerçek anlamda siyasal katılıma yer verilmelidir. Bu bağlamda, yurttaşlar, başkaları tarafından sunulan seçenekler arasından pasifçe tercihte bulunmaktan ziyade, pozitif anlamda eylemde bulunmalıdır.[66]

Son olarak, katılımcı demokrasi kuramı taraftarlarının dile getirdiği bir başka sorun, yurttaşlık bilincinin kaybolmasıdır. Modern demokrasilerde, siyasal katılımın 3-5 yılda bir yapılan seçimlere indirgenmesi, sosyal ve siyasal sorunlara ilgi duymayan bir yurttaş modelinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Katılımcı demokrasi kuramı taraftarlarına göre, mevcut katılım düzeyi ile, yurttaşların bilinçli, duyarlı ve sorumlu olması beklenemez. Yurttaşlık bilincinin oluşabilmesi için, halkın siyasete aktif olarak katılması gerekir. Siyasal katılım bilinçli, sorumlu ve akılcı kişiliğin gelişmesine katkıda bulunur. Modern demokrasilerde yurttaşlık bilincine sahip insanların az olmasının sebebi, insanın doğası gereği sorumluluk üstlenmekten kaçınan, yalnızca kişisel çıkarları peşinde koşan bir varlık olması değil; katılımın yurttaşlık bilincinin oluşmasını engelleyecek düzeyde sınırlı olmasıdır.[67] Öte yandan siyasal katılım, bireylerin kapasitelerinde artış sağlaması bakımından da değerlidir. Nasıl ki spor müsabakalarını seyretmek ile yetinmeyip bizzat spor yapmak, insanın fiziksel kapasitesinde gelişme sağlıyorsa; siyasal faaliyetleri de seyretmek ile yetinmeyip bizzat bu faaliyetlerin içinde yer almak, insanın zihni ve manevi kapasitelerinde artış sağlar.[68] Bir başka deyişle, etkin bir katılımın gereği olan, ilginin oluşması ve

[66] Ibid., s. 137.
[67] UYGUN, Oktay, 2014, s. 192-193.
[68] HOLDEN, Barry, 2007, s. 145.

kapasitenin artışı, ancak katılım tecrübesi ile meydana gelir.[69] Bu durum, siyasal katılımın, hem ilgi uyandırıcı hem de eğitici bir fonksiyona sahip olduğunu gösterir.

Görüldüğü üzere, demokratik elitizm kuramı taraftarları, demokrasinin yaşayabilmesi için elit yönetiminin bir zorunluluk olduğunu ileri sürerken; katılımcı demokrasi kuramı taraftarları ise, gerçek anlamda bir demokrasinin var olabilmesi için, halkın siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılması gerektiğini ileri sürmektedir.

[69] Ibid., s. 149.

IV. ARA DEĞERLENDİRME

Enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının gelişmesi ile birlikte, söz konusu araçlardan demokratik süreçte yararlanma düşüncesi ortaya çıkmıştır. Demokratik süreçte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından ne ölçüde ve nasıl yararlanılabileceği sorusunu cevaplandırabilmek için; öncelikle demokratik süreç ve bu sürece katılıma dair yaklaşımlar üzerinde durulması gerekir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, ilk olarak elektronik ortamda oy kullanabilme imkânını akıllara getirmiştir. Yaşanan teknolojik gelişmelerin, elektronik oylamanın önünü açacağı dillendirilmiş ve çoğunlukla elektronik oylamaya odaklanılmıştır. Oysa yukarıda da değinildiği üzere, demokratik süreç seçimlerden ibaret değildir. Demokratik süreçte, seçimler arasında; bilgi edinme, siyasal gündemi belirleme, siyasal sürece dâhil olma ve etkin katılım gibi yurttaşlara sunulan imkânlar vardır. O halde, nasıl ki seçim zamanı enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından faydalanılabiliyorsa, seçimler arası dönemde de söz konusu araçlardan faydalanılabilir. Dahası, seçimler arası dönemde, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarına daha fazla ihtiyaç vardır. Zira yurttaşların siyasal katılım konusunda karşılaştıkları zorluklar ve engeller, çoğunlukla, seçim zamanında değil, ama seçimler arası dönemde ortaya çıkar. Bu yüzden enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının seçimler arası dönemde yurttaşlara sağlayacağı katkı, demokratik sürecin tam anlamıyla işleyebilmesi adına büyük öneme sahiptir.

Enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları, siyasal katılıma ne ölçüde katkı sağlamalı; bu araçlar yurttaşlara ne gibi imkânlar sunmalı; sorularını cevaplandırabilmek için, öncelikle siyasal katılıma dair yaklaşımları ele almak gerekir.

Demokratik süreçte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarına biçilecek rolü belirleyebilmek adına, ilk olarak siyasal katılıma dair nasıl bir yaklaşımın benimseneceğine karar verilmesi gerekir. Böylece, benimsenen siyasal katılım tercihine göre; demokratik süreçte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının nasıl bir işleve sahip olacağı konusu açığa kavuşmuş olacaktır.

Radikal katılımcı düşünürler; klasik demokrasi kuramında yer alan, gerek "halk tarafından yönetim" idealinin gerekse "halk için yönetim" idealinin hayata geçirilmesi konusunda, liberal - temsili demokrasilerin başarısız olduğunu ileri sürmektedir. Burada, "halk tarafından yönetim" idealinin gerçekleştirilmesi talebi, "katılımcı düşünce"den kaynaklanmakta iken; "halk için yönetim" idealinin gerçekleştirilmesi talebi ise, "yeni sol düşünce"den kaynaklanmaktadır. Yine, radikal katılımcı düşünürlerin talep ettiği, "halk tarafından yönetim" idealinin gerçekleşmesine engel olan olgu, liberal - temsili demokrasilerin "temsili" niteliği iken; "halk için yönetim" idealinin gerçekleşmesine engel olan olgu, liberal - temsili demokrasilerin sahip olduğu "liberal" niteliktir. Özetle, radikal katılımcılara göre; "halk tarafından yönetim" ideali, "temsil kurumu" yüzünden; "halk için yönetim" ideali ise, "liberal devlet" yüzünden gerçekleşememektedir.

Liberal - temsili demokrasilerin liberal niteliği, siyasal iktidarın sınırlı olmasını ifade eder. Dolayısıyla liberal sözcüğü, siyasal iktidarın, kim tarafından kullanıldığı sorununa değil, nasıl kullanıldığı sorununa ilişkindir. Burada, bireyin hak ve özgürlüklerinin korunması amacıyla, "hukukun egemenliği ilkesi" ve "anayasa" aracılığıyla, siyasal iktidarın sınırlandırılması söz konusudur.[70] Bu açıklamadan yola

[70] PLATTNER, Marc F., "Liberalizm ve Demokrasi", (Çev. Mitat Çelikpala), **Liberal Düşünce Dergisi,** C. 4, S. 14, 1999, s. 21.

çıkıldığında, liberal düşüncenin, demokrasiyi bir zorunluluk olarak görmediği dahi söylenebilir. Gerçekten de liberal düşüncenin Batı Avrupa'da yerleşmesi, demokrasinin yerleşmesinden daha önce olmuştur. Hukukun egemenliği, özel mülkiyet hakları, kuvvetler ayrılığı, ifade ve toplanma özgürlüğü gibi liberal düşüncenin unsurları; Batı Avrupa ülkelerinin çoğunda 19. yüzyıl ortalarında kabul görürken; aynı ülkelerde, demokrasinin en önemli unsurlarından olan genel oy hakkı, ancak 20. yüzyılda kabul görmüştür. Bu bağlamda, 20. yüzyıla kadar Batı Avrupa'daki pek çok ülke, liberal otokrasi ya da yarı demokrasi olarak nitelendirilebilir.[71] Öyleyse, liberal demokrasilerin yanı sıra, liberal otokrasilerin de var olması mümkündür.

Radikal katılımcı düşünürler, liberal demokrasilerin sınırlandırılmış iktidar anlayışının, sosyal eşitsizliklere yol açtığını ileri sürmektedir. Zira sınırlı iktidar, sosyal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması noktasında yetersiz kalmaktadır. Onlara göre, liberal demokratik toplumlardaki eşitsizlik durumu; ancak her alanda, yaygın ve yoğun katılım ile aşılabilir. Bu kapsamda; ailede, okulda, işyerinde, sendikada, mahalle topluluklarında geniş çevreler tarafından sıkça katılımın sağlanması gerekir. Burada özellikle işyeri demokrasisi, önemli bir yer tutar. Radikal katılımcılara göre, insan yaşamının önemli bir kısmının işyerinde geçmesi ve kişinin kendini geliştirme olanağını daha çok işyerinde bulması, işyerinde de demokratik bir yapının olması ihtiyacını doğurmaktadır. İşyeri demokrasinin temelinde; bir ekonomik işletmede izlenecek politikanın, tüm çalışanların yaşamını etkilediği; dolayısıyla çalışanların, işletmenin yönetimine katılma hakkına sahip olması gerektiği düşüncesi yer alır.[72]

[71] ZAKARIA, Fareed, "İlliberal Demokrasinin Yükselişi", (Çev. Atilla Yayla), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 44.
[72] UYGUN, Oktay, 2014, s. 194.

Radikal katılımcılar, insan hayatını etkileyen her türlü karara katılımın sağlanması gerektiğini savunurken; liberal demokratlar, demokrasinin siyasal alan ile sınırlı olması gerektiğini ileri sürer. Liberal demokratlara göre, hayatın her alanında demokrasinin uygulanması; bireylerin kendi faaliyetlerini gerçekleştirebilecekleri ve kendi özel çıkarlarını takip edebilecekleri özel alana müdahale anlamına gelir ve bu durum bireylerin özgürlüklerini ihlâl eder.[73] Gerçekten de, radikal katılımcıların savunduğu işyeri demokrasisi düşüncesini, mülkiyet hakkı ile bağdaştırmak mümkün değildir. Bir ekonomik işletmenin sahibini; işletmenin yönetimini, çalışanları ile paylaşmaya zorlamak, mülkiyet hakkının ihlâline neden olur. Burada malikin sahip olduğu; kullanma, yararlanma ve tasarrufta bulunma yetkilerine müdahale söz konusudur. Öte yandan, izlenecek isabetsiz politikalar sonucu, işletmenin iflas etmesi durumunda; işletme sahibi maliki olduğu işletmesini kaybederken, çalışanların da hizmet sözleşmesi sona erecektir. Dolayısıyla, işyerinde alınan kararların, taraflar üzerinde epey farklı bir etki yaratması söz konusudur. Ayrıca, işyerinde alınan kararların, çalışanların yaşamını etkilediği düşüncesi de pek isabetli değildir. Zira işyeri sahibi, çalışanları ile arasındaki hizmet sözleşmesine dayanarak, ancak iş ile ilgili talimatlarda bulunabilir. Bu durum, çalışanların yaşamlarını dolaylı olarak etkileyebilir. Bu dolaylı etkiden rahatsız olan çalışanların da, işyeri sahibi ile arasındaki sözleşmeyi sona erdirmesi mümkündür.

Bütün bu açıklamalar şunu gösteriyor ki, tercihte bulunulması gereken iki husus vardır. Birincisi, benimsenecek demokrasi modelinin; liberal mi, yoksa radikal mi olacağı sorunudur. İkincisi ise, siyasal katılım; sadece temsilcilerin seçiminden mi

[73] HEYWOOD, Andrew, **Siyaset,** (Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara 2014, s. 105-106.

ibaret olmalı mıdır; yoksa bunun yanında, siyasal karar alma süreçlerine aktif katılım da sağlanmalı mıdır sorunudur. Burada birinci sorun, ideolojik bir tercihte bulunmayı gerektirir. Benimsenen ideolojinin ideallerine göre, farklı yaklaşımlar söz konusu olacaktır. Bu farklı yaklaşımların temelinde; özgürlük (negatif özgürlük - pozitif özgürlük), eşitlik (mutlak eşitlik - fırsat eşitliği) ve adalet (sosyal adalet - prosedürel adalet) kavramlarını anlayış farkı yer alır. Oysa ikinci sorun, daha çok bir yöntem tartışmasıdır. Bu tartışmada, demokrasinin başarılı bir şekilde gerçekleştirilebilmesi için, hangi katılım yöntemi benimsenmeli sorusuna cevap aranmaktadır. Dolayısıyla bir liberal demokratın, katılımcı yaklaşımı benimsemesi mümkün iken; radikal katılımcıların ideallerini paylaşan birinin de, elitist yaklaşımı benimsemesi mümkündür. Bir başka deyişle, radikal katılımcıların ideallerine, siyasal elitler aracılığıyla ulaşılabileceği savunulabilir. Yine, sınırlı iktidar düşüncesi benimsenerek, katılımcı yaklaşımın savunulması da mümkündür.

Siyasal katılım konusunda; bir tarafta, halkın siyasal katılımının, temsilcilerin seçimi ile sınırlandırılması gerektiğini ileri süren "demokratik elitizm kuramı" var iken; diğer tarafta ise, halkın, siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılması gerektiğini ileri süren "katılımcı demokrasi kuramı" vardır.

Bu çerçevede, demokratik elitizm kuramı uyarınca; günümüz insanı, Eski Yunan'daki yurttaşlardan farklı olarak, siyasal bir varlık değildir. Modern demokrasilerde, yurttaşlar siyasete pek az ilgi duyar. Bu durum, siyasal liderlerin ve elit kadroların siyasal alanda ön plana çıkmasına neden olur. Bu son derece doğal ve kaçınılmazdır. Ayrıca, geniş halk kitlelerinde antidemokratik eğilimlerin güçlü olması sebebiyle, halkın siyasal katılımının artırılması rejimin varlığını tehlikeye sokar.

Demokrasi, ancak onun değerlerini benimsemiş elit kadrolar eliyle yürütülebilir. Kitlelerin irrasyonel tahriklere açık olduğu göz önüne alındığında, istikrarlı ve dengeli bir demokrasi için elit yönetimi kaçınılmazdır. Ayrıca periyodik olarak seçimlerin yapılması, elit kadroların, siyasal kararlar alırken yurttaşların çıkarlarını göz önünde bulundurmasını sağlar. Öte yandan, siyasal kararların alınması esnasında teknik bilgiye ihtiyaç duyulması da elit yönetimini zorunlu kılan bir diğer nedendir. Sıradan yurttaşların yeterli teknik bilgiye sahip olmaması, siyasal kararların alınması sürecinde, teknik bilgiye sahip elit kadroların söz sahibi olması gerektiği sonucunu doğurur. Bunun yanı sıra, sanayi ve sanayi ötesi toplumlarda, siyasal karar alma süreçlerinin süratle tamamlanması beklentisi, yine elit yönetimini kaçınılmaz kılar; zira halkın siyasal katılımının yoğun olduğu bir rejimde, siyasal karar alma süreçlerinin süratle tamamlanması beklenemez.

Katılımcı demokrasi kuramının ise, halkın siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılması gerektiğini savunduğu görülmektedir. Bu kurama göre, gerek yurttaşların siyasal ilgisizliği gerekse geniş halk kitlelerindeki antidemokratik eğilimler, siyasal katılım düzeyinin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Siyasal karar alma süreçlerini etkileme olanağına sahip olmayan yurttaşların, siyasete ilgisinin düşük olması son derece doğaldır. Keza, siyasal karar alma süreçlerinde söz sahibi olamayan kitlelerin, antidemokratik eğilimlere sahip olması da aynı şekilde açıklanabilir. Oysa yapılması gereken, halkın siyasal katılımının artırılmasıdır. Siyasal katılımın artırılması; yurttaşların, sorunların çözümünden kendisini sorumlu tutmasını, üretken olmasını, yurttaşlık bilincine sahip olmasını, kendi kaderi üzerinde etkili olmasını, kendi görüşlerini açıklama ve çıkarlarını savunma olanağına sahip olmasını

sağlar. Ayrıca yurttaşların siyasal karar alma süreçlerinde aktif olması, alınan siyasal kararlara uyma eğilimini artırır, iktidarın meşruiyetini güçlendirir.

Siyasal katılım konusunda, bu iki kuramdan birini diğerine tercih etmek yerine, bu iki kuramı uzlaştıran bir model benimsenebilir. Gerek demokratik elitizm kuramının ileri sürdüğü tezlerde gerekse katılımcı demokrasi kuramının bu tezlere karşı ileri sürdüğü antitezlerde haklılık payı vardır. Öyleyse, her iki kuramın hassasiyetleri göz önüne alınarak bir orta yol bulunabilir. Nitekim 19. ve 20. yüzyılda, ABD eyaletlerinde yarı doğrudan demokrasi araçlarını savunan siyasetçiler ve kuramcılar; yarı doğrudan demokrasi araçlarının, mevcut temsili demokrasiye bir alternatif olarak değil, ama düzeltici bir işlev gören tedbirler olarak kabul edilmesi gerektiğini ileri sürmüşlerdir.[74]

Gerek siyasal ilgisizliğin gerekse geniş halk kitlelerindeki antidemokratik eğilimlerin, katılımcı demokrasi kuramının ileri sürdüğü gibi, siyasal katılımın sınırlı tutulmasından kaynaklanması muhtemeldir. Bu konuda, katılımcı demokrasi kuramının görüşlerinde haklılık payı olduğu savunulabilir. Ancak siyasal katılımın yoğun ve yaygın olması halinde, demokrasinin istikrarlı ve dengeli olmaktan uzak, irrasyonel tahriklere açık bir hal alması muhtemeldir. İstikrar ve dengenin sağlanması için "elit konsensüsü"ne ihtiyaç duyulabilir.

Halkın yoğun ve yaygın siyasal katılımının doğurması muhtemel bir diğer sorun, tutarsız siyasal kararların alınması ihtimalidir. Halkın siyasal karar alma süreçlerine doğrudan katılması, tutarsız politikaların izlenmesi sonucunu doğurabilir. Zira sürekli

[74] QVORTRUP, Mads A., **A Comparative Study of Referendums: Government by the People,** Manchester University Press, Manchester 2005, s. 47; Aktaran: ŞEN, İlker Gökhan, **Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar,** On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013, s. 48.

değişen çoğunluklar, tutarsız siyasal kararlara imza atabilir. Bunun yanı sıra, halkın yoğun siyasal katılımının, siyasal karar alma süreçlerinde aksama ya da gecikmelere sebep olması da kaçınılmazdır. Sanayi ve sanayi ötesi toplumlarda, söz konusu aksama ve gecikmelere tahammül edilmesi beklenemez.

Bir diğer önemli husus ise; ekonomi, dış politika, milli savunma gibi bazı hassas konularda, siyasal karar alma süreçlerinin rakip devletlerden gizli yürütülmesi ihtiyacıdır. Bu gibi durumlarda, siyasal karar alma süreçlerinin, halkın onayını almış elit kadrolar eliyle yürütülmesi gerekir.

Yurttaşların çıkarlarının korunması konusunda ise, siyasal katılım düzeyinin artırılması gerektiği düşünülebilir. Aksi takdirde, gücü elinde bulunduran grupların siyasal karar alma süreçlerinde etkin rol oynayacağı, sıradan yurttaşların çıkarlarının dikkate alınmayacağı rahatlıkla söylenebilir.

Uzmanlık konusunda ise, demokratik elitizm kuramı taraftarlarının haklı olduğu düşünülebilir. Zira siyasal karar alma süreçlerinde ihtiyaç duyulan teknik bilgiye, sıradan insanların sahip olmadığı açıktır. Ancak, kendisini sorumlu hissetmeyen insanlardan, bilgi sahibi olma kaygısını beklemek haksızlık olur. Oysa siyasal katılım, uzun vadede yurttaşları eğitir ve onların siyasal sorunlara duyarlı hale gelmesini sağlar. Özgür haberleşme kanallarının var olduğu bir toplumda, yurttaşlar; alternatif bilgi kaynaklarına erişecek, konunun uzmanlarından ihtiyaç duyduğu teknik desteği alacak, diğer yurttaşlarla müzakere edecek ve nihayet çıkarlarını da göz önüne alarak en isabetli olduğunu düşündüğü siyasal kararın alınması için çaba sarf edecektir. Bir başka deyişle, yurttaşlara siyasal karar alma süreçlerinde sorumluluk verilirse ve bu

sorumluluğun gereğini yerine getirebilmesi için ihtiyaç duyacağı araçlar sunulursa, halkın yoğun ve yaygın siyasal katılımından olumlu sonuçlar alınması muhtemeldir.

Öte yandan, siyasal karar alma faaliyetinin, tamamen bir bilimsel mesele gibi görülmesinin de isabetli olduğu söylenemez. Zira siyasal karar alma süreçlerinde, sadece bilimsel yargılara ihtiyaç duyulmaz, aynı zamanda etik yargılara da ihtiyaç duyulur. Hükümetin izleyeceği politikaların, hangi amaçlara ulaşmak için uygulanacağını sorusu, etik yargıda bulunmayı gerektirir. Bu amaçlar; adalet, eşitlik, sağlık, refah, güvenlik vb. olabilir. Zaman zaman bu amaçlar birbiri ile çakışabilir. Örneğin; yaşlıların refahına yönelik harcamalar, gençlere yük getirebilir ya da bir bölgedeki doğal yaşamın korunması, madencileri işlerinden edebilir. İşte bu gibi durumlarda, fedakârlığı gerektiren bir tercihte bulunulması gerektiğinde; bilimsel değil, ama etik yargılar devreye girer. Yine, söz konusu amaçlara, hangi yollar ile ulaşılacağı konusu da, bilimsel olmayan bir başka husustur. Politikanın amacında hemfikir olunsa da, bu amacın hangi yola başvurularak gerçekleştirileceği sorunu uzmanlık bilgisi ile çözülemez. Örneğin, yoksullara nasıl yardım edilmeli ya da çocukların çıkarları en iyi nasıl korunur sorularına, bilimsel bir cevap vermek mümkün değildir. Öyleyse, politikaların hizmet edeceği amaçların belirlenmesi ve bu amaçlara ulaşmak için izlenecek yolun belirlenmesi sorunu, bilimsel bir sorun olmadığına göre; uzmanların, siyasal kararların alınma sürecinde söz sahibi olması gerektiği ileri sürülemez.[75] Bu elbette ki, siyasal karar alma sürecinde uzmanlardan yararlanılamayacağı anlamına gelmez; sadece, siyasal karar alma sürecinin tamamen

[75] DAHL, Robert A., 2001, s. 76-77.

uzmanlara bırakılamayacağını ifade eder. Bu bağlamda, uzmanların; nihai kararı veren değil, ama karar alma sürecinde kendisine danışılan rolünde olması gerekir.

Son olarak ölçek sorununun da, çözüme kavuşturulması gerekir. Ölçek sorunu, demokratik bir ikilemin oluşmasına neden olmaktadır. Bu sorununun aşılması adına, küçük ölçekli demokratik birimlerin oluşturulması düşünülebilir. Böylece yurttaşların, siyasal karar alma sürecine doğrudan katılımı sağlanabilir. Ancak yurttaşların doğrudan katılımını esas alan, küçük ölçekli demokratik birimlerin, önemli meselelerle etkin bir şekilde ilgilenmesi ve onları çözüme kavuşturması zordur. Temsili yönetim anlayışına dayanan, büyük ölçekli demokratik birimler ise, bu konuda daha avantajlıdır. Bir başka deyişle, demokratik birim ne kadar küçük olursa, yurttaşların doğrudan katılımı o kadar fazla; önemli sorunlar ile başa çıkma kapasitesi ise, o kadar az olur. Buna karşın, demokratik birim ne kadar büyük olursa, önemli sorunlar ile başa çıkma kapasitesi o kadar fazla; yurttaşların doğrudan katılımı ise, o kadar az olur.[76] Bu noktada şöyle bir formül benimsenebilir: Karşı karşıya olunan sorunun, öncelikle yurttaşların doğrudan katılımını esas alan, küçük ölçekli demokratik birimler tarafından çözülmeye çalışılması; yetersiz kalınması halinde ise, temsili yönetim anlayışına dayanan, büyük ölçekli demokratik birimlerin, söz konusu sorunu ele alması düşünülebilir. Örneğin, işsizlik, çevre kirliliği gibi sorunların üstesinden gelebilmek için, büyük ölçekli demokratik birimlere ihtiyaç duyulabilir. Öte yandan, yerel toplulukları ilgilendiren sorunları, yurttaşların doğrudan katılımını esas alan, küçük ölçekli demokratik birimlerin ele alması mümkün olabilir.

[76] Ibid., s. 114-115.

Görüldüğü üzere, her iki yaklaşımın da ileri sürdüğü tezlerde haklılık payı vardır. Bu noktada, her iki yaklaşımın da hassasiyetleri dikkate alınarak bir orta yol bulunulabilir. İnsanın, kendisini etkileyen kararların alınmasında etkili olma isteği; sürdürülebilir demokrasi kaygısı ile ele alındığında; yapılması gereken, temsili demokrasi kurumlarına zarar vermeden siyasal katılım düzeyini mümkün olan en üst seviyeye çıkarmaktır. Bu bağlamda, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından, temsili demokrasi kurumlarına zarar vermeden faydalanılması gerekir. Demokratik sürecin, tamamen enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları vasıtasıyla yürütülmesi ve bu sayede temsili demokrasi kurumlarının ortadan kaldırılması ya da zayıflatılması halinde; demokratik elitizm kuramının endişelerinin gerçekleşmesi tehlikesi ortaya çıkar. Söz konusu bu tehlikeyi bertaraf etmek adına; enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarına, temsili demokrasi kurumlarına alternatif olmak yerine, onları destekleyici bir işlev öngörülmesi isabetli olacaktır.

İKİNCİ BÖLÜM

ELEKTRONİK DEMOKRASİ

I. ELEKTRONİK DEMOKRASİ KAVRAMI

Enformasyon[77] ve iletişim teknolojileri araçlarında yaşanan gelişmeler ile birlikte karşımıza çıkan "elektronik demokrasi (e-demokrasi)" kavramı; demokrasinin, demokratik kurumların ve demokratik sürecin, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları vasıtasıyla zenginleştirilmesini ve desteklenmesini ifade eder.[78] Literatürde e-demokrasi kavramı yerine "dijital demokrasi", "teledemokrasi", "siberdemokrasi" gibi çeşitli kavramların da kullanıldığı görülmektedir.[79] Yine "e-hükümet" ve "e-yönetişim" kavramlarını, e-demokrasi kavramı ile birlikte ele alan çalışmalar da vardır.[80] Oysaki bahsi geçen kavramlar arasında, sadece "dijital demokrasi" kavramının, e-demokrasi kavramı ile eş anlamlı olduğu söylenebilir.

---

[77] İngilizce'de yer alan "data-information-knowledge" kavramlarının Osmanlı Türkçesi'ndeki karşılıkları, "mu'ta-malûmat-ilim" sözcükleri iken; Türkiye Türkçesi'nde ise, "data" kavramının karşılığı "veri"; "information" kavramının karşılığı çoğunlukla "bilgi", nadiren "enformasyon"; "knowledge" kavramının karşılığı ise "bilgi"dir. İki farklı kavramın aynı karşılığa sahip olması, kavramların karıştırılmasına neden olacağı için; "information" kavramı için, ya "malûmat" sözcüğü ya da "enformasyon" sözcüğünün kullanılması gerekir. Bu çalışmada, "malûmat" sözcüğü yerine daha yaygın olarak kullanılan "enformasyon" sözcüğü tercih edilmiştir.

[78] Council of Europe, **Electronic Democracy Recommendation CM/Rec(2009)1 and Explanatory Memorandum,** Council of Europe Publishing, Strasbourg 2009, s. 11.

[79] Söz konusu kavramların kullanıldığı çalışmalar için bkz.:
HACKER, Kenneth L., VAN DIJK, Jan A. G. M. (Ed.), **Digital Democracy: Issues and Theory of Practice,** Sage Publications, London 2000;
BECKER, Ted, SLATON, Christa Daryl, **The Future of Teledemocracy,** Praeger, Connecticut 2000;
TSAGAROUSIANOU, Roza, TAMBINI, Damian, BRYAN, Cathy (Ed.), **Cyberdemocracy: Technology, Cities and Civic Networks,** Routledge, London 1998.

[80] Söz konusu çalışmalar için bkz.:
MEIER, Andreas, **eDemocracy & eGovernment: Stages of a Democratic Knowledge Society,** (Çev. Wiltrud Henkel), Springer, Heidelberg 2012;
FISHER, Eran, "E-Governance and E-Democracy: Questioning Technology-Centered Categories", **The Oxford Handbook of Governance,** David LEVI-FAUR (Ed.), Oxford University Press, Oxford 2012.

E-hükümet ve e-yönetişim kavramlarının, e-demokrasiden farklı bir anlama sahip olduğunu belirten Donald F. Norris; e-hükümeti, enformasyonun ve kamu hizmetinin elektronik ortamda sunulması olarak tanımlar. E-yönetişim ise, yönetimde düzenleme ve denetim faaliyetlerinin, idare ve yurttaşların elbirliğiyle yapılmasını ifade eder. Buna karşın e-demokrasi; yurttaşların, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları vasıtasıyla, kamu kurumlarına ve memurlarına erişiminin mümkün kılınmasını ve kamuya ilişkin meselelerde siyasal katılıma olanak verilmesini ifade eder.[81]

A. E-DEMOKRASİNİN ORTAYA ÇIKIŞ SEBEPLERİ

E-demokrasinin ortaya çıkışı ile ilgili olarak, üç sebepten söz etmek mümkündür. Bunlar; temsili demokrasinin kötüye kullanılması, yurttaşların siyasal katılım arzusu ve ağ teknolojilerinin, halkın siyasal katılımı için yeni kanallar geliştirmesidir.[82]

Temsili demokrasinin kötüye kullanılması, iki şekilde gerçekleşebilir. Bunlardan ilki, temsili demokrasinin, meritokrasiye dayanarak halkı siyasetin dışında tutmasıdır. İkincisi ise, "sınıf mevzuatı" olarak adlandırılan, bireylerin ya da sınıfların, iktidarı ele geçirince, toplumun çıkarlarını önemsemeden sadece kendi ihtiyaçlarını

[81] NORRIS, Donald F., "E-Government… Not E-Governance… Not E-Democracy: Not Now! Not Ever?", **Proceedings of the 4th International Conference on Theory and Practice of Electronic Governance (ICEGOV'10),** J. DAVIES & T. JANOWSKI (Ed.), ACM, New York 2010, s. 339-346; Aktaran: FREEMAN, Julie, QUIRKE, Sharna, "Understanding E-Democracy: Government-Led Initiatives for Democratic Reform", **eJournal of eDemocracy and Open Government,** Vol. 5, No 2, 2013, s. 143.

[82] DIZHONG, Sun, "Political Functions of E-Democracy", **4th International Conference on Management and Service Science (MASS 2010),** Wuhan 2010, <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=5576545>, (Erişim Tarihi: 21.08.2016).

giderecek kanunlar yapması durumudur. Sınıf mevzuatının iki tipik yansıması ise, "azınlığın imtiyazı" ve "çoğunluğun tiranlığı"dır.[83]

Toplumdaki azınlık bir grubun temsilcilerinin; iktidara sahip olması halinde, toplumun diğer kesimlerini umursamadan, sadece kendi ihtiyaçlarını giderecek şekilde yasama faaliyetinde bulunması, "azınlığın imtiyazı" durumuna neden olur. Yine, toplumun çoğunluğunu oluşturan bir grubun temsilcilerinin; iktidara sahip olması halinde, tamamen kendi ihtiyaçlarına odaklanıp buna yönelik yasama faaliyetinde bulunması, azınlıkta yer alan insanların ihtiyaçlarını görmezden gelmesi halinde ise, "çoğunluğun tiranlığı" durumu ortaya çıkar. Gerek azınlığın imtiyazı gerekse çoğunluğun tiranlığı durumunda, siyasal iktidar tarafından temsil edilmeyen grupların, sadece ihtiyaçlarının görmezden gelinmesi değil, aynı zamanda temel hak ve hürriyetlerinin ihlâl edilmesi de söz konusu olabilir. Siyasal iktidarın temsil etmediği grupların; daha sonraki dönemde, temsilcileri vasıtasıyla iktidara sahip olması halinde ise, toplumun diğer kesimlerine aynı muamele ile karşılık vermesi ihtimâli göz önüne alındığında; mevcut temsili demokrasi sisteminin söz konusu tehlikelerine karşı tedbirlerin alınması kaçınılmazdır. Bu noktada e-demokrasi uygulamaları, geniş çevrelerin katılımını sağlayarak, söz konusu tehlikelerin bertaraf edilmesine hizmet edebilir.

Temsili demokratik sistemin, sadece temsilciler için anlamlı olduğu düşüncesinin yerleşmesiyle; batı ülkelerinde, geleneksel temsili demokrasi kurumlarına olan ilgi azalmakta ve halkın seçimlere katılma oranında düşüş yaşanmaktadır.[84] Seçimlere katılım oranındaki bu düşüş, halkın yönetimde söz sahibi

[83] Ibid.
[84] Ibid.

olmayı istememesinden değil; ama halkın, demokratik süreçte etkin bir role sahip olamaması sebebiyle, oy kullanmayı beyhude bir çaba olarak görmesinden kaynaklanır. Temsilcilerin, halkın menfaatlerini tam olarak savunamayacağı düşüncesi; halkın, demokratik süreçte etkin bir rol oynama isteğini diri tutmaktadır. İşte e-demokrasi uygulamaları, halka, kendi menfaatlerini savunabilme imkânı sağlamaktadır. Böylece halkın, temsilcilerine mahkûm olmasının önüne geçilmiş olunur.

Ağ teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte, enformasyonun yayılması sürecinde var olan zaman ve mekân sınırlamaları ortadan kalkmıştır. Özellikle internetin gelişmesiyle, yurttaşların siyasal katılımı için hızlı ve ucuz kanallar ortaya çıkmıştır. Artık yurttaşlar, istedikleri zaman tartışmalara katılabilmekte ve coğrafi ya da fiziki bir engel ile karşılaşmadan siyasal katılımda bulunabilmektedirler. Böylece yurttaşlar, hem hükümete ait enformasyona kolayca ulaşabilirler hem de kendi arzu, talep ve görüşlerini hükümete iletebilirler.[85] Bu bağlamda, ağ teknolojilerinde yaşanan bu gelişmeler, yurttaşlarda, söz konusu yeni katılım araçlarından yararlanma isteğini uyandırmaktadır.

B. E-DEMOKRASİNİN İDDİALARI

Roza Tsagarousianou, e-demokrasi adına üç iddiada bulunulduğunu ileri sürer. Bunlardan birincisi, e-demokrasi; hükümetler, kamu yönetimleri, temsilciler, siyasal ve toplumsal kuruluşlar ve yurttaşlar arasındaki siyasal enformasyon teminini ve

[85] Ibid.

alışverişini geliştirir. İkincisi, e-demokrasi; siyasal tartışma, görüşme ve çevrimiçi toplulukların oluşumunu destekler. Üçüncüsü, e-demokrasi; yurttaşların siyasal karar alma süreçlerine katılımını zenginleştirir.[86]

E-demokrasinin en büyük başarısı, kuşkusuz, siyasal enformasyonun teminine ve alışverişine sunduğu katkıdır. Çevrimiçi ortamda, çok sayıda ilgili enformasyona ulaşmak mümkündür. Kullanıcılar, gerekli beceri ve yeteneğe sahip oldukları takdirde, bilgi tabanından istediklerine serbestçe ulaşabilir. Böylece, geleneksel, önceden programlanmış, hükümet medyasına ve kitlesel medyaya bağımlılık ortadan kalkar. Bir yandan kitlesel medya, geleneksel yayınlarını, çevrimiçi gazete, dergi ve web TV kanallarıyla genişletirken; diğer taraftan yurttaşların ve baskı gruplarının organizasyonları, kendi bağımsız çevrimiçi enformasyon kaynaklarını üretir. Böylece yurttaşlar, eskiye nazaran daha iyi haberdar olmuş olurlar; ayrıca çevrimiçi kaynaklara çevrimiçi tepkiler geliştirebilirler.[87]

Sağlıklı bir demokrasi ve sürdürülebilir bir hükümet için; erişilebilir, güvenilir ve geçerli enformasyon şarttır; ancak bu tek başına yeterli değildir. Bu şartın yanında, birtakım niteliklerin varlığına ihtiyaç vardır. Enformasyonun temininden kanaatin oluşumuna kadar birçok basamak yer alır. Enformasyonun, çok sayıda veri kaynağının içinden seçilmesi ve işlenmesi gerekir. Seçilen ve işlenen enformasyondan ulaşılacak sonucun, önceden tahmin edilmesi mümkün değildir; zira ulaşılacak sonuç, bireysel

[86] TSAGAROUSIANOU, Roza, "Electronic Democracy: Rhetoric and Reality", **Communications: The European Journal of Communication Research,** Vol. 24, Issue 2, 1999, s. 189-208; Aktaran: VAN DIJK, Jan A. G. M., "Digital Democracy: Vision and Reality", <https://www.utwente.nl/bms/vandijk/research/itv/itv_plaatje/Digital%20Democracy-%20Vision%20and%20Reality.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.01.2016).

[87] VAN DIJK, Jan A. G. M., "Digital Democracy: Vision and Reality", <https://www.utwente.nl/bms/vandijk/research/itv/itv_plaatje/Digital%20Democracy-%20Vision%20and%20Reality.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.01.2016).

yetenek ve tercihlere bağlıdır. Buradaki en önemli aşama, enformasyonun siyasal eyleme dönüşmesi aşamasıdır.[88]

E-demokrasinin ikinci iddiası olan, siyasal tartışmaların, görüşmelerin ve çevrimiçi toplulukların desteklenmesi; enformasyonun siyasal eyleme dönüşmesine ve iyi hazırlanmış bir karar alma sürecinin oluşmasına katkı sağlar. Ayrıca yurttaşların kanaatlerinin oluşmasında da önemli bir rol oynar. Her ne kadar çevrimiçi siyasal tartışmaların kalitesi ve katılımcıların eşit bir şekilde sesini duyurabilmesi sorunları var olsa da, siyasal girdilerin çeşitliliği ve sınırlı da olsa katılımcıların birbirlerine karşılık verebilmesi umut vericidir. Çevrimiçi ortamda gerçekleşecek olan görüş alışverişlerinin, katılımcıların bilincini ve gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı siyasal davranışlarını etkileyeceği açıktır.[89]

E-demokrasinin üçüncü iddiası olan, yurttaşların siyasal karar alma sürecine katılması; elektronik anket, elektronik referandum ve elektronik oylama gibi araçlar ile, yurttaşların siyasal kararların alınmasında etkili olmasını ifade eder. Günümüzde, yurttaşların siyasal karar alma sürecinde doğrudan yer alması düşüncesi, henüz gerçekleşme şansını yakalayamamıştır. Temsili demokrasinin kurumlarına zar zor dokunulabilmiştir. Ancak muhtemeldir ki, internetin, siyasal yaşamda gerçekleştireceği bir atılım ile bu durum değişecektir. Elektronik anketler, elektronik referandumlar ve elektronik oylamalar daha etkili olacak ve geleneksel temsili demokrasi kurumlarını baskı altına alacaktır. Muhtemelen gelecekte, bir tür temsili demokrasi - doğrudan demokrasi kombinasyonu ile karşı karşıya kalınacaktır.[90]

[88] Ibid.
[89] Ibid.
[90] Ibid.

C. E-DEMOKRASİNİN İŞLEVLERİ

Sun Dizhong, e-demokrasinin dört işlevine vurgu yapar. Bunlar, e-demokrasinin; halkın siyasal katılım düzeyini artırması, siyasal iktidarın meşruiyetini güçlendirmesi, siyasal karar alma sürecini geliştirmesi ve doğrudan demokrasinin gerçekleşebileceği alanı sağlamasıdır.[91]

E-demokrasi, siyasal katılım için gerekli olan enformasyonun sağlanması konusunda oldukça önemli bir işleve sahiptir. E-demokrasi ile, sadece azınlık bir grubun siyasal enformasyondan istifade etmesinin ve siyasal enformasyonu kontrol etmesinin önüne geçilir. Böylece tüm yurttaşlar, siyasal katılım için gerekli olan enformasyona erişmiş olur. Gerekli enformasyona sahip olmadan gerçekleşecek olan siyasal katılım, eksik veriden sonuç çıkarmaya benzer. E-demokrasi sayesinde, yeterli siyasal enformasyonun; düşük maliyet ile, elverişli olarak ve hızlı bir şekilde elde edilmesi sağlanır. Yurttaşlar, hükümetin, neleri nasıl yaptığı, yapmakta olduğu ve yapacağı konularında haberdar olurlar.[92]

E-demokrasinin bir diğer işlevi, yurttaşların katılım becerilerinin geliştirilmesidir. Özellikle, günümüz temsili demokrasilerinin seçimlerden ibaret olduğu göz önüne alındığında, bu işlevin ne kadar önemli olduğu anlaşılabilir. Günümüzde, yurttaşların demokratik sürece katılımı, temsilcilerin seçimi ile sınırlı olmaktadır. Oysa müzakereler, demokratik süreçte çok önemli bir yere sahiptir. Demokratik karar alma süreçlerinde, yurttaşlar, dile getirilmeyen bilgi ve öngörüleri,

[91] DIZHONG, Sun, 2010.
[92] Ibid.

müzakere ederek karşılıklı konuşma yoluyla öğrenebilir. Dahası, yurttaşlar, bazı yanlış inanışlarını bu vesileyle terk edebilir. Müzakereler, rasyonel karar alma sürecinin oluşmasını ve rasyonel iletişimin kurulmasını sağlar. Demokrasinin bir gereği olan müzakerelerin yürütülmesinde, demokratik usul izlenmeli; bir kişi ya da grubun benimsediği değerlerin, diğer kişi ya da gruplara dayatılmasına izin verilmemelidir. Karar alma sürecinde uzlaşma; ancak rasyonel iletişim ve demokratik çoğulculuğun birlikteliğinde; değerlerin mübadelesi, gözden geçirilmesi ve temellendirilmesi yoluyla olur. Her yurttaş, kendi ihtiyaçlarının haklılığını ileri sürerek, diğer yurttaşlarla iletişim kurabilir; onları, kendi tutumunun toplumun ortak kriterlerine uygun olduğu konusunda ikna etmeye çalışabilir. Dolayısıyla, herkes, karşı tarafın menfaatlerini yeterince göz önüne almalı ve karşı tarafın ihtiyaçlarını sağduyu içeren diyaloglar çerçevesinde ele almalıdır.[93]

E-demokrasi sayesinde, yurttaşların; hükümet ile iletişim halinde olması, yönetime katılması ve çıkarlarına uygun siyasal kararların alınması mümkün hale gelir. Yurttaşların, kendilerini etkileyen siyasal kararların alınması sürecine dâhil olması sayesinde; siyasal iktidar, eskiye nazaran daha güçlü bir meşruiyete sahip olur.

E-demokrasinin diğer bir işlevi ise, siyasal karar alma sürecinin geliştirilmesidir. E-demokrasi, siyasal karar alma sürecine teknolojik destek sağlar; karar alma biliminin amacına ulaşabilmek adına, hükümetin yeterli enformasyonu toplayabilmesine yardımcı olur. Bunun yanı sıra, internet sayesinde, yurttaşların sanal ortamda hükümeti sorgulayabilmesi mümkün hale gelir. Halkın kamu işlerine katılma isteği ile, merkezden yerele tüm yönetim birimleri, web sitesi kurma yoluna gider. Böylece;

[93] Ibid.

hizmet odaklı bir hükümet anlayışı, hükümet işlerinin açıklığı, kamu hizmetlerinin kalitesinin artırılması, yönetimde verimliliğin artırılması, halkın içerideki enformasyonu öğrenmesinin teşvik edilmesi, katılım ve denetimin gerçekleşmesi ve hükümetin demokratik olarak karar almasının teşvik edilmesi sağlanır. Demokratik karar alma mekanizmasının kurulması ile, halka, politika yapım sürecinde; tartışma, danışma ve değerlendirme yapma imkanı tanınmış olur.[94]

Son olarak e-demokrasi, doğrudan demokrasinin gerçekleşebileceği bir alan sağlar. E-demokrasi, yurttaşlık bilincinin oluşmasına ve halkın toplumsal meselelere duyarlı hale gelmesine katkı sağlar. Gelişen ağ teknolojilerinin yardımıyla, yurttaşların, siyasal karar alma sürecine doğrudan katılması mümkün hale gelir. Bu da, doğrudan demokrasinin gerçekleşebileceği bir alanın oluşabileceği anlamına gelmektedir.

[94] Ibid.

II. BİR E-DEMOKRASİ TİPOLOJİSİ: TELEDEMOKRASİ, SİBERDEMOKRASİ, ELEKTRONİK DEMOKRATİKLEŞME

Martin Hagen, e-demokrasiyi; enformasyon ve haberleşme, menfaatlerin eklemlenmesi ve toplaşımı ve karar alma (hem müzakere hem oylama) gibi demokratik sürecin önemli fonksiyonlarının, bilgisayar ve bilgisayar ağları ile yürütüldüğü demokratik siyasal sistem olarak tanımlar. Ona göre, e-demokrasi, bünyesinde üç kavramı barındırır: teledemokrasi, siberdemokrasi ve elektronik demokratikleşme.[95]

Hagen, e-demokrasi tipolojisini oluştururken, dört ölçüt belirlemiştir. Bunlar; başvurulan teknolojik araçlar (haberleşme teknolojileri, kablo TV, bilgisayar ağları gibi), tercih edilen demokrasi biçimi (doğrudan ya da temsili), en önemli olduğuna inanılan siyasal katılım boyutu (enformasyon alışverişi, tartışma, oylama, siyasal eylem), takip edilen siyasal ajanda (liberal, muhafazakâr, komüniteryen, liberteryen).[96]

Hagen, oluşturduğu e-demokrasi tipolojisinde, siyasal katılımın dört boyutundan bahseder. Bunlardan ilki, enformasyon aramak ve siyasal gelişmelerden haberdar olmaktır. İkincisi, yurttaşların; aile, arkadaş çevresi, komşu vb. ile siyasal tartışmaya girmesidir. Üçüncüsü, oy kullanmaktır. Nihayet dördüncüsü ise, siyasal kampanyalarda çalışma, yerel parti etkinlikleri ya da yurttaş girişimleri organize etme, parti teşkilatı ya da menfaat grubu yönetme, yerel yönetim organlarında gönüllü olarak yer alma gibi aktiviteleri içeren siyasal eylemde bulunmadır.[97]

---

[95] HAGEN, Martin, "A Typology of Electronic Democracy", <http://www.martin-hagen.net/publikationen/elektronische-demokratie/typology-of-electronic-democracy/>, (Erişim Tarihi: 22.08.2016).
[96] Ibid.
[97] Ibid.

A. TELEDEMOKRASİ

Teledemokrasi, 1970'li yıllarda geliştirilen, 1980'li yıllarda ise geniş çaplı olarak tartışılan bir kavramdır. Bu kavramın ortaya çıkışındaki en önemli etken, kablo TV'nin icat edilmesidir. Teledemokraside amaç, yeni haberleşme teknolojilerinden yararlanılarak, Amerikan siyasal sisteminde doğrudan demokrasi araçlarına yer vermektir. Ancak ne yazık ki, 1980'li yılların ortalarında, kablo TV'nin sanıldığı kadar doğrudan demokrasiye hizmet edemeyeceği anlaşılmıştır. 1990'lı yılların başında ise, teledemokrasi tekrar gündeme gelmiştir. Bu gelişmenin ilk sebebi, Amerikan başkan adayı Ross Perot'un, televizyon aracılığıyla elektronik kent toplantıları düzenlemesidir. İkinci sebep ise, televizyon kanallarının çoğalması (500 Kanallı TV), yeni medya formatları (telefon ile televizyon programlarına katılma) ve bilgisayar ağlarının genişlemesidir.[98]

Teledemokrasi taraftarları; seçmenlerde, ilgisizliğin, hayal kırıklığının ve yabancılaşmanın hâkim olduğunu ve bunun iki sebebe dayandığını ileri sürer. Bu sebeplerin ilki, temsili demokratik siyasal sistemin mevcut yapısıdır; ikincisi ise, mevcut kitle haberleşme araçlarıdır. Oysa yeni haberleşme ortamında, iktidar, ait olması gerekene dönebilir. Dahası, yeni teknolojik gelişmeler ile, zaman ve mekân engeli aşılarak, doğrudan demokrasi araçlarının uygulanması mümkün kılınabilir.[99]

Teledemokrasi taraftarlarına göre; sosyal farklılıkların damgasını vurduğu bu dönemde, siyasal girdilerin giderek çoğullaştığı enformasyon toplumuna, klasik

[98] Ibid.
[99] Ibid.

temsili hükümetin etkili ve uygun bir şekilde karşılık vermesi artık mümkün değildir. Yurttaşların taleplerini karşılayacak siyasal çıktıları, ancak doğrudan ya da "güçlü" demokrasi üretebilir. Bu noktada, hem interaktif kablo TV hem de bilgisayar ağları için başlıca uygulamalar; yurttaşlık eğitimi, hükümetin enformasyonlarına açık erişim ve elektronik kent toplantılarıdır.[100]

Özetle, teledemokrasi anlayışı, açıkça doğrudan demokrasiyi tercih eder ve oy kullanma ve siyasal eylemde bulunma ile ilgilenir. Ayrıca, seçmenler için eksiksiz siyasal enformasyon da oldukça önem arz eder.[101]

B. SİBERDEMOKRASİ

Siberdemokrasi kavramı; tıpkı teledemokrasi kavramının, kablo TV'nin icadı sonucunda ortaya çıkmasında olduğu gibi; bilgisayar ağlarının evrimi sonucu ortaya çıkmıştır. Siberdemokrasi kavramı, Batı Amerika'da, Stanford Üniversitesi ve Silikon Vadisi arasında varlığını sürdüren, "hippie" ve "yuppie" kültürlerinin karışımı olan, sanal bir sınıfın etkisi ile geliştirilmiştir.[102] Bu sanal sınıfın iki rüyası vardır: gerçek demokrasi ve maddi servet. Bu iki rüya, anti-devletçi bir bakış açısı altında buluşmaktadır. Zira devlet, hem bireysel özgürlüklere karşı hem de zenginliğin maksimize edilmesine karşı potansiyel tehlikeler barındırır. Bu temel kabul, iki farklı siberdemokrasi anlayışının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bir tarafta, serbest piyasanın ve sınırsız kapitalizmin önemine vurgu yapan muhafazakâr ve liberteryen

[100] BARBER, Benjamin, **Strong Democracy: Participatory Politics for a New Age,** University of California Press, London 1984, s. 273-307; Aktaran: HAGEN, Martin, a.g.m.
[101] HAGEN, Martin, a.g.m.
[102] BARBROOK, Richard, CAMERON, Andy, "The Californian Ideology", **EURICOM Conference,** Piran 1996; Aktaran: HAGEN, Martin, a.g.m.

bir anlayış hâkim iken; diğer tarafta ise, sosyal değerlere vurgu yapan liberal ve komüniteryen bir anlayış hâkimdir.[103]

Siberdemokrasi anlayışına göre; sanal toplulukların oluşmasını mümkün kılan teknoloji; sıradan yurttaşlara, nispeten az maliyetle, entelektüel, sosyal, ticari ve en önemlisi siyasal kaldıraç gücü sağlama potansiyeline sahiptir.[104] Gerek liberal-komüniteryen siberdemokrasi anlayışı gerekse muhafazakâr-liberteryen siberdemokrasi anlayışı, hem siyasal yapıda hem haberleşme yapısında merkeziyetçiliğe karşıdır. Temel kaygıları, merkeziyetçi hükümet anlayışına karşı olacak şekilde, toplulukların yeniden oluşturulmasıdır.[105]

Özetle, siberdemokrasi anlayışı, tıpkı teledemokrasi anlayışında olduğu gibi, doğrudan demokrasiyi talep eder. Siyasal katılmanın komünal biçimi olarak, tartışma ve siyasal eylemde bulunmayı önemser.[106]

C. ELEKTRONİK DEMOKRATİKLEŞME

Teledemokrasi ve siberdemokrasi kavramlarının aksine, elektronik demokratikleşme kavramı; doğrudan demokrasinin uygulanmasını değil, ama temsili demokrasinin geliştirilmesini ifade eder. Elektronik demokratikleşme anlayışının temel kaygısı, enformasyon kanallarının geliştirilmesidir. Elektronik demokratikleşme taraftarlarına göre; siyasal ilgisizlik ve hayal kırıklığı, temsili demokratik siyasal

[103] HAGEN, Martin, a.g.m.
[104] RHEINGOLD, Howard, **The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier,** HarperCollins Publishers, New York 1993, s. 4; Aktaran: HAGEN, Martin, a.g.m.
[105] HAGEN, Martin, a.g.m.
[106] Ibid.

sistemin temel yapısından kaynaklanmaz; ama onun bazı kusur ve aksaklıklarından kaynaklanır ki bunların esasında çözümü mümkündür. Yeni ve alternatif kitle haberleşme kanalları ve halk ile temsilciler arasında bağlantı kuracak olan enformasyon ve haberleşme araçları ile, söz konusu kusur ve aksaklıklar giderilebilir. Bu yaklaşımın temelinde, asırlık Amerikan söylemi olan "enformasyona serbest erişim" vardır.[107]

Elektronik demokratikleşme anlayışı; bilgisayar ağlarının, sivil toplumun güçlendirilmesi noktasında, değerli bir araç olduğunu vurgular. Bilgisayar ağları sayesinde, derneklerin ve menfaat gruplarının organizasyon ve faaliyet masrafları azalabilir.[108]

Özetle, elektronik demokratikleşme anlayışı, temsili demokrasinin geliştirilmesini destekler, siyasal katılımın enformasyon alışverişi ve siyasal tartışma boyutlarının önemini vurgular.[109]

[107] Ibid.
[108] BONCHEK, Mark S., "Grassroots in Cyberspace: Recruiting Members on the Internet", **53rd Annual Meeting of the Midwest Political Science Association,** Chicago 1995; Aktaran: HAGEN, Martin, a.g.m.
[109] HAGEN, Martin, a.g.m.

III. E-DEMOKRASİ MODELLERİ

Demokrasi modeli, demokrasinin nasıl gerçekleşmesi gerektiğini bir dizi ideal ile açıklayan, demokrasinin idealize edilmiş biçimidir.[110]

Päivärinta ve Sæbø, e-demokrasi modellerini sınıflandırmak için iki ölçütten yararlanmaktadır. Bunlar, yurttaşların karar alma sürecine ne ölçüde dâhil oldukları ve gündem kontrolünün kim tarafından yapıldığıdır.[111]

Tablo 1. E-Demokrasi Modelleri

Gündemi yurttaşlar belirler.	Partizan E-Demokrasi	Doğrudan E-Demokrasi
Gündem hükümet (siyasiler ve memurlar) tarafından belirlenir.	Liberal E-Demokrasi	Müzakereci E-Demokrasi
	Yurttaşlar örtülü olarak karar alma sürecine dâhil olur.	Yurttaşlar açıkça karar alma sürecine dâhil olur.

[110] PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, "Models of E-Democracy", **Communications of the Association for Information Systems,** Vol. 17, Article 37, 2006, s. 820.
[111] Ibid., s. 822-823.

A. E-DEMOKRASİNİN PARTİZAN MODELİ

Partizan e-demokrasi modeli, yurttaşlar tarafından başlatılan katılımı ve yurttaşların karar alma sürecine örtülü olarak dâhil olmasını ifade eder. Bu modelde, yurttaşlar; siyasal tartışmalara, sadece temsilcileri vasıtasıyla katılmadıkları gibi, geleneksel kanallar ile katılmayla da yetinmezler. Burada, yurttaşların, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları vasıtasıyla, siyasal tartışmalara aktif bir katılımı söz konusudur. Enformasyon ve iletişim teknolojileri sayesinde, alternatif siyasal açıklamaların ve eleştirilerin, siyasal elitler tarafından engellenmesinin önüne geçilerek, duyulabilir olması sağlanır. Serbestçe yürütülen tartışmalar, gündemi belirler. İzleyiciler sınırlı sayıda olsa da, duyulabilme ve izleyici ile görüşebilme imkânı oldukça önemlidir. Karar alma sürecine örtülü olarak katılınsa bile, siyasal arenada yeni seslerin duyulması ve alternatif ideolojileri dile getiren yurttaşların güçlenmesi, partizan e-demokrasi modelinin önemini ortaya koyar.[112]

Partizan e-demokrasi modelinde, yurttaşların karar alma sürecine örtülü olarak katılımı, temsili demokrasi kurumlarının sahip olduğu işlevin öneminden kaynaklanmaktadır. Bu modelde, bir yandan, yurttaşların aktif bir katılımda bulunmasına yer verilirken; diğer taraftan, temsili demokrasi kurumlarına karar alma sürecinde etkin bir rol tanınmaktadır. Böylelikle, hem demokratik elitizm kuramının hem de katılımcı demokrasi kuramının hassasiyetleri dikkate alınarak hareket edilmiş olunur.

[112] Ibid., s. 824.

B. E-DEMOKRASİNİN LİBERAL MODELİ

E-demokrasinin liberal modelinde, gündemin hükümet tarafından belirlenmesi ve yurttaşların karar alma sürecine örtülü olarak katılması düşünceleri yer alır.[113]

Genel olarak liberal demokrasi, yurttaşların, temsilcilerini yerel düzeyde yetkilendirdiği, ancak kamusal tartışmalara da katıldığı bir temsili hükümet sistemi olarak tanımlanır.[114] Burada siyasetin amacı, çatışan menfaatleri uzlaştırmak iken; siyasiler, müzakere yolu ile, ortaya çıkan menfaat çatışmasında arabuluculuk yapmaktan sorumludurlar.[115]

Liberal demokraside; çoğunluk ilkesi, bireyleri, rastgele oluşacak hükümetten sakınır. Etkili siyasal liderlik, sivil topluma asgari devlet müdahalesi ve bireyin mahremiyetine saygı gibi liberal ilkeler ile desteklenir.[116]

E-demokrasinin liberal modelinde, seçimlerin dışında, siyasal katılımın, enformasyon alışverişi düzeyinde kaldığı söylenebilir. Bu modelde, temsili demokrasi kurumlarının üstlendiği işlevin öneminden dolayı, demokratik elitizm kuramı benimsenerek, sınırlı bir siyasal katılıma yer verilir.

---

[113] Ibid.
[114] HELD, David, **Models of Democracy,** Blackwell, Oxford 1996; Aktaran: PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 824.
[115] ERIKSEN, Erik, Oddvar, WEIGÅRD, Jarle, **Kommunikativ handling og deliberativt demokati: Jürgen Habermas' teori om politikk og samfunn,** Fagbokforlaget, Bergen 1999; Aktaran: PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 824-825.
[116] HELD, David, 1996; Aktaran: PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 825.

C. E-DEMOKRASİNİN MÜZAKERECİ MODELİ

Müzakereci demokrasi modeli; yurttaşların, karar alma sürecinde açıkça ve doğrudan yer alması düşüncesine dayanır;[117] açık tartışmaların, kamusal alanın iyi işlemesindeki rolünü vurgular.[118] Siyasal fikirlerin oluşumunda, diyalog ve müzakerenin öncülük etmesi, hem yurttaşların hem de siyasilerin menfaatine olur. Temsili demokrasi olmasına rağmen, yurttaşlar ve siyasiler arasındaki işbirliği, iktidarın meşruiyetini güçlendirir. Eşit hakların sağlanması ve iktidarın dengelenmesi, ancak katılımcı bir toplumda gerçekleştirilebilir.[119]

E-demokrasinin müzakereci modelinde, siyasal gündemin hükümet tarafından belirlenmesi ve karar alma sürecine yurttaşların doğrudan katılması söz konusudur. Bu modelde, büyük ölçüde katılımcı demokrasi kuramı benimsenmiş, ancak yine de temsili demokrasi kurumları korunmuştur. Yurttaşların aktif bir siyasal katılımda bulunması ile sistemin meşruiyetinin güçlendirilmesi amaçlanmıştır.

D. E-DEMOKRASİNİN DOĞRUDAN MODELİ

E-demokrasinin doğrudan modelinde, ağ tabanlı gruplar ve bireyler, temsili demokrasinin geleneksel kurumlarının yerini alır. Bu modelin odak noktasında, ağ tabanlı grupların ve bireylerin lehine olmak üzere, temsili demokrasinin geleneksel kurumlarının gücünün nasıl kaybettirilebileceği sorunu yer alır. İnternetin, artık

---

[117] Ibid.
[118] GIMMLER, Antje, "Deliberative Democracy, Public Sphere and the Internet", **Philosophy Social Criticism,** Vol. 27, No 4, 2001, s. 21-39; Aktaran: PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 825.
[119] PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 825.

geleneksel haberleşme kanallarının tamamlayıcısı olmaktan çıkıp bizatihi demokrasinin ön koşulu olduğu bir ortamda; enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları kritik bir role sahiptir.[120]

Doğrudan e-demokrasi modelinde, katılımcı demokrasi kuramı benimsenerek, yurttaşların, gerek siyasal gündemin belirlenmesinde gerekse karar alma sürecinde etkin olması amaçlanır. Bu modelde, temsili demokrasi kurumlarının üstlendikleri işlevi, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının yerine getirebileceği inancı hâkimdir. Gelişen teknoloji ile birlikte, temsili demokrasi kurumlarına olan ihtiyacın ortadan kalktığı düşüncesi benimsenmektedir.

[120] BELLAMY, Christine, "Modelling Electronic Democracy: Towards Democratic Discourses for an Information Age", **Democratic Governance and New Technology: Technologically Mediated Innovations in Political Practice in Western Europe,** Jens HOFF, Ivan HORROCKS, Pieter TOPS (Ed.), Routledge, London 2000, s. 33-54; Aktaran: PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, a.g.m., s. 826.

IV. ELEKTRONİK KATILIM

A. GENEL OLARAK SİYASAL KATILIM

Siyasal katılım; yurttaşların, siyasal süreci etkileyebilmek adına, bu sürece katılımını ifade eder. Burada, nelerin siyasal katılım kapsamında değerlendirileceği sorusu akıllara gelebilir. Siyasal katılımın kapsamını belirleyebilmek adına, bazı hususların açığa kavuşturulması gerekir. Birincisi, siyasal katılım, sadece devletin örgütsel alanı içerisinde mi gerçekleştirilebilir; yoksa bu alanın dışında da, siyasal katılımda bulunmak mümkün müdür? İkincisi, siyasal katılım, sadece siyasal davranışlardan mı ibarettir, yoksa siyasal tutumları da içerir mi? Üçüncüsü, hukuka aykırı eylemler, başarısız girişimler ve irade dışı katılma eylemleri; siyasal katılım olarak değerlendirilebilir mi?[121] Bu sorulara verilecek cevaplar, siyasal katılımın kapsamını netleştirmek bakımından önemlidir.

Siyasal katılımın, devletin örgütsel alanının dışında da gerçekleşmesi mümkündür. Devletten bağımsız, onun müdahalesi olmadan, onun kurumları içerisinde yer almadan, siyasal katılımda bulunmak mümkündür. Sivil toplumda yer alan bağımsız kurumlar sayesinde; yurttaşların, siyasal bir meseleye ilişkin kanaatlerinin oluşması amacıyla; çeşitli siyasal faaliyetler gerçekleştirilebilir. Yine, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının sağladığı olanaklar sayesinde, yurttaşların siyasal meselelere ilişkin kanaatlerinin oluşması ve dolayısıyla özgür kamuoyunun oluşabilmesi için, siyasal tartışmalar gerçekleştirilebilir.

[121] ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma,** AÜHF Yayınları, Ankara 1975, s. 2.

Siyasal tutumların ise, siyasal davranışlar gibi, siyasal süreci etkileyebilmesi mümkün değildir. Bir yurttaşın, bir siyasal meseleyi sadece merak etmesi veya ona sadece ilgi duyması ya da onun hakkında sadece bilgilenmesi, siyasal süreci etkileyemez. Bu tutumların aynı zamanda eyleme dönüşmesi gerekir. Bu bağlamda, siyasal tutumların, siyasal katılımın ön aşaması olduğu düşünülebilir.

Siyasal süreci etkilemeye yönelik gerçekleştirilen, hukuka aykırı eylemlerin siyasal katılım olarak değerlendirilmesi mümkündür. İsyanlar, izinsiz gösteriler gibi hukuka aykırı eylemler, buna örnek gösterilebilir. Öte yandan, bilişim teknolojileri araçları vasıtasıyla gerçekleştirilen bazı siber saldırılar da, bu kapsamda değerlendirilebilir. Ancak bu konunun başlı başına ele alınması ve dolayısıyla, hukuka aykırı olması sebebiyle, diğer siyasal katılım eylemlerinden ayrı değerlendirilmesi gerekir.

Siyasal süreci etkilemeye yönelik gerçekleştirilen, ancak amacına ulaşamayan başarısız girişimlerin de, birer siyasal katılım olduğu söylenebilir. Zira amacına ulaşmasa da, başarısız girişimlerin, siyasal süreçte yer alması sebebiyle, bir iz bırakması söz konusudur. Bu da, başarısız girişimleri, siyasal katılım olarak nitelemek için yeterlidir. Öte yandan, bir siyasal katılımcının, reddedileceğini bildiği halde bir öneride bulunması ve bu durumun kayıtlara geçmesi, o kişi açısından değerli olabilir; daha da önemlisi, bu başarısız girişim, ileride gerçekleşecek olan siyasal katılım süreçleri açısından anlam ifade edebilir.

İrade dışı katılımların ise, iradi katılımlardan ayrı olarak değerlendirilmesi gerekir. Literatürde, irade dışı katılımları ifade etmek adına, "mobilizasyon" kavramı kullanılmaktadır. Mobilize katılım, katılımcının, katılma iradesine sahip olmadığı

halde, başka bir güç tarafından, katılması için harekete geçirilmesini ifade eder. Burada, katılımcının seferber edilmesi söz konusudur. Oysa özerk katılım, katılımcının, kendi iradesi ile, kendi başına harekete geçmesini ifade eder.[122] Mobilize katılım; bir geleneksel lidere karşı duyulan bağlılık ve onunla özdeşleşmeden kaynaklanabileceği gibi, zor kullanma tehdidinden de kaynaklanabilir. Yine, maddi bir çıkar elde etme amacıyla, mobilize katılım gerçekleşebilir. Bütün bu durumlarda, mobilize katılımcı, özerk katılımcıdan farklı olarak, siyasal süreci etkileme amacı taşımaz.[123]

Bireyi siyasal katılımda bulunmaya iten sebepleri, dört başlık altında toplamak mümkündür. Bunlar; kişisel bağlılık, dayanışma, çıkar ve yurttaşlık duygusudur. Birincisi, kişisel bağlılık saiki ile katılım; bireylerin, geleneksel liderlere karşı duyduğu kişisel bağlılığa dayalı katılımını ifade eder. Buradaki katılım; katılımcının iradesinden değil, ama geleneksel lidere kişisel bağlılıktan kaynaklandığı için, niteliği itibariyle mobilize katılımdır. İkincisi, dayanışma saiki ile katılım; bireylerin, mensubu olduğu gruba olan bağlılığını ve grup üyeleri ile olan dayanışmasını göstermek adına, grubun çoğunluğunun kanaatine uygun olarak katılımda bulunmasını ifade eder. Üçüncüsü, çıkara dayanan katılım, bireylerin maddi çıkar beklentisinden ya da özendirici etkenlerden kaynaklanır. Burada maddi çıkarlar, bireylere, yerel topluluklara ya da toplumda yer alan gruplara yönelik olabilir. Ayrıca, kayırma, iltimas ve nakdi ödemeler gibi özendirici etkenler de devreye girebilir. Son olarak dördüncüsü, yurttaşlık duygusuna dayanan katılım; bireylerin, katılımı bir ahlaki yükümlülük olarak görmesinden kaynaklanır. Burada bireylerin, görev bilinci ile

[122] Ibid., s. 3.
[123] Ibid., s. 3-4.

hareket etmesi söz konusudur. Yurttaşlık duygusuna dayanan katılımda, bireylerin, mensubu olduğu yerel topluluğa ya da sosyal gruba doğrudan bir maddi çıkar sağlama amacı yoktur. Burada siyasal katılım, bireylerin, benimsediği siyasal düşüncelere ya da sahip olduğu güçlü değer yargılarına dayanır.[124]

Siyasal katılım, farklı yoğunluklarda gerçekleşebilir. Robert A. Dahl; merak, ilgi, bilgi ve eylem olmak üzere dört katılım boyutundan bahseder.[125] Burada her bir siyasal katılım boyutu, farklı bir yoğunluk seviyesinde gerçekleşebilir. Örneğin, siyasal meselelere duyulan merakın az ya da çok olması ve siyasal meselelere ilişkin az ya da çok bilgi sahibi olunması durumlarında farklı yoğunluk seviyeleri söz konusudur.[126] Öte yandan, siyasal katılım boyutlarının, birbirleriyle yakından ilişkisi de söz konusudur. Örneğin, merak etmeden ilgi duymak pek mümkün değildir ya da bilgi sahibi olanların aynı zamanda ilgi duyması kuvvetle muhtemeldir. Ancak burada, her bir katılım boyutunun, diğerinin ön aşaması olduğunu düşünmek hata olur. Hiç merak etmeyen, ilgi duymayan, bilgi sahibi olmayan bir kişinin; siyasal eylemde bulunması, örneğin oy kullanması mümkündür.

Siyasal katılım biçimlerini, farklı ölçütlere göre tasnif etmek mümkündür. Siyasal katılımın hareketinden yola çıkılarak yapılacak tasnife göre, üç katılım biçiminden söz edilebilir. Bunlar; siyasal olayları izleme, siyasal olaylar hakkında tavır takınma ve siyasal olaylara müdahil olmadır.[127]

---

[124] Ibid., s. 5-6.
[125] DAHL, Robert A., **Modern Political Analysis,** Prentice-Hall, New Jersey 1963, s. 56-57; Aktaran: BAYKAL, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi,** AÜSBF Yayınları, Ankara 1970, s. 31.
[126] BAYKAL, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi,** AÜSBF Yayınları, Ankara 1970, s. 31-32.
[127] Ibid., s. 33.

Siyasal olayları izleme, medya araçları vasıtasıyla olabileceği gibi, siyasal olayları bizzat yerinde izleme olarak da gerçekleşebilir. Burada katılımcı, siyasal gelişmelerden haberdar olmayı amaçlamakta ve bununla yetinmektedir.[128]

Siyasal olaylar hakkında tavır takınma, belirli siyasal alternatiflerin yanında ya da karşısında yer alarak bir tutum sergilemeyi ifade eder. Gerek kitle iletişim araçları gerekse bireysel olarak iletişime geçme yoluyla, benimsenen tutum karşı tarafa iletilir. Burada katılımcının, siyasal olayları izlemek ile yetinmeyip benimsediği tutumu açıklama ihtiyacı hissetmesi söz konusudur. Ancak yine de, katılımcı, siyasal bir tavır takınmakla kalıp, siyasal bir olay gerçekleştirme amacı gütmez.[129]

Siyasal olaylara müdahil olma ise; siyasal parti ya da derneklere üye olmak, siyasal görevlere aday olmak, siyasal görevleri yerine getirmek, gösterilere katılmak gibi aktif bir eylemde bulunmayı ifade eder. Burada, ne siyasal olayları izlemek ile yetinmek ne de içinde yer almadığı siyasal olaylar karşısında tavır takınmak ile yetinmek söz konusudur. Katılımcı, bizzat siyasal olayın içinde, aktif olarak yer almaktadır. Burada bahsi geçen üç katılım biçimi arasında, kümülatif bir ilişki mevcuttur. Siyasal olayların izlenmesi, onlar hakkında tavır takınılması ve onlara müdahil olunması arasında; öncelik - sonralık ilişkisi vardır. Dolayısıyla, siyasal olaylara müdahil olan bir kişinin, aynı zamanda siyasal olayları izlemesi ve onlar hakkında tavır takınması söz konusudur.[130]

[128] Ibid.
[129] Ibid., s. 33-34.
[130] Ibid., s. 34-35.

Siyasal katılım faaliyetleri, konusundan yola çıkılarak tasnif edildiğinde ise, dört katılım biçimden söz edilebilir. Bunlar; oy verme, kampanya faaliyeti, topluma yönelik faaliyet ve hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçmedir.[131]

En yaygın olarak gerçekleşen faaliyet olan oy verme; seçmenlerin tercihlerini, oldukça az miktarda bilgi içererek iletmektedir. Buna rağmen, oy verme faaliyetinin sonuçları, herkesi etkiler ve siyasal liderler üzerinde büyük baskı yaratır. Bu durum, oy verme faaliyetinin, kendine has bir özelliğidir ve onun, hükümet üzerinde güçlü bir kontrol aracı olmasını sağlar. Öte yandan, oy verme, bireysel bir eylemdir ve nispeten az bir girişim hareketi gerektirir. Zira oy verme faaliyeti için gerekli şartlar, düzenli seçimler vasıtasıyla sağlanır ve yurttaşlara sunulur. Böylece yurttaşların, gerekli şartların oluşması için bir çabaya girişmesine gerek kalmaz.[132]

Kampanya faaliyeti, tıpkı oy verme gibi, seçim sürecine ilişkin bir faaliyettir. Seçim kampanyalarına katılma ile, yurttaşların, seçim sonuçlarına yönelik, oy kullanmaktan öte bir etkide bulunması söz konusudur. Yine bu katılım biçimi de, tıpkı oy vermede olduğu gibi, siyasal liderler üzerinde büyük baskı yaratır. Ancak burada, oy vermeden farklı olarak, katılımcıların tercihleri hakkında daha çok bilgi iletilebilmektedir. Zira seçim kampanyalarında yer alan yurttaşların, adaylar ile yakın ilişki kurması muhtemeldir. Kampanya faaliyeti, oy vermede olduğu gibi, herkese yönelik sonuçlar doğurur; ancak oy vermeden farklı olarak, bireysel olarak değil, işbirliği içerisinde gerçekleştirilebilir. Dolayısıyla, kampanya faaliyeti, daha çok

[131] VERBA, Sidney, NIE, Norman H., KIM, Jae-On, **Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison,** The University of Chicago Press, Chicago 1987, s. 53-54.
[132] Ibid., s. 53.

girişim hareketi gerektiren, daha çok çaba sarf edilmesi gereken bir katılım biçimidir.[133]

Topluma yönelik faaliyet ise, iki şekilde gerçekleşebilir. Birincisi, yurttaşların, bazı sosyal meseleler hakkında, hükümet memurları ile bireysel olarak iletişime geçmesidir. İkincisi ise, yine bazı sosyal meselelerin çözümü için, işbirliğine dayanan grup girişimleridir. Her iki eylem de, seçim sürecinin dışındadır ve katılımcıların tercihlerini çok miktarda bilgi içererek iletmektedir. Burada amaç, bazı sosyal meselelerin çözümüne ilişkin sonuçlar elde etmektir. Siyasal liderlerin üzerindeki baskı ise, bireysel ya da grup olarak gerçekleştirilen katılımın etkisine bağlıdır.[134]

Hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçme; yurttaşların, kendilerinin ve ya yakınlarının özel bir sorunu için, hükümet memurları ile bireysel olarak iletişime geçmesini ifade eder. Burada katılımcının tercihi hakkında çok miktarda bilginin iletilmesi söz konusu olsa da, doğuracağı etkinin az olması muhtemeldir. Ayrıca katılımcının, çok çaba sarf etmesi gerekir.[135]

Öte yandan, katılımcı demokrasi kuramı perspektifinden; siyasal katılım, etkisi itibariyle tasnif edildiğinde, üç katılım biçiminden söz edilebilir. Bunlar; sözde istişare, kısmi katılım ve tam katılımdır. Sözde istişare; zaten alınmış bir kararın kabulünü sağlamaya yönelik olarak, yurttaşlara danışılmasını ifade eder. Kısmi katılım ise; yurttaşlardan toplanan görüşlerin, karar alma sürecinde etkili olması halinde söz konusu olur. Öte yandan tam katılım ise; yurttaşların, karar alma sürecinde eşit güce

[133] Ibid.
[134] Ibid., s. 54.
[135] Ibid.

sahip paydaşlar olarak yer almasını ifade eder. Burada siyasal lider - halk ayrımı ortadan kalkar ve herkes karar alma organının eşit birer üyesi haline gelir.[136]

Her ne kadar siyasal katılım, halk iktidarı idealini benimseyen demokratik rejimler ile ilişkilendirilse de; siyasal katılım, totaliter rejimler açısından da çok önemli bir yere sahiptir. Totaliter rejim; monist bir iktidar merkezinin mevcut olduğu; tekelci ve özerk bir ideolojinin hâkim olduğu; yurttaşların ise, siyasal ve kolektif sosyal görevlere katılmalarının özendirildiği, talep edildiği ve ödüllendirildiği bir sistemdir.[137] Bu tanımda yer alan üçüncü özellik olan mobilize katılım; totaliter bir rejimi, totaliter olmayan diğer antidemokratik rejimlerden ayıran başlıca özelliktir. Totaliter bir rejimde; birçok otoriter rejimin aksine, yurttaşların, ilgisizlik ve pasif itaat içinde olması arzu edilmez; bunun yerine, tek parti ya da tekelci ikincil gruplar vasıtasıyla katılımda bulunması istenir. Burada, demokratik rejimlerdeki özerk katılımdan farklı olarak, tek bir kanaldan mobilize katılım söz konusudur. Katılımın nihai amacı ve yönü tek bir merkez tarafından belirlenir; hayatın her alanında, her amaç için tek bir kanaldan katılım sağlanır. Yurttaşlara; ancak alternatif hedefler ileri sürmeye kalkışmadan, liderliğin hedeflerini benimsemeleri şartıyla, aktif katılım imkânı sunulur.[138]

Totaliter rejimde, tek parti; kitlelerin, siyasallaştırılması, sistemin bir parçası haline getirilmesi, kadrolaştırılması, bilinçlendirilmesi ve inançlarının değiştirilmesi işlevlerine sahiptir. Öte yandan, rejimin ideolojisine aykırı olan, diğer bağların ortadan

[136] PATEMAN, Carole, **Participation and Democratic Theory,** Cambridge University Press, Cambridge 1970; Aktaran: HOLDEN, Barry, 2007, s. 138.
[137] LINZ, Juan J., **Totaliter ve Otoriter Rejimler,** (Çev. Ergun Özbudun), Liberte Yayınları, Ankara 2012, s. 41-42.
[138] Ibid., s. 42, 45.

kaldırılması, diğer değer yargılarının reddedilmesi, diğer örgütlerin özerkliğinin tanınmaması da söz konusudur. Bütün bu süreç, propaganda, eğitim ve zor kullanım vasıtalarıyla gerçekleşir.[139]

Günümüzde yaşanan enformasyon ve iletişim teknolojileri alanındaki gelişmeler göz önüne alındığında, totaliter bir iktidarın; rejimin propagandası ve arzu ettiği yurttaş tipinin eğitimi için, enformasyon ve iletişim teknolojilerinden yararlanması mümkündür. Dahası, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları; geleneksel araçlara göre, propaganda ve eğitim konusunda daha işlevsel ve etkin bir yapıya sahiptir. Bu yüzden, söz konusu teknolojik araçların, totaliter rejimler için, adeta biçilmiş bir kaftan olduğu dahi düşünülebilir. Dolayısıyla, kitle haberleşme araçlarının devlet tekeli altında olduğu bir ortamda, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının totalitarizme hizmet etmesi muhtemeldir. Bu bağlamda, elektronik demokratikleşme hareketinin; elektronikleşmeye odaklanıp, demokratikleşmeyi göz ardı etmesi halinde; söz konusu rejimin elektronikleşerek totalitarizme gitmesi mümkündür. O halde, elektronik demokratikleşme hareketi; bir yandan enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından demokratik süreçte yararlanmayı amaçlarken; diğer taraftan da, rejimin demokratik yapısının korunması ve geliştirilmesi için, toplumdaki çoğulcu yapının korunması ve siyasal iktidarın, temel hak ve hürriyetleri ihlâl etmemesi amacıyla sınırlandırılması hususlarına önem vermesi gerekir. Bu bağlamda, liberal bir anayasa ve bu anayasanın üstünlüğünü hâkim kılacak bir anayasa yargısı, demokratik rejimin teminatı olarak görülebilir. Yine, kuvvetler ayrığı ilkesinin tesisi ile, demokratik rejimin totalitarizme gidişinin önüne geçilebilir. Bütün bu

[139] Ibid., s. 68.

tedbirlerin alınması ile, rejimin, demokratik yapısının korunarak ve geliştirilerek elektronikleşmesi mümkün hale gelir.

B. ELEKTRONİK ORTAMDA SİYASAL KATILIM

Elektronik ortamda siyasal katılım ya da kısaca elektronik katılım (e-katılım); enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının; kamu yönetimine yurttaşların daha çok katılması, yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkilere aracılık etmesi ve bu ilişkilerde dönüşüm yaşanması amacıyla kullanılmasını ifade eder.[140]

Yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkinin güçlendirilmesinin üç ana sebebinden söz edilebilir. Bunlar; daha iyi kamu politikası, hükümete daha fazla güven ve daha güçlü demokrasidir.[141]

Yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi; yurttaşları, kamusal meselelere zaman ve çaba harcamaya teşvik eder. Böylece, yurttaşlardan elde edilen girdi, hükümet tarafından bir kaynak olarak değerlendirilir, daha iyi politikaların oluşması sağlanır. Ayrıca yurttaşların; politika yapım sürecinde yer alması ve gelişmelerden haberdar olması, politikanın etkin bir şekilde uygulanmasına katkı sağlar.[142]

---

[140] VAN DIJK, Jan A. G. M., "Participation in Policy Making", **Study on the Social Impact of ICT Topic Report 3 (D7.2),** Universität Siegen et al., 2010, <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/document.cfm?action=display&doc_id=673>, (Erişim Tarihi: 01.09.2016), s. 35.

[141] OECD, **Citizens as Partners: OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making,** OECD Publishing, Paris 2001, s. 18.

[142] Ibid.

Yurttaşların, politika yapım sürecindeki gelişmelerden haberdar olması ve bu süreçte etkili olması; siyasal çıktıların, yurttaşlar nezdinde daha güçlü bir şekilde kabul görmesini sağlar. Hükümetin açıklık ilkesini benimsemesi, onu, yurttaşlar nezdinde daha güvenilir kılar. Hükümete karşı duyulan güven ve daha iyi kamu politikaları sayesinde, hükümetin meşruiyeti güçlenmiş olur.[143]

Yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkilerin güçlendirilmesi, yurttaşların aktif olmasını sağlar. Yurttaşlar, kamusal alanda, siyasal tartışmalara katılmak, oy kullanmak, derneklerde faaliyet göstermek gibi siyasal eylemlerde bulunurlar. Böylece demokrasi, daha güçlü hale gelir.[144]

Enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının siyasal katılıma etkisi, yaygınlık ve yoğunluk olmak üzere iki boyutta ele alınabilir. Yaygın katılım, geniş halk kitlelerinin katılımını ifade ederken; yoğun katılım ise, katılımcıların sıkça katılımda bulunması anlamına gelir. Bu bağlamda, katılımın yaygınlaşması, daha önce katılımda bulunmayan yurttaşların katılmaya başlamasını ifade eder; katılımın yoğunlaşması ise, zaten katılmakta olan yurttaşların, eskiye nazaran daha sık katılımda bulunması anlamına gelir. Geniş çevrelerden seyrek katılımın gerçekleşmesi mümkün olduğu gibi, dar çevrelerden yoğun katılımın gerçekleşmesi de mümkündür. Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin, katılımcılara sunduğu imkânlar sayesinde, katılımın yoğunlaşmasına katkı sağlaması muhtemeldir. Elektronik ortamda sunulan yeni katılım araçları (forum siteleri gibi) ve geleneksel yönteme nazaran daha kolay olan alternatif katılım yöntemleri (dilekçe yerine e-dilekçe gibi); katılımcıların, eskiye nazaran daha sık katılmasını sağlayacaktır.

[143] Ibid.
[144] Ibid.

Katılımın yaygınlaşması konusunda ise, benzer bir etkinin gerçekleşmesi zor gözükmektedir. Zira teknolojik gelişmeler, katılıma yönelik, özellikle zamandan ve mekândan kaynaklanan engelleri kaldırma amacına hizmet etmektedir. Katılmama tercihinde bulunan yurttaşların, teknolojik gelişmeler sayesinde katılmaya başlaması pek muhtemel görünmemektedir. Burada katılmama tercihinin çok çeşitli sebepleri olabilir ve bu sebeplere yönelik başka yerlerde çözüm aranması gerekebilir. Ancak yine de, enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerin, siyasal katılımın yaygınlaşmasına katkı sağlamayacağı söylenemez. Katılımın kolaylaştırılması ve katılım sonucunda netice elde edilebileceğine yönelik inancın oluşması halinde, daha yaygın bir siyasal katılım gerçekleşebilir.

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ile birlikte oldukça yaygınlaşan internetin, siyasal katılım ile ilişkisi incelendiğinde; internetin üç yüzeyinden söz edilebilir. Bunlar; bir enformasyon kaynağı olarak internet, bir iletişim aracı olarak internet, bir sanal kamusal alan olarak internet.[145]

Geleneksel medya araçlarının aksine, internet, çok sayıda enformasyonun hızlı ve ucuz bir şekilde yayılmasını sağlar. Bunun yanı sıra, internet, enformasyon tüketicilerinin aynı zamanda enformasyon üreticisi olmasına imkân verir. Ancak, internetin enformasyon sağlaması işlevine yönelik beş engelden söz etmek gerekir. Bunlar; enformasyonun yorumlanması sorunu; enformasyonun içerdiği argümanların çeşitliliği ve konuya ilişkin derinliği sorunu; enformasyonun dağılımındaki eşitsizlik; internetin siyasal amaç için değil, ama çoğunlukla özel amaçlarla kullanılması

[145] KARAKAYA POLAT, Rabia, "The Internet and Political Participation: Exploring and Explanatory Links", **European Journal of Communication,** Vol. 20, Issue 4, 2005, s. 436.

durumu; internetin dar bir çevreye hizmet etmesi sonucu oluşması muhtemel toplumsal parçalanma.[146]

Enformasyonun işlenerek bilgiye dönüşmesi, bulunulacak siyasal eylemin belirlenmesi hususunda oldukça önemlidir. Bu noktada, yurttaşların, uzmanlara kulak vererek, onların yardımıyla enformasyonu yorumlaması yerinde olacaktır. Enformasyonun kalitesi sorunu ise; internetin, tek başına yeterli bir araç olamayacağını, ancak destekleyici bir role sahip olabileceğini göstermektedir. Enformasyonun dağılımındaki eşitsizlik sorunu ise, hem herkesin internete fiziksel olarak erişebilmesini mümkün kılarak hem de herkese internet kullanımı için gereken becerileri kazandırarak çözülebilir.

Bir iletişim aracı olarak internet; kullanıcılarına, kolay, ucuz, hızlı ve elverişli bir iletişim imkânı sunmaktadır. Ayrıca internetin adem-i merkezi ve çoğulcu yapısı, toplumda yer alan grupları, elektronik ortamda iletişim kurması yönünde motive etmektedir.[147]

İnternetin, bir sanal kamusal alan olarak görülmesi hususu ise, tartışmaya açıktır. Jürgen Habermas, kamusal alanı; hükümetten ve ticari menfaatlerden bağımsız, rasyonel eleştirel tartışmaların yapıldığı mekân olarak tanımlar. Ona göre, kamusal alan herkese açık olmalı; kamusal alanda, değer yargılarından bağımsız rasyonel eleştirel tartışmalar sonucu rasyonel bir anlaşmaya varılmalıdır; kamusal alan, hükümetin ihlâlinden ve ticari menfaatlerden bağımsız olmalıdır.[148] Oysa internet,

---

[146] Ibid., s. 437-440.
[147] Ibid., s. 442.
[148] HABERMAS, Jürgen, **The Structural Transformation of the Public Sphere: An Inquiry into a Category of a Bourgeois Society,** MIT Press, Cambridge 1962; Aktaran: KARAKAYA POLAT, Rabia, a.g.m., s. 448-449.

henüz herkese açık değildir. Ayrıca internetin dar bir çevreye hizmet etmesi sonucu meydana gelecek toplumsal parçalanma ve internetin adem-i merkezi yapısı, rasyonel bir anlaşmanın oluşmasını zorlaştırmaktadır. Öte yandan internetin reklamcılık konusunda sahip olduğu potansiyel, onun ticari menfaatlere hizmet etmesine neden olmaktadır.[149] Bu durumda interneti, bir sanal kamusal alan olarak nitelendirmek yerine, siyasal katılım için bir sanal platform olarak nitelendirmek daha uygun olur. Her ne kadar kamusal alanın genişlemesine sebep olmasa da, bu sanal platformun siyasal katılıma katkısı yadsınamaz.

C. E-KATILIMDA TARAFLARIN AMAÇLARI

Jan A. G. M. Van Dijk, e-katılımda, yurttaşların ve hükümetin amaçlarını ayrı ayrı ele almıştır.[150]

E-katılımda hükümetin amaçları şunlardır:[151]

- hükümet politikalarının ve hizmetlerinin kalitesinde artış;

- yurttaşlar ile hükümet arasında var olan mesafenin kapatılması;

- hükümet politikalarının meşruiyetinin, yurttaşlara danışma yoluyla artırılması;

- hükümetin toplumdaki gelişmelerden haberdar olması;

- hükümetin toplumdaki sosyal, kültürel ve düşünsel çeşitliliği kavraması;

[149] KARAKAYA POLAT, Rabia, a.g.m., s. 449-450.
[150] VAN DIJK, Jan A. G. M., 2010, s. 56-57.
[151] Ibid.

- hem profesyonel hem de sıradan insanlardaki yaratıcılık ve uzmanlığın ortaya çıkarılması.

E-katılımda yurttaşların amaçları ise şunlardır:[152]

- yurttaşların, yeni, unutulmuş ya da ihmal edilmiş konuları gündeme taşıyabilmesi;

- yurttaşların, kendi özel menfaatlerini ilgilendiren konulara dikkat toplayabilmesi;

- daha fazla enformasyon ve daha iyi kamu hizmeti;

- yurttaşların, politika yapıcılarla belirli konular üzerine görüşebilmesi;

- yurttaşların, siyasal karar alma sürecinde daha çok yer alması ve yurttaşlara daha çok seçenek sunulması;

- hükümetin, yurttaşların menfaatlerine uygun politikalar yürütmesi;

- yurttaşların, bazı suçlara ve ihlâllere dikkat çekebilmesi;

- belirli sosyal sorunların çözümünde yurttaşlara yardım edilmesi.

D. E-KATILIMIN AŞAMALARI

Yurttaşların etkin katılımı; enformasyona erişimin, temel bir ön koşul olması; danışmanın, politika yapım sürecinin merkezinde yer alması ve halkın katılımının,

[152] Ibid.

hükümet ile ortaklık ilişkisine dayanması hususlarının hükümet tarafından kabulüne dayanır. Bu noktada enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından yararlanmak mümkündür. Ayrıca, geleneksel çevrimdışı katılım yöntemleri ile birlikte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının etkisi artırılabilir.[153]

Yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi adına, üç aşamalı bir süreçten söz edilebilir. Bunlar; enformasyon sağlama, danışma ve aktif katılımdır.[154]

1. ENFORMASYON SAĞLAMA

E-katılımın birinci aşaması olan enformasyon sağlama; hükümetin, kendi inisiyatifi ile, politika yapım süreci hakkında enformasyonu yayması ya da yurttaşların, talepleri üzerine enformasyona erişmesini ifade eder. Her iki durumda da, enformasyon, tek yönlü bir ilişki içerisinde, hükümetten yurttaşlara doğru akar. Bu konuda; kamu kayıtlarına, resmi gazetelere ve hükümet web sitelerine erişim örnek verilebilir.[155]

Yurttaşlara sunulan enformasyonun, erişilebilir olması oldukça önemlidir. Burada öncelikle, erişime açık olmak ile erişilebilirliğin farkını ortaya koymak gerekir. Siyasal katılım açısından, enformasyonun erişime açık olması yetmez; aynı zamanda yurttaşların, ilgili enformasyona, kolayca erişebilmesi mümkün kılınmalıdır. Bu noktada, erişilebilirliğin sağlanabilmesi için, yedi niteliğin varlığına ihtiyaç vardır. Birincisi, enformasyonun bulunulabilir olmasıdır. Yurttaşlar, aradığı enformasyonun,

[153] OECD, **Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement,** OECD Publishing, Paris 2003, s. 14.
[154] OECD, 2001, s. 15-16.
[155] Ibid.

hangi hükümet organı tarafından nerede sunulacağını bilmelidir. İkincisi, enformasyonun ulaşılabilir olmasıdır. Enformasyon, standart bir dijital formda depolanmalı ve elektronik ortamda erişime açık olmalıdır. Üçüncüsü, sistemin yürütülebilir olmasıdır. Yurttaşlar, enformasyonun bolluğunda ve karmaşıklığında boğulmamalı; hükümet tarafından sağlanan arama sistemlerini kullanarak kendi yolunu bulabilmelidir. Dördüncüsü, enformasyonun maliyetinin karşılanabilir olmasıdır. Enformasyona erişimin maliyeti, yurttaşlara bir engel yaratmamalıdır. Beşincisi, enformasyonun güvenilir olmasıdır. Yurttaşlar; enformasyonun, doğruluğuna, eksiksizliğine ve özgünlüğüne güvenebilir olmalıdır. Altıncısı, enformasyonun açık olmasıdır. Enformasyonun içeriği ve sunumu, mümkün olduğunca açık olmalıdır. Nihayet yedincisi ise, enformasyonun, engelli yurttaşlar tarafından da erişilebilir nitelikte olmasıdır.[156]

2. DANIŞMA

E-katılımın ikinci aşaması olan danışma; hükümetin, politika yapımı konusunda, yurttaşların görüşlerine başvurmasını ve yurttaşlardan geribildirim toplamasını ifade eder. Burada hükümet, yurttaşların görüşüne başvuracağı ya da geribildirimini toplayacağı konuyu kendisi belirler. Bu yüzden, hükümet ile yurttaşlar arasında, sınırlı bir iki yönlü ilişki oluşur. Bu konuda; mevzuat taslakları üzerine yorumlar ve kamuoyu araştırmaları örnek verilebilir.[157]

[156] MACINTOSH, Ann, "Using Information and Communication Technologies to Enhance Citizen Engagement in the Policy Process", **Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement,** OECD, OECD Publishing, Paris 2003, s. 44.
[157] OECD, 2001, s. 15-16.

3. AKTİF KATILIM

E-katılımın üçüncü aşaması olan aktif katılım; yurttaşların, politika yapım ve siyasal karar alma süreçlerine aktif katılımını ifade eder. Burada yurttaşlar, politika yapım sürecinde, politika seçenekleri önermek gibi önemli imkânlara sahiptir. Ancak, politika oluşumundaki sorumluluk ve nihai kararın verilmesi hükümete aittir. Yurttaşların, politika yapım sürecine katılımı, hükümet ile arasındaki ortaklık ilişkisine dayanır. Burada, gelişmiş bir iki yönlü ilişki söz konusudur. Bu konuda; açık çalışma grupları, profesyonel olmayan sıradan yurttaşın katıldığı paneller ve diyalog süreçleri örnek verilebilir.[158]

E. E-KATILIMDA KARŞILAŞILAN ZORLUKLAR

OECD üyesi ülkelerin deneyimlerinden yola çıkılarak, e-katılımda karşılaşılan beş zorluktan söz edilebilir. Bunlar; ölçek, kapasite, politika yapım sürecinde tutarlılık, değerlendirme ve hükümetlerin yurttaşlardan sağladığı girdilere bağlı kalmasıdır.[159]

Ölçek konusu, gerek yurttaşlar gerekse hükümet açısından önemli bir sorun teşkil eder. Yurttaşlar açısından ölçek sorunu ele alındığında; teknolojinin sağladığı imkânlarla, bir yurttaş, kitlesel tartışmaların içinde kaybolmadan, sesini nasıl duyurabilir sorusu akıllara gelmektedir. Burada, bireyin sesinin, topluluk sesi haline gelebilmesine olanak sağlayacak, bir sanal kamusal alanın oluşabilmesi ve

[158] Ibid.
[159] OECD, 2003, S. 17-18.

sürdürülebilmesi için, birtakım siyasal tedbirlere ve teknolojiye ihtiyaç vardır. Hükümet açısından ölçek sorunu ele alındığında ise; hükümetin, yurttaşlar tarafından sunulan her katkıyı nasıl takip edeceği ve buna nasıl uygun bir karşılık vereceği sorusu akıllara gelmektedir. Bu noktada, ölçek sorununun çözümü adına; çevrimiçi toplulukların teşvik edilmesi ve bu toplulukların desteklenmesi amacıyla, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının geliştirilmesi; kolektif bir yaklaşımın oluşmasını sağlayabilir.[160]

E-katılımda karşılaşılan ikinci zorluk; yurttaşlara, kamusal meselelere ilişkin, nasıl daha iyi enformasyon sağlanacağı ve yurttaşların, tartışmaları takip edebilme ve tartışmalara dâhil olabilme kapasitelerinin nasıl geliştirilebileceği meseleleridir. Bu noktada, politika yapım sürecinde, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının sunduğu yeni kanalların, sağladığı olanaklar ve sınırlar hususunda, hükümet memurlarının bilinç ve kapasitelerinde artış oldukça önemli bir ihtiyaçtır. Böylece, yurttaşların daha iyi enformasyon sağlaması mümkün hale gelir. Yine, erişilebilir ve anlaşılabilir enformasyon ve yeni nesil tartışma forumlarına katılma olanağı ile; yurttaşların, tartışmaları takip edebilme ve tartışmalara dâhil olma kapasitelerinde artış sağlanabilir. Buradaki zorluk; yurttaşlara, kolektif karar alma sürecine katılma ve süreci anlama olanağını sağlayacak ve aktif yurttaşlık için gerekli becerileri geliştirecek, çevrimiçi katılım araçlarının geliştirilmesidir.[161]

E-katılımda karşılan üçüncü zorluk, politika yapım sürecinde tutarlılıktır. Hükümetler; politika yapımının; enformasyon sağlama, danışma, aktif olarak katılma, analiz etme, geribildirim sağlama ve değerlendirme süreçlerini destekleyecek

[160] Ibid.
[161] Ibid.

teknolojinin tasarımında, bütüncül bir yaklaşımın hâkim olmasına ihtiyaç duyar. Politika yapım sürecinin her aşamasında sağlanan girdiler, sürecin bir sonraki aşaması için uygun nitelikte olmalıdır. Bu tutarlılık, başarılı bir şekilde uygulanacak kaliteli politikaların oluşmasını sağlar. Bu noktada, bilgi yönetim tekniklerinin, politika yapım sürecine, ne ölçüde nasıl destek sunacağı meselesi önemli bir sorun teşkil eder.[162]

E-katılımda karşılaşılan dördüncü zorluk ise, değerlendirme sorunudur. Yurttaşların, politikaya ilişkin meselelere dâhil olabilmesine olanak tanıyan, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının hükümetlerce desteklenmesiyle; çevrimiçi katılımın, gerek yurttaşların gerekse hükümetin beklentilerini karşılayıp karşılamadığının bilinmesi ihtiyacı ortaya çıkmıştır. Katma değerli çevrimiçi katılımın, politika yapım sürecine sağladığı katkıyı ölçecek, değerlendirme araçlarının geliştirilmesi gerekir.[163]

Son olarak, e-katılımda karşılaşılan beşinci zorluk, hükümetlerin yurttaşlardan sağladığı girdilere bağlı kalmasıdır. Yurttaşların çevrimiçi katılımı; hükümetin, yurttaşlardan sağladığı girdileri politika yapımında kullanmasına dair haklı bir beklentinin oluşmasına neden olmaktadır. Bu yüzden hükümetlerin; çevrimiçi danışmaların sonuçlarının, analiz edildiğini, yayıldığını ve kullanıldığını garanti edecek bir yapılaşmaya gitmesi gerekir. Yurttaşlardan sağlanan girdilere bağlılık; düzenli olarak doğrulanmalı, yıllık raporlar, denetimler, parlamento değerlendirmeleri gibi araçlarla yurttaşlara geniş çapta bildirilmeli ve uygulamada gösterilmelidir.[164]

[162] Ibid.
[163] Ibid.
[164] Ibid.

V. DEMOKRATİK SÜRECE ELEKTRONİK KATILIM

A. ELEKTRONİK OYLAMA SORUNU

Demokrasi denilince, ilk olarak akla seçimlerin gelmesi durumunda olduğu gibi; e-demokrasi denilince de, ilk olarak akla elektronik ortamda oy kullanılması gelmektedir. Oysa yukarıda da bahsedildiği üzere, seçimler, demokrasinin sağladığı imkânlardan sadece biridir. Yine elektronik oylama da, e-demokrasinin sağladığı imkânlardan sadece biri olarak görülmelidir. Esasında elektronik oylama meselesi, tamamen teknik bir konudur. Seçimlerin adil ve serbest olması koşulu sağlandığı takdirde; seçimlerin, geleneksel yöntem ile de, elektronik ortamda da yapılması mümkündür. Önemli olan, seçimlerin, adil ve serbest olmasıdır. Burada asıl soru işareti; adil ve serbest seçimlerin gerçekleştirilebilmesi hususunda büyük önem arz eden "gizli oy açık sayım" ilkesinin, elektronik oylama ile bağdaşıp bağdaşmayacağıdır. Geleneksel yöntemde, yurttaşlar, seçim salonlarında gizli bir şekilde oylarını kullanmakta ve sayım işlemine şahit olabilmektedirler. Elektronik ortamda yapılacak seçimlerde ise, gerek kullanılan oyların gizliliği konusunda gerekse yurttaşların sayım işlemini gözlemleyebilmesi konusunda kafalarda soru işareti vardır. Nitekim 2009 yılında, Federal Almanya Anayasa Mahkemesi, elektronik oylamanın anayasaya aykırı olduğuna hükmetmiştir. Mahkeme; oyların dökümü ve sayımı işleminin, halka açık bir şekilde, uzmanlık bilgisine ihtiyaç duyulmadan, herkes tarafından denetlenebilmesinin mümkün olması gerektiğini ifade etmiştir.[165] O halde, elektronik oylamanın, "gizli oy açık sayım" ilkesine uygunluğu konusundaki tereddütler giderilmeden uygulanması mümkün görünmemektedir. Ancak ileriki

[165] International Institute for Democracy and Electoral Assistance, **Introducing Electronic Voting: Essential Considerations,** International IDEA Publications, Stockholm 2011, s. 26.

yıllarda, teknolojik gelişmelerin yardımıyla, söz konusu tereddütlerin giderilmesi halinde, elektronik oylamanın geleneksel yönteme tercih edilmesi ya da her iki yöntemin birlikte uygulanması mümkün olabilir.

B. E-KATILIMIN GERÇEKLEŞTİĞİ PLATFORMLAR

Benjamin R. Barber; geliştirdiği "güçlü demokrasi" kuramında, teknolojik gelişmelerden faydalanılmasına, özellikle teledemokrasi düşüncesinde yer aldığı gibi, "kablo TV" ve "videoteks" araçlarına başvurulmasına yer verir. Kablo TV'nin bütün hanelerde yer almasını sağlayarak, elektronik kent toplantılarının yapılmasını önerir. Ayrıca, videoteks aracılığıyla, yurttaşlık eğitimine katkıda bulunulmasına ve yurttaşlara enformasyon sağlanmasına da önerilerinde yer verir.[166] Kuşkusuz günümüzde, internetin sağladığı olanaklar ve yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları sayesinde, kablo TV ve videoteks araçları önemini yitirmiştir. Söz konusu araçların yerini; akıllı telefon, tablet bilgisayar, akıllı TV vb. yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları almıştır.

Yeni enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları, yurttaşlara, yeni platformlar sunmaktadır. Bu platformların başında; siyasal, ekonomik, sosyal, kültürel, teknolojik vb. konuların ele alındığı; kullanıcılara düşüncelerini ifade etme, tartışma ve aydınlanma imkânlarını sağlayan; "forum siteleri" yer almaktadır. Yine, sosyal ilişkilerin elektronik ortamda gerçekleştirildiği, güncel meselelere ilişkin enformasyonun servis edildiği ve gündem takibinin yapıldığı, "sosyal medya siteleri"

[166] BARBER, Benjamin R., 1995, s. 331-332, 336.

de oldukça önemli bir yere sahiptir. Öte yandan, "web günlükleri" adı verilen web siteleri sayesinde; kullanıcılar, elektronik ortamda günlük tutarak, çeşitli konularda düşünceleri ifade etme ve paylaşımda bulunma olanağına sahiptir. Söz konusu web siteleri, kullanıcılara; metin, resim, fotoğraf ve video paylaşımı imkânlarını sunmaktadır.

Gerek sosyal medya siteleri gerek forum siteleri gerekse web günlükleri; demokratik sürecin işleyişinde, yurttaşlara önemli imkânlar sağlar. Sosyal medya, forum siteleri ve web günlükleri, özgür kamuoyunun oluşabilmesine katkı sunar. Söz konusu web siteleri sayesinde, hem siyasal enformasyon sağlanır hem de sivil toplumda gerçekleştirilmesi gereken, yurttaşların aydınlanmasına katkı sağlayacak siyasal tartışmalar yapılır. Öte yandan, internet, yurttaşlık eğitimi konusunda da önemli bir işleve sahiptir. İnternette sunulan yurttaşlık eğitimine yönelik yayınlar, yurttaşların, bilinçli bir anlayışa kavuşmasına katkı sağlar. Zira yurttaşlık eğitimi olmadan, demokratik tercihte bulunulması; özel önyargıların dışavurumundan fazla bir şey ifade etmez.[167] Ayrıca, internette çok sayıda yayıncının yer alması, adeta bir serbest piyasa ortamının var olması sayesinde; hem tek bir gücün, kitleleri arzu ettiği biçimde bilgilendirmesinin önüne geçilmiş olunur hem de yayıncıların birbirlerini denetlediği çoğulcu bir yapının oluşması sağlanır.[168] Öte yandan, yurttaşlık eğitimine yönelik yayınların yurttaşlara sunulması; onlara sorumluluk verilmesi ile birlikte gerçekleşmelidir. Zira sorumluluk sahibi olmayan yurttaşlar, yurttaşlık eğitimine

[167] Ibid., s. 337.
[168] Sadece şüpheli haberleri ve bilgileri incelemek için kurulmuş bir web sitesi için bkz. "www.teyit.org".

kayıtsız kalırlar. Oysa yurttaşlara sorumluluk verilmesi halinde, onlar, kendiliğinden bilgiye ihtiyaç duyar ve bunu talep ederler.[169]

C. PARLAMENTO GÖZETİM KURULUŞLARI

Enformasyon ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler, kuşkusuz, parlamentoları da etkilemiştir. Yaşanan teknolojik gelişmeler, yurttaşlara yeni siyasal katılım imkânları sağlarken; parlamentoları da, yurttaşlara karşı daha açık ve sorumlu olmaya zorlamaktadır. Söz konusu teknolojik gelişmeler; hem parlamentoların ekili ve verimli çalışmasına hem de erişilebilirliğin, şeffaflığın ve hesap verilebilirliğin sağlanmasına katkı sağlayabilir. Teknolojinin sağladığı olanaklar sayesinde, parlamentolar; kamusal bilincin artması adına, parlamento faaliyetleri hakkında yurttaşları bilgilendirebilir. Yine, teknolojik araçlar sayesinde, yurttaşların, yasama faaliyetine katılımı sağlanabilir.[170]

Yurttaşların; parlamento faaliyetleri hakkında bilgi sahibi olması ve yasama faaliyetine katılabilmesi için, gerek sosyal medya sitelerinden gerekse parlamentonun ya da üyelerinin resmi web sitelerinden yararlanması mümkündür. Ancak bu konuda, yurttaşlara çeşitli kolaylıklar sağlayan, parlamento faaliyetleri hakkında enformasyonu anlaşılır bir dilde sunan, bunun yanında ilgili siyasal konu hakkında eğitici yayınlara yer veren, parlamento üyelerini yakından takip eden ve onlar ile iletişim konusunda

[169] BARBER, Benjamin R., 1995, s. 289.
[170] Global Centre for ICT in Parliament, **World e-Parliament Report 2012,** United Nations & Inter-Parliamentary Union, 2012, <http://www.ictparliament.org/WePReport2012.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017), s. 21.

aracılık görevini üstlenen; "parlamento gözetim kuruluşları"ndan da yararlanmak mümkündür.

Parlamento gözetim kuruluşları; parlamentoyu ve onun üyelerini takip eden, gerek parlamento faaliyetleri gerekse parlamento üyelerinin bireysel olarak gerçekleştirdiği eylemler hakkında yurttaşları bilgilendiren ve yurttaşların parlamento faaliyetlerine katılımına olanak sağlayan kuruluşlarıdır.[171] Bu bağlamda, parlamento gözetim kuruluşlarının üç işleve sahip olduğu söylenebilir. Bunlar; gözetimde bulunma, enformasyon sağlama ve iletişim sağlamadır.[172]

Parlamento gözetim kuruluşlarının gözetim işlevini yerine getirebilmesi için, hem parlamento faaliyetlerini hem de parlamento üyelerinin eylemlerini yakından takip etmesi gerekir. Parlamento faaliyetlerinin takibi, açıklık ve şeffaflık ilkelerinin amacına ulaşmasını sağlarken; parlamento üyelerinin bireysel olarak takibi ise, yurttaşların temsilcilerine hesap sormasını kolaylaştırır ve böylece hesap verilebilirlik ilkesinin gerçekleşmesine katkı sağlar. Parlamento üyelerinin; verdikleri demeçlerden parlamentoda yaptıkları konuşmalara, katıldıkları oturumlardan verdikleri oylara, hükümetin denetlenmesine yönelik bulundukları girişimlerden malvarlıklarının durumuna kadar her hareketin takip edilmesi mümkündür.[173]

---

[171] MANDELBAUM, Andrew G., **Strengthening Parliamentary Accountability, Citizen Engagement and Access to Information: A Global Survey of Parliamentary Monitoring Organizations,** National Democratic Institute and World Bank Institute, 2011, <https://www.ndi.org/sites/default/files/governance-parliamentary-monitoring-organizations-survey-september-2011.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017), s. 5.

[172] Inter-Parliamentary Union, **World e-Parliament Report 2016,** 2016, <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-07/world-e-parliament-report-2016>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017), s. 71.

[173] MANDELBAUM, Andrew G., 2011, s. 27.

Enformasyon sağlama işlevi ise, enformasyonun anlaşılır bir dilde olması ve yanında ilgili siyasal konular hakkında eğitici yayınların sunulması halinde, yurttaşlar için anlamlı olacaktır. Zira enformasyonun, karmaşık ve jargon içeren bir dil ile sunulması, enformasyondan yararlanılmasını zorlaştırır. Yine, enformasyonun yorumlanabilmesi için gereken teknik bilgiden yoksun olunması da, yurttaşların, kendi başlarına enformasyondan yararlanmasını imkânsız hale getirir. Bu yüzden, hem resmi organlarca yayınlanan enformasyonun sadeleştirilerek yeniden sunulması hem de enformasyonu yorumlamaya yardımcı olacak eğitici yayınların hazırlanması büyük önem arz eder.

Son olarak iletişim sağlama işlevi ise, yurttaşların; temsilcileri ile güçlü bir iletişim kurması ve onlar üzerinde baskı kurması açısından oldukça önemlidir. Parlamento gözetim kuruluşları, yurttaşların temsilcileri ile iletişiminde aracılık rolü üstlenerek iletişimin kolayca gerçekleşmesini sağlayabilir. Yurttaşlar, parlamento gözetim kuruluşlarının bu işlevi sayesinde, yasama faaliyetlerini etkileyebilme olanağına sahip olur.

D. E-KATILIM FAALİYETLERİ

Önceki bölümde de bahsedildiği üzere, siyasal katılımın konusundan hareket edildiğinde, dört katılım biçiminden söz edilebilir: oy verme, kampanya faaliyeti, hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçme ve topluma yönelik faaliyet. Söz konusu bu dört katılım biçiminin dördü de elektronik ortamda gerçekleştirilebilir. Ancak elektronik ortamda sunulan katılım araçlarının; geleneksel katılım araçlarının yerine geçmesi yerine, onlar ile beraber kullanılması; demokratik sürecin başarılı bir

şekilde işleyişi açısından daha isabetli olacaktır. Zira e-katılım araçlarının, geleneksel katılım araçları üzerinde tamamlayıcı bir etkisi vardır.

Söz konusu dört katılım biçimini, başvuruldukları zamana göre, iki gruba ayırmak mümkündür. Birinci grup, seçim döneminde başvurulan katılım biçimleri olan, oy verme ve kampanya faaliyetidir. İkinci grup ise, seçimler arası dönemde başvurulan katılım biçimleri olan, hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçme ve topluma yönelik faaliyettir. Gerek seçim dönemlerinde gerekse seçimler arası dönemlerde, yurttaşların, e-katılım araçlarından faydalanması mümkündür.

Seçim dönemlerinde, yurttaşların, elektronik oylama (e-oylama) ve elektronik kampanya (e-kampanya) faaliyetlerinde bulunması mümkündür. Ancak yukarıda da değinildiği üzere, e-oylama hakkındaki bazı sorunlar çözüme kavuşturulmadan, bu yönteme başvurmak pek mümkün görünmemektedir. Ancak söz konusu sorunların çözülmesi halinde, yurttaşlara, e-oylama imkânı sunulabilir. Seçim dönemlerinde gerçekleştirilebilecek bir diğer katılım biçimi olan e-kampanya, çeşitli e-katılım araçları ile gerçekleştirilebilir. Sosyal medya siteleri, bu konuda önemli bir araçtır. Yine, siyasal görevlere aday olanların, e-posta grupları ve web siteleri aracılığıyla kampanya faaliyetinde bulunması da mümkündür. Ayrıca e-kampanya faaliyetleri sayesinde, siyasal kampanya gerçekleştirmenin maliyeti de büyük ölçüde azalır. Bu noktada, e-kampanya faaliyetini başarılı bir şekilde gerçekleştiren, ABD eski başkanlarından Barack H. Obama'dan söz etmek gerekir. 2008'de yapılan Başkanlık seçimi öncesinde gerçekleştirilen ve kendisinden "dijital aday" olarak söz edilmesine sebep olan, başarılı e-kampanya sürecinin; Obama'nın seçimi kazanmasında önemli bir katkı sağladığı rahatlıkla söylenebilir. Obama, gerek sosyal medya sitelerinden

gerek kampanya faaliyetine yönelik kurduğu web siteden gerekse e-posta grubundan faydalanarak, başarılı bir e-kampanya süreci gerçekleştirmiştir. Özellikle video paylaşım sitesi "Youtube"un, bu kampanya sürecinde büyük katkısı olmuştur. Seçim sürecinin sonunda, Obama'nın Youtube kanalında yayınlanan videolar, 1,9 milyar kez görüntülenmiştir. Söz konusu videoların izlenme süresi ise, 14,5 milyon saattir. Eğer Obama, bu yayınları geleneksel medya araçları vasıtasıyla gerçekleştirmek isteseydi, yaklaşık kırk altı milyon dolar harcaması gerekecekti. Oysa Youtube'da, bu ücretsiz olarak gerçekleştirildi.[174]

Öte yandan, seçim sürecine, elektronik ortamda kurulan siyasal partiler aracılığıyla katılımın gerçekleştirilmesi de mümkündür. Kanada'daki "Kanada Çevrimiçi Partisi" ve İspanya'daki "İnternet Partisi" buna örnek verilebilir.[175] Elektronik siyasal partiler sayesinde, hem siyasal parti kurmanın maliyeti azalacaktır hem de imkânları az olan küçük partilerin, büyük partiler ile rekabet etmesi mümkün hale gelecektir. Böylece, siyasal iktidara muhalif olan küçük grupların, kolayca örgütlenmesi ve siyasal iktidar yarışında yer alması sayesinde; daha rekabetçi bir siyasal ortam oluşur. Bu da, demokrasinin kalitesinde artış anlamına gelir.

Enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları, parti içi demokrasinin güçlenmesine de katkı sağlayabilir. Elektronik ortamda kurulmuş olmasalar bile, siyasal partilerin; elektronik ortamda; parti faaliyetlerini gerçekleştirmesi, seçimler yapması, kararlar alması, üyelerine enformasyon sağlaması ve taşra teşkilatları

[174] RAMIREZ, Jessica, "The Youtube Election", Newsweek, 9 Kasım 2008, <http://www.newsweek.com/youtube-election-85069>, (Erişim Tarihi: 20.10.2016).
[175] ZENGİN, Mehmet Ali, "Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 17, S. 4, 2013, s. 292.

arasında iletişim ağı oluşturması mümkündür. Böylece, siyasal partilerdeki oligarşik yönetim yapısının demokratikleşmesi gerçekleşebilir.[176]

Seçimler arası dönemde ise, yurttaşların; elektronik ortamda, hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçmesi ve topluma yönelik faaliyette bulunması mümkündür. Elektronik ortamda hükümet memurları ile özel olarak iletişime geçme, elektronik dilekçe (e-dilekçe) uygulaması ile gerçekleştirilebilir. Bu katılım biçimi, hükümetin, e-dilekçe uygulamasına yönelik bir web sitesi sunması ile hayata geçebilir. Burada, katılımcının, kendisini özel olarak ilgilendiren bir sorunun çözümü için girişimde bulunması söz konusudur. Buna karşın topluma yönelik faaliyet, sosyal bir meselenin çözümüne yönelik sonuç elde etme girişimini ifade eder. Bu girişimi, katılımcılar; elektronik ortamda, bireysel olarak gerçekleştirebileceği gibi, işbirliği içinde organize olarak da gerçekleştirebilir. Bireysel katılım için, yine e-dilekçe uygulamasına yönelik bir web sitesinden yararlanılabilir. Bunun yanında, yurttaşların, gerek bireysel olarak gerekse çevrimiçi gruplar aracılığıyla; sosyal medya siteleri, forum siteleri, web günlükleri gibi araçlara başvurarak; sosyal meseleleri gündeme taşıması ve tartışması, bu sorunlar hakkında çözümler önermesi ve siyasileri bu sorunların çözümüne yönelik eylemde bulunması için baskı altına alması mümkündür.

Yukarıda da ifade edildiği üzere, bir siyasal katılım biçimi olarak topluma yönelik faaliyet, sosyal meselelerin çözümüne yönelik sonuçlar elde etmeye yönelik bulunulan girişimleri kapsar. Bu bağlamda, sosyal meselelerin çözümüne yönelik, hükümetler tarafından uygulanacak politikaların yapım sürecine katılım da topluma yönelik faaliyet kapsamına girer. Hükümetlerin, politika yapım sürecine elektronik

[176] YANIK, Murat, "Elektronik Yönetişim", **Journal of Qafqaz University,** No 9, 2002, s. 157.

ortamda katılımı sağlayacak web siteleri sunması mümkündür. Yine, bu web sitelerine, bireysel olarak katılım gerçekleştirilebileceği gibi, çevrimiçi gruplar aracılığıyla da katılım sağlanabilir. Burada, politika yapım sürecinin aşamalarına göre ayrı ayrı e-katılım araçlarından faydalanılabilir.

VI. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNE ELEKTRONİK KATILIM

Yurttaşların, politika yapım sürecine katılımının amaçlanmasında, üç ana sebepten söz edilebilir. Bu sebeplerden ilki, daha kaliteli politikaların üretilmesidir. İkincisi, demokratik kurumlara yönelik güvenin inşası ve politikaların yurttaşlar nezdinde kabul görmesidir. Üçüncüsü ise, politika yapımında sorumluluğun paylaşılmasıdır. Bu üç ana sebebin dışında; politikanın görselleştirilmesi, yurttaşlara hükümeti ve politika uygulamalarını denetleme imkânının verilmesi, lobi kuruluşlarının gücünün dengelenmesi, yolsuzluğun önlenmesi, aktif yurttaşlığın teşvik edilmesi ve temsili demokrasinin güçlendirilmesine yönelik uzun vadedeki tüm hedefler sayılabilir.[177]

A. E-KATILIM ARAÇLARININ SAĞLADIĞI İMKÂNLAR

Yurttaşların, politika yapım sürecine daha iyi katılımının sağlanabilmesi adına, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından faydalanmak mümkündür. Politika yapım sürecine elektronik ortamda katılımın gerçekleştirilebilmesi için başvurulacak olan araçlar, birtakım imkânlar sunmaktadır. Bu imkânlardan ilki, geniş bir kitleye erişebilme olanağıdır. Yurttaşların çeşitli teknik ve iletişimsel becerileri kazanmasını sağlayacak, bir dizi teknolojik katılım aracıyla, daha geniş kapsamlı bir katılımın sağlanması mümkündür. İkincisi, ilgili enformasyonun sağlanabilmesi olanağıdır. Erişilebilir ve anlaşılabilir enformasyonun sağlanması ile, yurttaşlar, siyasal açıdan haberdar olmuş bir şekilde katılımda bulunurlar. Üçüncüsü, hükümetin, yurttaşlara

[177] MACINTOSH, Ann, 2003, s. 33.

daha derinlemesine danışabilmesi ve çevrimiçi müzakerelerin ve tartışmaların yapılabilmesi olanağıdır. Dördüncüsü, politika yapıcılara destek sunmak ve politika geliştirmek için yapılan katkıların, kolayca analiz edilebilmesi olanağıdır. Beşincisi, politika yapım sürecinde, açıklığın ve şeffaflığın hâkim olabilmesi adına, yurttaşlara ilgili ve uygun geribildirimin sağlanabilmesi olanağıdır. Nihayet altıncısı ise, sürekli gelişimin sağlanabilmesi için, politika yapım sürecinin izlenebilmesi ve değerlendirilebilmesi olanağıdır.[178]

B. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNİN AŞAMALARI

Politika yapım süreci için, beş aşamadan söz etmek mümkündür. Bunlar; gündem belirleme, analiz etme, politikanın oluşturulması, politikanın uygulanması ve politikanın izlenmesidir.[179]

1. GÜNDEM BELİRLEME

Gündem belirleme, bir politikaya ihtiyaç duyulması halinde ya da mevcut bir politikada değişime gidilmesi talebi belirdiğinde karşılaşılan aşamadır. Bu aşamada, hangi sorunun çözüme kavuşturulacağı belirlenir. Gündem belirleme aşamasında, hem enformasyon sağlama hem danışma hem de aktif katılımdan yararlanılır. Ancak

[178] Ibid.
[179] Ibid., s. 35.

özellikle aktif katılım sayesinde, yurttaşlara, gündemde yer alacak konuyu belirleme imkânı sağlanır.[180]

2. ANALİZ ETME

Analiz etme, bir politika taslağı oluşturmak için, gündemdeki konuya ilişkin zorlukları ve imkânları açıkça tanımlamayı ifade eder. Bu aşama; yurttaşlardan ve sivil toplum kuruluşlarından görüşlerin toplanmasını, gündemdeki konunun siyasal içeriğinin kavranmasını, seçeneklerin geliştirilmesini, her bir seçenek için fayda-maliyet analizinin yapılmasını ve kararı verecek olan hükümet organına önerilerde bulunulmasını içerir. Yine bu aşamada, hem enformasyon sağlama hem danışma hem de aktif katılım mümkündür. Özellikle aktif katılım sayesinde, yurttaşlar, değerlendirilecek seçenekleri belirleme imkânına kavuşurlar.[181]

3. POLİTİKANIN OLUŞTURULMASI

Politikanın oluşturulması aşaması, uygulanabilir bir politika metninin oluşturulmasını ifade eder. Bu aşama; resmi danışma, risk analizi, pilot çalışmaların üstlenilmesi, uygulama plânının tasarlanması hususlarını konu alan çeşitli mekanizmalar içerir. Ancak nihai olarak karar, hükümet organı tarafından alınır. Bu

[180] Ibid.
[181] Ibid.

aşamada, daha çok enformasyon sağlama ve danışmadan, sınırlı olarak da aktif katılımdan yararlanılır.[182]

4. POLİTİKANIN UYGULANMASI

Politikanın uygulanması aşaması; belirlenen politikanın uygulanmasının yanı sıra, kanunların, yönetmeliklerin ve yurttaşlar için kılavuzların geliştirilmesini de içerebilir. Bu aşamada, enformasyon sağlama ve danışma önemli bir yer tutar. Ancak, sivil toplum kuruluşlarının kamu malı ve hizmeti sunmasında olduğu gibi, sınırlı bir aktif katılım da mümkündür.[183]

5. POLİTİKANIN İZLENMESİ

Politikanın izlenmesi aşaması; uygulanan politikanın değerlendirilmesini, gözden geçirilmesini, çeşitli bulguların araştırılmasını, yurttaşların görüşlerinin toplanmasını ve ufuk taramasını içerir. Bu aşamada, hem enformasyon sağlama hem danışma hem de aktif katılım mümkündür. Özellikle aktif katılım sayesinde, yurttaşlara, uygulanan politika ile ilgili görüş bildirme ve değişiklikler önerme imkânı tanınır.[184]

[182] Ibid.
[183] Ibid.
[184] Ibid.

C. POLİTİKA YAPIM SÜRECİNİN AŞAMALARINA GÖRE E-KATILIM ARAÇLARI

Jan A. G. M. Van Dijk, politika yapım sürecinin beş aşaması için, on üç e-katılım aracından bahseder. Ancak, Van Dijk'in makalesinde yer verdiği politika yapım süreci aşamalarında, küçük bir farklılık söz konusudur. Van Dijk, yukarıda bahsi geçen politika yapım süreci aşamalarından farklı olarak, analiz etme ve politika oluşturma aşamalarının yerine, politika hazırlığı ve karar verme aşamalarına yer verir. Burada Van Dijk, yukarıda bahsi geçen politika oluşturma aşamasının, karar verme kısmı dışındaki faaliyetlerini, analiz etme aşamasına katarak politika hazırlığı aşamasını tanımlamıştır. Buna göre; Van Dijk'in söz ettiği politika hazırlığı aşaması, hem analiz etme aşamasını hem de karar verme dışındaki politika oluşturma aşamasını kapsar. Van Dijk'in söz ettiği karar verme aşaması ise, politika oluşumundaki nihai kararın verilmesini ifade eder.[185]

Tablo 2. E-Katılım Araçları

Politika Yapım Süreci Aşamaları	**E-Katılım Araçları**
Gündem Belirleme	- Açık Çevrimiçi Danışma - E-Dilekçe ve E-Aktivizm

[185] VAN DIJK, Jan A. G. M., 2010, s. 44.

Politika Hazırlığı	- Çevrimiçi Plân Danışma - Politika Yapımı İçin Çevrimiçi Forumlar - Çevrimiçi Bilgi Toplulukları ve Politika Yapımına Hizmet Eden Sosyal Medya
Karar Verme	- E-Oylama - E-Kampanya
Politikanın Uygulanması	- E-Hukukun Korunması - Yurttaşların İhtiyaçlarına Yönelik ve Yurttaşların Katılımını İçeren E-Hükümet Hizmetleri - Hizmetten Yararlanacakların Tasarımına Katıldığı E-Hükümet Hizmetleri - E-Şikâyet ve E-Gözetim
Politikanın Değerlendirilmesi	- Çevrimiçi Kalite Panoları ve Çevrimiçi Kamu Hizmetlerinin Bireysel Değerlendirilmesi - Politikanın Yurttaşlar Tarafından Denetlendiği Web Siteleri ve Politika Hakkında Enformasyon Servisi

1. GÜNDEM BELİRLEME AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI

a. Açık Çevrimiçi Danışma

Açık çevrimiçi danışma; hükümetin, yurttaşların görüşlerini, önerilerini ve şikâyetlerini toplamasını ifade eder. Burada, hükümet tarafından başlatılan bir girişim söz konusudur. Yurttaşlar, hükümetin kendilerine danışması üzerine, görüşlerini, önerilerini ve şikâyetlerini ileterek gündemin belirlenmesinde etkili olurlar. Kamu yönetimi organları ise, daha kaliteli hizmet ve yeni hizmetlerin geliştirilmesi amacıyla, sundukları hizmetler hakkında şikâyet ve önerileri toplarlar. Yine bazı hükümet organları, internette yer alan web günlüklerini, çevrimiçi tartışma ve faaliyetleri araştırarak, yurttaşların hâli hakkında bilgi sahibi olabilir. Hükümetin, yurttaşlara danışmasından umulan faydanın gerçekleşebilmesi için; yurttaşlara, kaliteli, erişilebilir ve kullanılabilir enformasyonun sağlanması gerekir. Öte yandan, yurttaşların; hükümetin kendilerinden sağladığı girdileri kullanmayacağını düşünmesi, danışmaya katılımın alaycı bir şekilde gerçekleşmesine neden olabilir. Bu yüzden hükümetin, yurttaşlardan sağladığı girdilerden faydalanacağı konusunda, yurttaşlarda güven oluşturması oldukça önemlidir.[186]

b. E-Dilekçe ve E-Aktivizm

E-Dilekçe; yurttaşlara, sorunlarını, şikâyetlerini ve taleplerini siyasal gündeme taşıması imkânını verir. Burada, açık çevrimiçi danışmadan farklı olarak, yurttaşlar tarafından başlatılan bir katılım söz konusudur. Belirli sayıda imzanın toplanması ile,

[186] Ibid., s. 45.

yurttaşlar siyasal gündemi belirleyebilirler. İnternet, geleneksel imza toplama yöntemlerinden farklı olarak, daha kolay bir şekilde imzaların toplanabilmesine olanak sağlar.[187]

İnternetin sağladığı bir diğer imkân, elektronik ortamda aktivizmin yapılabilmesidir. Çok sayıda topluluk; kendi özel menfaatlerini ve bakış açılarını, sadece yurttaşlara karşı değil, aynı zamanda siyasilere ve hükümet organlarına karşı ifade edebilmek için web sitelerinden yararlanmaktadır. Bu web siteleri sayesinde, söz konusu topluluklar, gündemin belirlenmesinde söz sahibi olurlar. E-aktivizmde benimsenen iletişim tarzı; fikirleri tartışmak değil, ama başkalarını ikna etmek ve onların görüşlerini etkilemek için eylemde bulunmaktır.[188]

2. POLİTİKA HAZIRLIĞI AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI

a. Çevrimiçi Plân Danışma

Çevrimiçi plân danışma; hükümetin, politika oluşturulurken izlenilecek plânın belirlenmesinde, yurttaşlara danışmasını ifade eder. İnternetin yayılması ve teknolojik gelişmelerin ortaya çıkması ile birlikte, politika oluşumunda izlenilecek plânın belirlenmesi yönelik, birtakım imkânlar ortaya çıkmıştır. Bu imkânlardan ilki, plânların daha iyi bir şekilde görselleştirilebilmesi olanağıdır. Plânların görselleştirilmesi, özellikle düşük seviyede eğitim almış yurttaşların katılımına kolaylık sağlamaktadır. İkincisi, görselleştirme ve bilgisayar simülasyonunun

[187] Ibid., s. 45-46.
[188] Ibid.

yardımıyla, politikalar modellere ayrılabilir ve farklı doğrultulardaki politikaların simülasyonu yapılabilir. Üçüncüsü, her türlü plân seçeneğinin değerlendirilebileceği bir ortamın oluşması; çevrimiçi plân danışmayı, özellikle genç yurttaşlar için çekici bir araç haline getirebilir. Nihayet dördüncüsü ise, semantik web uygulamalarının ve "Web 3.0" araçları adı verilen, yurttaşlardan sağlanan geribildirim metinlerinin içeriğini analiz eden araçların; yurttaşların katılımına yönelik sağladığı kolaylıklardır. Henüz geliştirilme aşamasında olan bu araçların değerlendirilmesi, şu an için mümkün değildir.[189]

b. Politika Yapımı İçin Çevrimiçi Forumlar

Politika yapımına yönelik oluşturulan çevrimiçi forumlar, yurttaşlar tarafından başlatılan bir e-katılım aracıdır. Çevrimiçi forumlar sayesinde, zaman ve mekân sınırlaması ortadan kalkar; yurttaşların, günün her anı, buluşmaya gerek kalmadan katılımı sağlanır.[190]

Çevrimiçi toplulukların tartışmalarında, bazı önemli dezavantajlar söz konusudur. Bu dezavantajlardan ilki, yanlışlıkların yayılması ihtimâlidir. Toplulukların önyargıları, çevrimiçi forumlarda yayılabilir; başarısız olduğu gözlemlenebilen bazı siyasal eylemlere yönelik talep artabilir. İkincisi, yaygın görüşün etkisidir. Topluluklarda var olan yaygın görüş, azınlığın görüşünden ya da bireyin tek başına benimsediği görüşten daha etkili olur. Bu da, azınlıkta yer alan bireylerde sessiz kalma eğilimine neden olur. Üçüncüsü, bireylerin; çoğunluğun etkisinde kalarak,

[189] Ibid., s. 46.
[190] Ibid., s. 47.

önerilen iyi bir fikri, daha iyisini düşünmesine rağmen desteklemesidir. Yine burada da, sessiz kalma eğilimi söz konusudur. Nihayet dördüncüsü, kutuplaşmadır. Toplulukların tartışmaları; bireylerin başlangıçta ileri sürdüğü görüşleri, uzlaştırmak yerine daha ekstrem hale getirebilir. Söz konusu bu dört dezavantaj; ılımlılığın hâkim kılınması, tartışma kurallarının düzenlenmesi ve öfkeli ve hakaret içeren ifadelerin filtrelenmesi yoluyla giderilebilir.[191]

c. Çevrimiçi Bilgi Toplulukları ve Politika Yapımına Hizmet Eden Sosyal Medya

Çevrimiçi forumların popüler hale gelmesi ile birlikte, çevrimiçi topluluklara olan ilgi artmaktadır. Yine çevrimiçi forumlarda, profesyonel kişilerden oluşan bilgi toplulukları da gelişme göstermektedir. Özellikle, kullanıcıların içeriğini besleyebildiği, sosyal ve katılımcı medya, belirli menfaatlere yönelik olan çevrimiçi toplulukları daha popüler hale getirmektedir. Günümüzde, internet kullanıcılarının büyük bir çoğunluğu, sosyal ağ sitelerini kullanmaktadır. Sosyal ağ sitelerinin kullanımındaki temel amaç, sosyal ilişkilerin ve eğlencenin sürdürülmesidir. Ancak bunun yanında, enformasyon ve haber sağlayan web günlüklerinde, bilginin temin edilmesine yardımcı olan "wiki" sitelerinde ve yaratıcı fikirlerin alışverişine olanak sağlayan web sitelerinde artış gözlemlenmektedir. Gerek çevrimiçi bilgi toplulukları gerekse sosyal medya, aktivistlerin ve menfaat gruplarının siyasal katılımına destek sunmaktadır. Elektronik ortamda, bireyler, çeşitli konularda bir araya gelebilir;

[191] SUNSTEIN, Cass R., **Infotopia: How Many Minds Produce Knowledge,** Oxford University Press, New York 2008; Aktaran: VAN DIJK, Jan A. G. M., 2010, s. 47.

kendiliğinden savunma grupları oluşabilir. Sosyal ağlarda var olan baskın karakter değiştirilebilir, toplum ve hükümet üzerinde daha fazla etkili olmayı sağlayacak bilgiler elde edilebilir. Hükümetin şeffaf, kamu görevlilerinin hesap verebilmesi adına; kitlesel işbirliğini mümkün kılan "Web 2.0" araçları ile, kamusal enformasyonun derlenmesi, yapılandırılması ve yaygınlaştırılması sağlanabilir. Burada, söz konusu araçlardan faydalanabilmek için, kullanıcıların, gerekli beceriye sahip olması gerekir. Bunun dışında, kullanıcılar tarafından üretilen içeriğin güvenilirliği ve manipülasyon ihtimâli bir diğer önemli sorundur.[192]

3. KARAR VERME AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI

a. E-Oylama

E-oylama, gerek seçimlerde gerek referandumlarda gerekse resmi anketlerde başvurulan bir e-katılım aracıdır. E-oylama, seçim salonlarından uzakta yaşayan, yeterli zamana sahip olmayan ya da engelli olan yurttaşlara kolaylık sağlar. E-oylamada karşılaşılması muhtemel birtakım sorunlar vardır. Bu sorunlardan ilki, kullanılan oyların gizliliği meselesidir. Gerekli tedbirler alınmadığı takdirde, elektronik ortamda kullanılan oyların gizliliğinin ihlâli mümkündür. İkincisi sorun, başkalarının müdahalesine maruz kalmaksızın, serbestçe oy kullanabilme imkânının sağlanabilmesidir. E-oylama uygulamalarını kullanan kişilerin, baskı altına alınabilmesi mümkündür. Üçüncü sorun ise, e-oylama uygulamalarının yanında yer alan seçim propagandalarıdır. Geleneksel yöntemde, seçim salonlarında ya da

[192] VAN DIJK, Jan A. G. M., 2010, s. 48.

yakınında seçim propagandaları yasaklanabilirken; e-oylama uygulamalarının bir tık uzağında, bir web sitesi bağlantısı olarak, seçim propagandaları yer alabilir.[193] Son olarak, yukarıda da bahsi geçen, e-oylama uygulamalarında açık sayım ilkesi, önemli bir sorun teşkil etmektedir. E-oylamanın sayımının, uzmanlık bilgisine sahip olunmadan, her yurttaş tarafından gözlemlenebilmesi gerekir. Aksi takdirde açık sayım ilkesinin ihlâli söz konusu olur.

b. E-Kampanya

E-kampanya, hem yurttaşlar hem de siyasiler tarafından başlatılabilen bir e-katılım aracıdır. Seçim zamanlarında, siyasiler, e-kampanya araçlarıyla, seçim kampanyalarını yürütebilirlerken; yurttaşlar da, siyasileri baskı altına alabilmek için, e-kampanya araçlarını kullanabilirler.[194]

E-kampanyanın en önemli aracı, seçmenler için hazırlanan seçim kılavuzlarıdır. Bu kılavuzlar; az ya da çok bağımsız, kamu politikaları araştırma kuruluşları tarafından, çeşitli durumlar esas alınarak, en uygun parti, aday, referandum seçeneğinin belirlenmesi hususunda, seçmenlere yardımcı olması amacıyla hazırlanır. Seçim kılavuzları, seçmenlere fırsatlar sunarken, aynı zamanda birtakım riskleri de bünyesinde barındırır.[195]

Seçim kılavuzlarının sunduğu fırsatlardan ilki, yeterli enformasyona sahip olmayan yurttaşların, bir partiyi ya da adayı seçmesi konusunda yardımcı olmasıdır.

[193] Ibid., s. 49.
[194] Ibid.
[195] Ibid., s. 49-50.

İkincisi, seçime konu olan sorunu öğrenecek motivasyona ya da zamana sahip olmayan seçmenlere yardım sağlamasıdır. Son olarak üçüncüsü, seçmenlerin, siyasal imgeler ya da kişiler yerine, seçime ilişkin önemli konulara odaklanmasını sağlamasıdır.[196]

Seçim kılavuzlarının taşıdığı riskler ise, beş başlık altında toplanabilir. Bunlar; taraflılık, manipülasyon, siyasal konuların basite indirgenmesi, eksiklik ve erişim eksikliğidir. Seçim kılavuzlarının taşıdığı ilk risk, taraflılıktır. Seçim kılavuzlarının çeşitli oluşumları, seçmenlerin farklı şekillerde yönlendirilmesine neden olur. Burada, seçim kılavuzunu hazırlayan kuruluşların, ne kadar bağımsız oldukları, konuya ne ölçüde tarafsız yaklaştıkları sorusu akıllara gelmektedir. Seçim kılavuzlarının taşıdığı ikinci risk, manipülasyondur. Seçmenler, söz konusu kılavuzlardan yararlanarak, hiç arzu etmediği sonuçları doğuracak eylemlere yönelebilirler. Üçüncü risk, siyasal konuların basite indirgenmesidir. Seçim kılavuzlarında; her bir siyasal konunun, basite indirgenerek, evet-hayır oylaması çerçevesinde ele alınmasıyla tutarsızlıklar ortaya çıkabilmektedir. Dördüncü risk, eksikliktir. Seçim kılavuzlarında, bazı partilere ya da adaylara yer verilmemesi muhtemeldir. Bunun yanında, seçim kılavuzlarında yer alan partiler ve adaylar da, kendi programlarında yer alan maddeler kılavuzda tanıtılırken, yeteri kadar söz sahibi olamayabilir. Son olarak beşinci risk, erişim eksikliğidir. Seçim kılavuzlarına, nispeten yüksek eğitimli, siyasal katılıma ilgi duyan seçmenler erişmektedir. Seçim kılavuzlarının, toplumun diğer kesimlerine ulaşamaması halinde, bu kılavuzlardan beklenen fayda sağlanamayacaktır.[197]

[196] Ibid.
[197] Ibid.

4. POLİTİKANIN UYGULANMASI AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI

a. E-Hukukun Korunması

Hükümetler, hukuk kurallarının ihlâl edilip edilmediğini denetlemek için, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından faydalanırlar. Bununla birlikte, yurttaşların da, bu konuda hükümete yardımcı olabilmesi mümkündür. E-hukukun korunması; hukuk kurallarının ihlâline şahit olunduğunda, yurttaşların, durumu yetkili organlara elektronik ortamda bildirmesini ifade eder.[198]

b. Yurttaşların İhtiyaçlarına Yönelik ve Yurttaşların Katılımını İçeren E-Hükümet Hizmetleri

E-hükümet ile, mümkün olduğunca çok sayıda kamu hizmetinin, en gelişmiş biçimde sunulması amaçlanır. Elektronik ortamda sunulan kamu hizmetlerinden yurttaşların yararlanabilmesi için, hem yurttaşların ihtiyaçları göz önüne alınmalı hem de yurttaşların katılımına olanak sağlanmalıdır. E-hükümet hizmetlerinden yararlanan yurttaşların, ihtiyaçları ve hizmetleri kullanımları takip edilmeli; yurttaşların talepleri doğrultusunda değerlendirme yapılarak, e-hükümet hizmetleri geliştirilmelidir. Bunun yanı sıra, yurttaşların, e-hükümet hizmetlerinin sunumuna katılmasına olanak sağlanmalıdır. Yurttaşlar, e-hükümet hizmetlerinin sunumuna ilişkin katkıda

[198] Ibid., s. 50.

bulunabilmeli, öneri ve eleştirilerini hükümete iletebilmelidirler. Böylece, yurttaşların e-hükümet hizmetlerinden daha çok faydalanması sağlanmış olur.[199]

c. Hizmetten Yararlanacakların Tasarımına Katıldığı E-Hükümet Hizmetleri

E-hükümet hizmetlerinin tasarlanmasında ve geliştirilmesinde, hükümetin, yurttaşlardan girdiler sağlaması mümkündür. Burada hükümetin, yurttaşlardan sağladığı girdileri, e-hükümet hizmeti sunulmadan önce, henüz tasarlanma aşamasındayken kullanması söz konusudur. "Kullanıcı merkezli hizmet tasarımı" adı verilen bu uygulama ile, e-hükümet hizmetlerinin daha faydalı olması sağlanabilir.[200]

d. E-Şikâyet ve E-Gözetim

Yurttaşlar, yanlış ya da kötü uygulanan hükümet politikalarına karşı, şikâyetlerini dile getirebilmek için web sitelerinden yararlanabilirler.[201] İnternet, uygulanmakta olan politikaların yurttaşlar tarafından gözetimine ve yurttaşların şikâyetlerini dile getirmesine imkân sağlamaktadır.

[199] Ibid., s. 51.
[200] Ibid.
[201] Ibid.

5. POLİTİKANIN DEĞERLENDİRİLMESİ AŞAMASINDA E-KATILIM ARAÇLARI

a. Çevrimiçi Kalite Panoları ve Çevrimiçi Kamu Hizmetlerinin Bireysel Değerlendirilmesi

Hükümetler, çevrimiçi kamu hizmetlerine yönelik, çevrimiçi kalite panoları ya da bireysel geribildirim sistemi kurabilir. Böylece yurttaşların, kamu hizmetlerinin sunumunu değerlendirmesi ve önerilerde bulunması sağlanır. Bu da, hükümetlere, sundukları hizmetleri iyileştirme imkânı verir.[202]

b. Politikanın Yurttaşlar Tarafından Denetlendiği Web Siteleri ve Politika Hakkında Enformasyon Servisi

Uygulanmakta olan politikaların denetimine yönelik web siteleri ve enformasyon servisi ile, yurttaşlar, günlük olarak, resmi politika sonuçlarını değerlendirebilir. Yapılan değerlendirmeler ve elde edilen enformasyon, yurttaşlara, yaşayacağı yeri seçmek gibi, günlük yaşama yönelik kararların alınmasında fayda sağlayabilir.[203]

[202] Ibid., s. 52.
[203] Ibid.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI

I. DÜNYADA E-DEMOKRASİ UYGULAMALARI

A. İZLANDA ANAYASA YAPIM SÜRECİ

İzlanda'da, 2008 sonbaharında meydana gelen ekonomik kriz, ülkede siyasal protestoların yaşanmasına sebep olmuştur. Esasında protestocuların talepleri, anayasa değişikliği ile ilgili olmasa da; ülkede yaşanan protestolar, ekonomik krizden önce de var olan, yeni anayasa tartışmalarının ivme kazanmasına neden olmuştur. 1944 yılında İzlanda'nın Danimarka'dan bağımsızlığını ilan etmesiyle birlikte kabul edilen ve daha önce yedi defa değişikliğe uğrayan mevcut anayasaya yönelik bir hoşnutsuzluk söz konusudur. Bu hoşnutsuzluğun temelinde, anayasa metninin arkaik ve muğlak olması yatmaktadır. Genel kanı, mevcut anayasanın, modern, bağımsız ve demokratik bir cumhuriyete yakışmayacak nitelikte olduğudur.[204]

Yeni anayasa yapımı konusunda ilk girişim, Kasım 2009'da, "Anthill Hareketi" adındaki halk hareketi tarafından düzenlenen "Ulusal Meclis" organizasyonudur. Bu organizasyonun amacı, İzlanda'nın geleceğini ve temel belirleyici değerlerini tartışmaktır. Organizasyonun katılımcılarının, bin iki yüzü, rastgele olarak İzlanda nüfus kayıtlarından; üç yüzü ise, bilinçli olarak siyasal kurumlar ve ilgili derneklerden seçilmiştir. Bu toplantının sonucunda, geleceğin İzlanda'sını belirlemek adına, dokuz

[204] LANDEMORE, Hélène, "Inclusive Constitution-Making: The Icelandic Experiment", **The Journal of Political Philosophy,** Vol. 23, No 2, 2015, s. 168-169.

konunun önemli olduğuna karar verilmiştir. Bunlar; eğitim, ekonomi, eşit haklar, aile, çevre, kamu yönetimi, refah, sürdürülebilirlik ve olanaklardır. Yine aynı toplantıda, dört çekirdek değer belirlenmiştir. Bunlar; bütünleşme, eşit haklar, adalet ve saygıdır.[205]

Ekonomik krizin ortaya çıkmasından sonra kurulan merkez sol hükümetin başkanı, başbakan Jóhanna Sigurðardóttir, göreve gelmeden önce, yıllardır anayasa reformu için baskı yapmaktaydı. Bu yüzden, yeni hükümetin ajandasında, İzlanda Anayasası'nı revize edecek, bir "Anayasa Meclisi"nin kurulması fikri de yer almıştır. Buna yönelik, Haziran 2010'da, "Anayasa Meclisi Kanunu" çıkarılmıştır. Söz konusu Kanun, sadece Anayasa Meclisi'nin kurulmasını değil; aynı zamanda, Anayasa Meclisi'nin oluşumundan önce, bir günlük sivil katılıma dayanan ve anayasal meseleleri konu alan bir "Ulusal Toplantı"nın düzenlenmesini öngörmekteydi. Ayrıca Kanun, bu toplantının denetimi ve sonuçlarının sunumu için, Parlamento tarafından atanan, yedi üyeli bir "Anayasa Komitesi"nin oluşturulmasını da düzenlemekteydi. Kuşkusuz, Kanun'da öngörülen "Ulusal Toplantı"nın esin kaynağı, Kasım 2009'da düzenlenen "Ulusal Meclis" etkinliğidir.[206]

Kasım 2010'da düzenlenen Ulusal Toplantı'ya, rastgele seçilen dokuz yüz elli İzlandalı yurttaş katılmıştır. Yüz yirmi sekiz yuvarlak masa etrafında toplanan yurttaşlar, yeni anayasaya yönelik, sekiz ana tema belirlemiştir. Bunlar; ülke ve millet; ahlak; insan hakları; adalet, refah ve eşitlik; İzlanda'nın doğasının korunması ve kullanımı; demokrasi; kuvvetler ayrılığı, sorumluluk ve şeffaflık; barış ve uluslararası

[205] BERGSSON, Baldvin Thor, BLOKKER, Paul, "The Constitutional Experiment in Iceland", 2013, <https://ssrn.com/abstract=2320748>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016), s. 4.
[206] Ibid., s. 4-5.

işbirliğidir. Bu toplantıda belirlenen ana temalar ile, kurulacak Anayasa Meclisi'nin yürüteceği müzakerelerin temelinin oluşturulması amaçlanmıştır.[207]

Kasım 2010'da, Ulusal Toplantı'nın akabinde, Anayasa Meclisi üyeliği için seçim yapılmıştır. Katılım oranının %37 olduğu bu seçimin sonucunda, beş yüz yirmi iki gönüllü yurttaşın arasından yirmi beş Anayasa Meclisi üyesi seçilmiştir. Bu seçimin ilginç özelliği, Anayasa Meclisi Kanunu gereği, politikacıların dışlanarak tamamen sıradan yurttaşlardan oluşan bir kurucu meclis düşüncesine dayanmasıdır.[208] Seçilen adaylar arasında; iktisat profesörü, fizikçi, avukat, matematikçi, çiftçi, gazeteci, papaz, öğretmen, tiyatro yönetmeni gibi toplumun her kesiminden yurttaş vardır.[209] Ayrıca, seçilen adaylar arasında bir engelli yurttaş da yer almaktadır. Seçim sürecinde adayların yürüttüğü kampanyalar ise, politikacıların kampanyalarından farklı olarak, düşük maliyetli ve çoğunlukla internet üzerinden gerçekleştirilmiştir.[210]

Ocak 2011'de, İzlanda Yüksek Mahkemesi, Anayasa Meclisi seçimi sürecinde usule ilişkin bazı ihlâller tespit ederek seçimin iptaline karar vermiştir. Bu karar üzerine Hükümet ve Parlamento ise, söz konusu mahkeme kararını göz ardı etme yolunu seçmiştir. Parlamento, seçilen Anayasa Meclisi üyelerini atadığı ve adına "Anayasa Konseyi" dediği yeni bir organ oluşturmuştur.[211]

---

[207] Ibid., s. 6.
[208] Ibid.
[209] Iceland Review, "Iceland Election Results Announced", 1 Aralık 2010, <http://www.icelandreview.com/news/2010/12/01/iceland-election-results-announced>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016).
[210] GYLFASON, Thorvaldur, "Crowds and Constitutions", 2011, <http://www.voxeu.org/article/crowds-and-constitutions-insights-iceland>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016).
[211] LANDEMORE, Hélène, a.g.m., s. 169.

Nisan 2011'de, Anayasa Konseyi çalışmalara başlamıştır. Anayasa Komitesi tarafından hazırlanan, 2010'da düzenlenen Ulusal Toplantı'nın sonuçları hakkındaki detaylı rapor, Anayasa Konseyi'nin temel materyali olarak yer almıştır. Bunun yanı sıra, Konsey; aktif bir web sitesi ve "Facebook" hesabı açarak, yurttaşlara, çevrimiçi yayımladığı taslak metne yönelik yorum yapma ve öneride bulunma imkânı sağlamıştır. Böylece yurttaşlar, anayasa tartışmalarını yakından takip edebilme olanağına sahip olmuştur. Yine Konsey, "Facebook"un yanında, "Twitter", "Youtube" ve "Flickr" gibi sosyal medya sitelerinden de yararlanmıştır.[212]

Anayasa Konseyi'nin taslak metni oluşturmasında, üç aşama söz konusudur. İlk aşamada, Konsey; her hafta, kendi web sitesinde, madde önerilerini yurttaşlarla paylaşmaktadır. İkinci aşamada, Konsey; genellikle ilk aşamadan iki ya da üç hafta sonra, kamuoyunun ve uzmanların görüşleri ve önerileri doğrultusunda, daha önce yayımlanan madde önerilerini revize ederek tekrar kendi web sitesinde yayımlamaktadır. Son olarak üçüncü aşamada ise, Konsey, madde önerileri tek tek oylamaktadır. Konsey'de görüşülen her madde, ezici bir çoğunlukla kabul edilmiştir. Maddelerin görüşülmesinin tamamlanmasından sonra ise, metnin tamamı üzerinde yapılan oylamada, taslak metin oybirliği ile kabul edilmiştir.[213]

Ekim 2012'de, Anayasa Konseyi tarafından hazırlanan anayasa taslağına yönelik, istişari referandum düzenlenmiş ve yurttaşlara altı soru yöneltilmiştir. Bu sorulardan ilki genel nitelikte olup, "Anayasa Konseyi'nin hazırladığı taslak metin yeni anayasanın temelini oluşturmalı mıdır?" sorusudur. Diğer beş soru ise, belirli konulara ilişkindir. Bu sorular; doğal kaynakların mülkiyeti, ulusal kilise, yurttaşların

[212] BERGSSON, Baldvin Thor, BLOKKER, Paul, a.g.m., s. 7.
[213] GYLFASON, Thorvaldur, a.g.m.

seçimlerde aday listesine etkisi, seçmenlerin oylarının eşit ağırlıkta olması ve yurttaşların referandum talep edebilmesi konularına ilişkindir. Katılım oranının yaklaşık %50 olduğu referandumda, soruların hepsi için evet oyu çıkmıştır. Genel nitelikteki birinci sorunun evet oyu oranı %67 iken, diğer soruların evet oyu oranı %57 ile %83 arasında değişmektedir.[214]

Siyasal partilerin referanduma tepkisi, beklenildiği üzere, iki farklı yönde gelişmiştir. Bir tarafta, hükümette yer alan, Sosyal Demokrat İttifak ve Sol Yeşil Hareket partileri, referandum sonuçlarını memnuniyetle karşılar iken; diğer tarafta, muhalefette yer alan merkez sağ partileri, Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti, referandum sonuçlarına şüpheyle yaklaşmıştır. Bağımsızlık Partisi Genel Başkanı Bjarni Benediktsson, halkın %70'inin, ya referanduma katılmadığını ya da hayır oyu verdiğini belirterek; Anayasa Konseyi'nin hazırladığı taslağa desteğin %30 olduğunu ifade etmiştir.[215]

Mart 2013'te, Sosyal Demokrat İttifak, Sol Yeşil Hareket ve Aydınlık Gelecek Partisi; parlamentoya bir anayasa değişikliği önerisinde bulunmuştur. Bu anayasa değişikliği, yeni anayasanın kabul edilmesinde izlenecek usul üzerinedir. Söz konusu anayasa değişikliği önerisine göre; 30 Nisan 2017'ye kadar, anayasa taslağını, parlamentonun 2/3'ünün kabulü ve ardından yapılacak referandumda halkın çoğunluğunun, toplam seçmen sayısının %40'ının altında olmamak kaydıyla, kabul etmesi halinde yeni anayasa kabul edilmiş olacaktır. Yeni anayasanın kabul edilmesinde izlenecek usulü düzenleyen bu anayasa değişikliği önerisi, İzlanda Parlamentosu tarafından kabul edilmiştir. Ancak İzlanda Anayasası'nın 79. maddesine

[214] BERGSSON, Baldvin Thor, BLOKKER, Paul, a.g.m., s. 9-10.
[215] Ibid., s. 10-11.

göre, anayasa değişikliğinin gerçekleşebilmesi için, seçimlerin yenilenmesi ve oluşacak yeni parlamentoda söz konusu anayasa değişikliği önerisinin kabul edilmesi gerekmektedir. Nisan 2013'te yapılan ve katılım oranının %81 olduğu genel seçimler sonucunda, hükümette yer alan, Sosyal Demokrat İttifak ve Sol Yeşil Hareket partileri büyük hezimete uğramıştır. Buna karşın, yeni anayasa yapım sürecine başından beri mesafeli yaklaşan, muhalefetteki merkez sağ partiler, Bağımsızlık Partisi ve İlerici Parti seçimden zaferle ayrılmıştır. Seçimler sonucunda oluşan yeni parlamento, Temmuz 2013'te, yeni anayasanın kabul edilmesinde izlenecek usulü belirleyen anayasa değişikliği önerisini kabul etmiştir.[216] Ancak yeni oluşan parlamento, Anayasa Konseyi'nin hazırladığı taslak metni kabul etmediği gibi, yeni anayasa yapımına yönelik herhangi bir adım da atmamıştır. Böylece, yeni anayasa yapım süreci olumsuz sonuçlanmıştır.

B. BİRLEŞİK KRALLIK UYGULAMALARI

1. İSKOÇ PARLAMENTOSU E-DİLEKÇE UYGULAMASI

Parlamento gündeminin belirlenmesine yönelik, yurttaşların elektronik ortamda katılımını desteklemek amacıyla; İskoç Parlamentosu, 1999 yılında, e-dilekçe uygulamasını başlatmıştır. Parlamento bünyesinde yer alan "Halk Dilekçeleri Komitesi", bu uygulamanın işleyişinde görevlendirilmiştir. E-dilekçe uygulamasının sistemi, başlangıçta, Edinburg Napier Üniversitesi ve Britanya Telekomünikasyon - İskoçya tarafından tasarlanmış ve geliştirilmiştir. 2000 - 2003 yılları arasında pilot

[216] Ibid., s. 12-14.

uygulaması yapılan e-dilekçe uygulamasının sistemi; 2002 yılında, Halk Dilekçeleri Komitesi temsilcileri, Parlamento'nun web sitesi geliştirme çalışanları ve Napier Üniversitesi tarafından; Parlamento ve kullanıcılardan sağlanan geribildirimlerden faydalanılarak, ihtiyaçları karşılayacak şekilde yeniden tasarlanmıştır. E-dilekçe uygulaması; yurttaşlara, çevrimiçi dilekçe yazma, e-dilekçeleri görüntüleme ve imzalama, e-dilekçe konusu hakkında enformasyona erişme, e-dilekçeye yönelik yorum yapma, e-dilekçenin konusuna yönelik oluşturulan tartışma forumuna katılma gibi imkânlar sunmaktadır. Burada, yurttaşlar tarafından başlatılan, gündem belirlemeye yönelik, aktif bir katılım söz konusudur. Yurttaşlar, e-dilekçe uygulaması ile, yeni bir politikanın oluşturulmasını veya uygulanmakta olan politikada değişiklikler yapılmasını sağlayabilirler.[217]

2. İNGİLTERE BUCKINGHAMSHIRE KONTLUĞU MILTON KEYNES BELEDİYESİ GENÇ KATILIMI

Milton Keynes; İngiltere'nin Buckinghamshire Kontluğu'na bağlı, genç nüfus oranı yüksek, yaklaşık iki yüz elli bin kişinin ikamet ettiği bir yerleşim yeridir. Genç nüfusun siyasal katılımını arzulayan Milton Keynes Belediyesi, gençlik merkezleri kurarak, gençlerin fiziksel forumlarda yer almasını sağlamaktadır. Ancak, gençlik merkezlerine katılımın düşmesi ve genç nüfusunda siyasal ilgisizliğin ortaya çıkması, Milton Keynes Belediyesi'ni yeni bir arayışa itmiştir. Belediye meclisi üyelerinden bazıları, genç nüfustaki siyasal ilgisizliğin sebebinin çevrimiçi dünya olduğunu ve

[217] MACINTOSH, Ann, "Characterizing E-Participation in Policy-Making", **37th Hawaii International Conference on System Sciences,** Hawaii 2004, <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=1265300>, (Erişim Tarihi: 20.08.2016).

teknolojinin siyasal katılımı olumsuz etkilediğini belirtse de; Belediye'nin genç çalışanları, sorunun, Belediye Meclisi'nin teknolojiye ayak uyduramamasından kaynaklandığını ileri sürmüştür. Bunun üzerine, Ulusal Gençlik Ajansı'ndan sağlanan fon yardımıyla, gelişen teknolojinin sağladığı imkânlar konusunda uzman bir ekip ile çalışmalar başlatılmıştır.[218]

İlk olarak, Belediye Meclisi adına, sosyal medya siteleri "Facebook" ve "Twitter" üzerinden, enformasyon paylaşımına başlanmıştır. Sosyal medya sitelerinin kullanılması ile, geleneksel yöntemde erişilmesi zor kitlelere ulaşım kolaylaşmıştır. Daha sonraki aşamada, yeniliklere açıklığın ve duyarlılığın sağlanması adına, sosyal ağ teknolojileri kullanılarak; gençlerden geribildirim sağlanmasına, çözüme kavuşturulmamış sorunların paylaşılmasına ve bu sorunların çözümüne yönelik verilen tepkilerin takibine yönelinmiştir. Gençler, özellikle ulaşım ve istihdam konularına ilişkin alınan kararlarda, daha fazla şeffaflık ve katılım talebinde bulunmuşlardır. Bunun üzerine Belediye Meclisi, gençlerin talebini karşılamaya yönelik, "My Say MK"[219] adında, içeriğinin genç gönüllüler tarafından yönetileceği bir web sitesi kurmuştur. Bu web sitesi sayesinde, gençler; Belediye'nin genç çalışanlarının da desteğiyle, diyalog ve tartışma imkânına sahip olmuş ve çeşitli etkinlikler düzenlemiştir.[220]

"My Say MK" girişiminin başarısı üzerine, 2009 yılında, "MK Gençlik Kabinesi" kurulmuştur. MK Gençlik Kabinesi seçiminde aday olarak yer alan gençler,

[218] FREEMAN, Julie, QUIRKE, Sharna, "Understanding E-Democracy: Government-Led Initiatives for Democratic Reform", **eJournal of eDemocracy and Open Government,** Vol. 5, No 2, 2013, s. 145-146.
[219] Web sitesinin adı, İngilizcede, "Milton Keynes Belediyesi'ne sözüm." anlamına gelmektedir. "MK", Milton Keynes Belediyesi'nin kısa adıdır.
[220] Ibid.

kısa bir manifesto hazırlamış, çevrimiçi ve geleneksel yöntemlerle kampanyalarını yürütmüşlerdir. Seçime katılmak için, başlangıçta 11-16 olarak ilan edilen yaş aralığı, daha sonra 11-19 olarak genişletilmiştir. MK Gençlik Kabinesi'nin oluşturulması için yapılan ilk seçimde, iki bin beş yüzün üzerinde genç oy kullanmıştır ki bu da, Milton Keynes genç nüfusunun %10'una tekabül etmektedir. Bir sonraki seçimde ise, katılan seçmen sayısı yaklaşık üç katına çıkmıştır. Aylık olarak toplanan MK Gençlik Kabinesi'ne, kendi kendini yönetebilmesi için, Belediye tarafından küçük bir bütçe sağlanmaktadır. MK Gençlik Kabinesi, her üç ayda bir, Milton Keynes Belediyesi Kabinesi ile buluşmakta ve sorunlarını dile getirmektedir.[221]

3. MYSOCIETY KURULUŞU "THEYWORKFORYOU" WEB SİTESİ[222]

Parlamentoya ilişkin enformasyonun halka açık olmasını sağlamak ve yurttaşlar ile temsilcilerinin arasındaki iletişimi güçlendirmek amacıyla; 2004 yılında, Britanyalı sivil toplum kuruluşu "mySociety" tarafından, "TheyWorkForYou"[223] adında bir web sitesi kurulmuştur. Bir "parlamento gözetim kuruluşu" olan "mySociety"; yurttaşların, gerek bulundukları seçim çevresi hakkında gerek temsilcilerinin kim oldukları hakkında gerekse temsilcilerinin kendi adlarına neler söyleyip neler yaptıkları hakkında bilgi sahibi olmadıkları iddiasında bulunarak; yurttaşlar ile temsilcileri arasındaki mesafeyi azaltmayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda, söz konusu girişimin

[221] Ibid.
[222] Web sitesinin adresi: "www.theyworkforyou.com".
[223] Web sitesinin adı, İngilizcede, "Onlar sizin için çalışıyor." anlamına gelmektedir.

kurucuları, siyasal sistemin şeffaflığına ve halkın siyasal katılımının sağlanmasına hayati önem atfetmektedir.[224]

"TheyWorkForYou" web sitesi, halka açık verileri toplamakta ve parlamentoya ilişkin enformasyona erişim sağlamaktadır. Kullanıcılar, arama motoru sayesinde, başta kendilerini temsil eden parlamento üyeleri olmak üzere, parlamento üyelerinin tartışmalarından, yaptıkları konuşmalardan ve verdikleri demeçlerden haberdar olabilmektedir. Böylece kullanıcılar, temsilcilerinin hangi işle meşgul olduklarını ve ne yönde oy kullandıklarını takip edebilmektedir. Bu web sitesinde, enformasyon; sadece metin olarak değil, aynı zamanda ses ve video olarak da sunulmaktadır. Oldukça geniş çapta enformasyonun yer aldığı bu web sitesinde, 1935'e kadar uzanan Avam Kamarası tartışmaları ve 19. yüzyılın başından bugüne kadar görev yapmış milletvekilleri hakkında genel bilgiler yer almaktadır. Ayrıca web sitesinde, Birleşik Krallık Parlamentosu'nun yanı sıra, İskoç Parlamentosu, Kuzey İrlanda Meclisi ve Galler Meclisi hakkında da enformasyon bulunmaktadır.[225]

Kullanıcılar, web sitesinde yer alan enformasyona yorum yapabilmenin yanı sıra, temsilcileri ile e-posta üzerinden iletişim kurma imkânına da sahiptir. Kullanıcıların temsilcileri ile iletişim kurabilmesi adına, "TheyWorkForYou" web sitesine ek olarak, "WriteToThem"[226] ve "HearFromYourMP"[227] adlarında iki web sitesi daha kurulmuştur. Bu iki web sitesi sayesinde, kullanıcılar, temsilcileri ile doğrudan iletişim kurabilmektedir. Ayrıca, kullanıcıların soruları ve bu sorulara

[224] European Parliament Science and Technology Options Assessment, **E-Public, E-Participation and E-Voting in Europe - Prospects and Challenges Final Report,** 2011, <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL-JOIN_ET(2011)471584_EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.08.2016), s. 85-86.
[225] Ibid.
[226] Web sitesinin adı, İngilizcede, "Onlara yazın." anlamına gelmektedir.
[227] Web sitesinin adı, İngilizcede, "Milletvekilinizden haber alın." anlamına gelmektedir.

verilen cevaplar da, tartışmalara ışık tutabilmesi adına, web sitesinde yayımlanmaktadır.[228]

C. FİNLANDİYA UYGULAMALARI

1. "OTAKANTAA" WEB SİTESİ[229]

Nisan 1998'de, Fin Hükümeti, yönetişim politikasına yönelik, "Yüksek Kaliteli Hizmetler, İyi Yönetişim ve Sorumlu Sivil Toplum" adında bir karar almıştır. Bu karar ile, hükümetin her kademesinde, katılımın sağlanması amaçlanmıştır. Alınan bu kararın ardından çeşitli projeler uygulamaya konmuştur. Bunlardan birisi de, "Otakantaa"[230] web sitesidir. "Otakantaa" web sitesi; yurttaşlara, politika hazırlığı aşamasında, görüş bildirme ve yorum yapabilme imkânı sağlamaktadır. Tartışma forumu niteliğindeki bu web sitesi ile; yurttaşlara, belirli bir konuda, henüz politika oluşturulmadan danışılması amaçlanmaktadır. Yapılan tartışmaların özetlerine, web sitesinin arşiv kısmında erişmek mümkündür. Web sitesindeki tartışmalara, hükümet memurlarının da, katılma ve geribildirim sağlama imkânı ve sorumluluğu vardır. Yurttaşların, ancak hükümet tarafından belirlenen konular üzerine tartışma yapabildiği bir forum sitesi olan "Otakantaa" web sitesi, hükümet tarafından başlatılan ve danışma niteliğinde olan bir e-katılım aracıdır.[231]

"Otakantaa" web sitesinde; çevrimiçi tartışmaların yanında, düzenli olarak, kabineden bir bakanın katıldığı, "sohbet oturumları" da düzenlenmektedir. Oturum

---

[228] Ibid.
[229] Web sitesinin adresi: "www.otakantaa.fi".
[230] Web sitesinin adı, Fincede, "Görüşünüzü bizimle paylaşın." anlamına gelmektedir.
[231] MACINTOSH, Ann, 2003, s. 99-103.

boyunca, bakan, kendisine yöneltilen sorulara çevrimiçi cevap vermektedir. Böylece yurttaşlar, doğrudan bakan ile iletişime geçme ve tartışabilme imkânına sahip olmaktadır. Ayrıca, söz konusu sohbet oturumunda bulunamayacak olanlar, önceden bir form doldurarak bakana soru yöneltebilmektedirler. Oturum tamamlandıktan sonra ise, web sitesinin arşiv kısmında, bakanın verdiği cevaplara erişmek mümkündür.[232]

2. AÇIK BAKANLIK WEB SİTESİ[233]

2012 yılında, Finlandiya Anayasası'nda, yurttaş katılımına yönelik bir reform gerçekleştirilmiştir. Bu anayasa reformunun bir parçası olarak, Fin Parlamentosu, "Yurttaş Girişimi Kanunu"nu çıkarmıştır. Söz konusu Kanun, yurttaşlara, yeni bir kanun önerisinde bulunma veya mevcut bir kanunda değişiklik talep edebilme imkânı tanımaktadır. Kanuna göre, yurttaşların bulunduğu öneri hakkında, gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı toplanan imzalar, altı ay içinde elli bine ulaşması halinde; Parlamento, söz konusu öneriyi gündemine alacaktır.[234]

Yurttaş Girişimi Kanunu'nun yürürlüğe girmesinden sonra, yurttaş katılımını desteklemek amacıyla, "Açık Bakanlık" adında bir sivil toplum kuruluşu kurulmuştur. Bu sivil toplum kuruluşunun oluşturduğu web sitesi ile, Yurttaşlık Girişimi Kanunu'nun öngördüğü katılım sürecinin, kolaylaştırılması ve desteklenmesi amaçlanmıştır. Açık Bakanlık web sitesi, yurttaşlara, siyasal gündeme müdahale etme ve mevcut siyasal kurumlarda tartışılması için yeni önerilerde bulunma imkânı

[232] Ibid.
[233] Web sitesinin adresi: "www.avoinministerio.fi".
[234] BRUNO, Elisa, **Co-deciding with Citizens: Towards Digital Democracy at EU Level,** European Citizen Action Service, 2015, <http://www.ecas.org/wp-content/uploads/2015/06/ECAS-Publication-online-version.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2016), s. 20.

sağlamaktadır. Web sitesine sunulan tüm öneriler, uzman değerlendirilmesine tâbi tutulmaktadır. Profesyonel bir ekip, söz konusu önerinin olası etkilerini değerlendirmekte iken; hukukçu bir ekip de, söz konusu öneriyi, kanun metni biçiminde formüle etmektedir. Herkesin tartışmaya katılabilmesi ve haberdar olabilmesi için, süreç boyunca üretilen ve paylaşılan belgeler web sitesinde yayımlanmaktadır. Ayrıca web sitesinde, yurttaşların temsilcilerinin, söz konusu önerileri nasıl yorumladıkları ve parlamento gündemine taşınan öneriler için ne yönde oy kullandıkları hakkında bilgiler de yer almaktadır.[235]

D. ESTONYA "TOM" VE "OSALE" WEB SİTELERİ[236]

2001 yılında, Estonya Devlet Şansölyesi tarafından kurulan "TOM"[237] web sitesi; yurttaşların, yasama ve politika yapım sürecine doğrudan katılımını sağlamaktadır. Bu web sitesi sayesinde, yurttaşlar; yürürlükteki bir kanunda değişiklik önerisinde bulunabileceği gibi, aynı zamanda yeni bir kanun önerisinde de bulunabilir. "TOM" web sitesi, e-dilekçe uygulamalarından farklı olarak, imza toplama üzerine kurulu değildir. Yurttaşların sundukları öneriler, sunumu takip eden on gün içerisinde tartışılmakta ve oylanmaktadır. Oylama sonucunda, basit çoğunluğun sağlanması halinde, öneri ilgili hükümet birimine iletilmektedir. İlgili hükümet birimi ise, önerinin

[235] Ibid.
[236] Web sitelerinin adresleri: "www.eesti.ee/tom"; "www.osale.ee".
[237] Web sitesinin adı, Estoncada "Bugün karar verdim." anlamına gelen, "Täna Otsustan Mina." cümlesindeki sözcüklerin baş harflerinden oluşmaktadır.

kendisine iletilmesinden itibaren bir ay içerisinde, öneri hakkında resmi bir açıklama yapmakta; yapılan bu açıklama, aynı zamanda web sitesinde yayımlamaktadır.[238]

2007 yılında, yine Estonya Devlet Şansölyesi tarafından, yurttaşların ve sivil toplum kuruluşlarının daha geniş katılımına sağlamak ve tartışma ve danışma katılım araçlarıyla yasama faaliyetini gerçekleştirebilmek amacıyla, "Osale"[239] web sitesi kurulmuştur. 2008 yılında ise, "TOM" web sitesi, "Osale" web sitesine dâhil edilmiştir. "Osale" web sitesi, üç işleve sahiptir. Bunlardan ilki, yurttaşların; "TOM" web sitesinde olduğu gibi, yeni bir kanun önerisinde bulunma; belirli bir konuda düşüncelerini açıklama; hükümete eleştiriler yöneltme ve dilekçe sunma olanaklarıdır. İkincisi, hükümet birimlerinin, mevzuat hakkında yurttaşlara danışmasıdır. Zorunlu olmasa da, hükümet birimlerine, mevzuat taslakları hakkında yurttaşlara danışması ve mevcut mevzuatın geliştirilmesi hakkında yurttaşların görüşlerine başvurması konusunda tavsiyede bulunulmuştur. Son olarak üçüncüsü, web sitesinde yer alan arama motoru ile; kanunların, yasama sürecinin aşamalarına göre takip edilebilmesidir.[240]

E. AVUSTURYA "WAHLKABINE" WEB SİTESİ[241]

2002 yılında kurulan "Wahlkabine"[242] web sitesi; siyasal partilerden ve çıkar gruplarından bağımsız, siyasal eğitimi konu alan çevrimiçi bir katılım aracıdır. Siyasal

[238] REINSALU, Kristina, **Handbook on E-democracy,** EPACE Theme Publication, Tampere 2010, s. 37-38.
[239] Web sitesinin adı, Estoncada, "katılmak" anlamına gelmektedir.
[240] Ibid., s. 39.
[241] Web sitesinin adresi: "www.wahlkabine.at".
[242] Web sitesinin adı, Almancada, "oy verme kabini" anlamına gelmektedir.

eğitim konusunda çalışan birkaç kuruluş[243] tarafından yürütülen bu web sitesi; kullanıcılara, neye ya da kime oy kullanacağını söylemez. Bunun yerine, "Wahlkabine" web sitesi; kullanıcıları, siyasal konular hakkında bilinçlendirmeyi amaçlamakta ve söz konusu siyasal konular hakkında, siyasal partilerin politikalarını öğrenme konusunda rehberlik etmektedir. Bu kapsamda, kullanıcılara, daha önce siyasal partilerin cevapladığı, yaklaşık yirmi beş soru yöneltilmektedir. Web sitesi, kullanıcıların cevaplarını, siyasal partilerin cevapları ile kıyaslamakta ve kullanıcılara detaylı bir analiz sunmaktadır. Ayrıca web sitesinde, söz konusu siyasal konulara ilişkin bilgilerin yer aldığı bir sözlük de bulunmaktadır.[244]

"Wahlkabine" web sitesinde, kullanıcılara ve siyasal partilere yöneltilen sorular; siyaset, tarih ve gazetecilik konularında uzman bir ekip tarafından hazırlanmaktadır. Sorular; ekonomi, eğitim, enerji, çevre, aile, gıda, göç, din, güvenlik, sosyal refah, trafik, kadınların hakları, sanat ve kültür gibi çeşitli alanlar ile ilgilidir. Hazırlanan sorular, Avusturya Parlamentosu'nda veya Avusturya eyalet parlamentolarında ya da Avrupa Parlamentosu'nda temsil edilen siyasal partilere yollanmaktadır. Söz konusu siyasal partiler, hem kendilerine yöneltilen soruları cevaplamakta hem de tercihlerinin sebebini açıklamaktadırlar. Bu açıklamalar, daha sonra web sitesinde yayımlanmaktadır. Siyasal partilerin kendilerine yöneltilen soruları cevaplamasından sonra, seçimlere altı hafta kala, web sitesi kullanıcıların hizmetine sunulmaktadır. Kullanıcılar, kendilerine yöneltilen soruları evet / hayır / çekimser olarak cevaplamakta ve aynı zamanda söz konusu soruları, önemli bulup bulmadığını belirtmektedir. Kullanıcıların soruları cevaplamasından sonra, web sitesi;

[243] Bu kuruluşlar: Yeni Kültür Teknolojileri Enstitüsü, Avusturya Siyaset Bilimi Derneği, Siyasal Aydınlanma Topluluğu ve Innsbruck Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü.
[244] Ibid., s. 31.

kullanıcıların cevaplarını, siyasal partilerin cevapları ile kıyaslayarak siyasal partileri sıraya sokmaktadır. Böylece kullanıcılar, en çok hangi siyasal parti ile cevaplarının örtüştüğünü görmektedir. Ayrıca diğer partiler de, örtüşen cevap sayısına göre sıralanmaktadır.[245]

F. ALMANYA BERLİN ŞEHRİ LICHTENBERG BELEDİYESİ KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASI

2003 yılında, Berlin şehri Lichtenberg ilçesinde, bütçeleme sürecine yurttaşların katılması düşüncesi ortaya çıkmıştır. 2004 yılının sonunda, tüm siyasal partilerin oybirliği ile, bu yönde karar alınmış ve ilk defa 2005-2006 bütçesi yurttaş katılımı ile hazırlanmıştır. Lichtenberg ilçesinde, yaklaşık iki yüz elli bin kişi ikamet etmektedir ve toplam bütçesi yaklaşık beş yüz dört milyon avrodur. 2005 yılında hazırlanan bütçenin, kontrol edilebilir yatırımlar kısmı, ki bu kısım yaklaşık otuz milyon avro büyüklüğündedir, yurttaşların katılımıyla hazırlanmıştır. Sürecin başarılı olmasıyla, uygulama kurumsallaşmış ve daha sonraki uygulamalarda yurttaşların katılımında artış yaşanmıştır.[246]

Katılımcı bütçeleme sürecinde, gerek çevrimiçi kanallardan gerekse geleneksel çevrimdışı kanallardan faydalanılmıştır. Sürecin odak noktasında, bütçeye konu olan çeşitli alanlar ve bütçeleme sürecinin aşamaları hakkında enformasyon sağlayan bir web sitesi bulunmaktadır. Ayrıca web sitesinde, önceki bütçeler hakkında raporlara da yer verilmektedir. Web sitesinde yer alan bir bütçe hesaplayıcısı, kaynak ayrılan

[245] Ibid., s. 32.
[246] European Parliament Science and Technology Options Assessment, 2011, s. 82.

alanlar arasındaki ilişkiyi göstererek, bütçe önerisinin test edilmesine olanak sağlamaktadır. Öte yandan web sitesi, kullanıcılara, diyalog ve tartışma ortamı da sağlamaktadır. Çevrimiçi forumlarda, kullanıcılar, düşüncelerini dile getirmekte ve önerilerini sunmaktadır. Bütün bu süreç içerisinde, katılımın geniş çapta olmasını sağlamak adına, yurttaşların; düşünce ve önerilerini, posta ve fiziksel toplantılar gibi geleneksel kanallar ile de sunmalarına olanak sağlanmıştır.[247]

Katılımcı bütçeleme süreci, dört aşamadan oluşmuştur. Bunlar; enformasyon ve mobilizasyon, diyalog, değerlendirme ve oylama aşamalarıdır. İlk olarak, süreç hakkında enformasyon posta yolu ile servis edilmiş, belediye başkanı tarafından davet mektupları yollanmıştır. Kamuoyunun bütçeleme sürecine ilgisini artırmak için; ilanlara, broşürlere, posterlere, süreç hakkında bilgi veren gazete makalelerine ve web sitesine başvurulmuştur. İkinci aşamada, gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı toplantılar düzenlenmiştir. Bu aşamada, katılımcılar, görüş ve önerilerini paylaşmıştır. Yapıcı bir tartışma kültürünün sağlanması adına, tartışmalar, moderatör ekip tarafından desteklenmiştir. Üçüncü aşamada, önceki aşamada elde edilen girdilerin değerlendirilmesi söz konusudur. Belediye çalışanları ve gönüllülerden oluşan editoryal ekip; katılımcıların önerilerini gözden geçirerek, oy verme aşaması için öneriler listesini hazırlamıştır. Son olarak dördüncü aşamada ise, oy verme işlemi gerçekleşmiştir. Bu aşama için, üç farklı oylama öngörülmüştür. Birincisi, çevrimiçi ortamda, kullanıcıların web sitesinde oy kullanmasıdır. İkincisi, rastgele seçilen beş bin yurttaşa, posta yoluyla öneri listesinin yollanması ve bu kişilerin tercihlerinin alınmasıdır. Üçüncüsü ise, yurttaş toplantısında yapılan oylamadır. Her üç oylama sonucu, belediye meclisine sunulmuştur. Oylama aşamasının tamamlanmasından

[247] Ibid., s. 83.

sonra, belediye; sonuçları nasıl değerlendireceği konusunda halkı bilgilendirmek adına, bir yurttaş toplantısı düzenlemiş ve sonuçları katılımcıların tartışmasına sunmuştur. Bütün bu sürecin sonunda, elde edilen sonuçların gerçekleştirilmesine ilişkin bir rapor web sitesinde yayımlanmıştır.[248]

G. FRANSA PARİS BELEDİYESİ KATILIMCI BÜTÇELEME UYGULAMASI

Ekim 2014'te, Paris Belediyesi Başkanı Anne Hidalgo; belediyenin yatırım bütçesinin %5'ini, katılımcı bütçeleme uygulamasına ayırmıştır. Bu ilk katılımcı bütçeleme uygulaması ile, yurttaşlar, yaklaşık yirmi milyon avronun nasıl harcanacağına karar vermiştir. Paris Belediyesi; katılımcı bütçeleme sürecinin başarılı bir şekilde işleyebilmesi adına, bütçenin hazırlanması ve maliyetler konusunda, bilgi kampanyaları ve atölye çalışmaları düzenleyerek yurttaşlara destek sunmuştur.[249]

Katılımcı bütçeleme süreci, dört aşamadan oluşmaktadır. İlk olarak, Paris'te ikamet eden yurttaşlar; bu uygulamaya özgülenmiş web sitesine, görüş ve önerilerini yollamaktadır. Ayrıca, bu çevrimiçi katılımın yanı sıra, kent meydanlarında, çevrimdışı fiziksel toplantılar da düzenlenmektedir. İkinci aşamada, belediyenin idari birimi; önerilerin uygunluğunu, üç ana ilkeye göre analiz etmektedir. Bu ilkeler; kamu yararı, yasal yetki ve yatırım boyutudur. Üçüncü aşamada, uygun bulunan öneriler, kamuya açık bir oturumda, yurttaşlara duyurulmaktadır. Son olarak dördüncü aşamada ise, yurttaşlardan, bütçeye ilişkin önerileri, çevrimiçi ya da çevrimdışı oylaması

[248] Ibid., s. 83-84.
[249] BRUNO, Elisa, 2015, s. 23-24.

istenmektedir. Yurttaşlar; oylama işleminden önce, uygun bulunan önerileri, çevrimiçi ortamda tartışabilir, öneriler hakkında yorum yapıp önerilerin geliştirilmesini sağlayabilir. Yapılan oylama sonucu kabul edilen öneriler, bütçeye dâhil olmaktadır. Bütün bu süreç sonunda, katılımcı bütçeleme uygulamasının sonuçlarına ilişkin enformasyon web sitesinde yayımlanmaktadır.[250]

[250] Ibid.

II. TÜRKİYE'NİN E-DEMOKRASİ DENEYİMİ

Enformasyon ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmeler, kuşkusuz, Türkiye'de de etkisini göstermektedir. Ekonomik ve sosyal yaşamı önemli ölçüde etkileyen bu teknolojik gelişmeler, siyasal yaşamda da bir dönüşümün yaşanmasına vesile olmaktadır. Ancak, Türkiye'de yaşanan bu dönüşüm; daha çok, e-demokrasi ekseninde değil, ama e-hükümet ekseninde gerçekleşmektedir.[251]

Aralık 2008'de, "e-Devlet Kapısı" adı verilen, elektronik ortamda kamu hizmeti sunma amacına yönelik bir web sitesi kurulmuştur. e-Devlet Kapısı'ndan, Ocak 2017 itibariyle, otuz milyonu aşkın kullanıcı faydalanmıştır. Web sitesi, bünyesinde yaklaşık üç yüz kamu kurumuna yer vermekte ve yaklaşık bin sekiz yüz kamu hizmetini elektronik ortamda sunmaktadır.[252] Ayrıca web sitesinde; "e-Devlet'te Engel Yok" projesi kapsamında, işitme engelli yurttaşlara, görüntülü çağrı merkezi aracılığıyla destek de sunulmaktadır. İşitme engelli yurttaşlar; karşılıklı görüntülü, canlı destek ortamı üzerinden, yazı veya işaret dili kullanarak, istek, öneri ve şikâyetlerini kolayca iletebilmektedirler.[253]

[251] Türk akademik literatüründe, "e-hükümet" kavramı yerine, çoğunlukla "e-devlet" kavramı kullanılmaktadır. Oysa elektronik ortamda kamu hizmetlerinin sunulması, yürütme faaliyeti kapsamında yer aldığı için; "e-devlet" kavramı yerine, "e-hükümet" kavramının kullanılması daha isabetli olacaktır.

[252] e-Devlet Kapısı, <http://www.turkiye.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

[253] TRT Haber, "'e-Devlet'te Engel Yok' Projesi Hayata Geçirildi", 26 Temmuz 2015, <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/e-devlette-engel-yok-projesi-hayata-gecirildi-195847.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

e-Devlet Kapısı web sitesinde, "e-Katılımcılık" adında bir bölüme yer verilmiş ve üç e-katılım aracı sunulmuştur. Bunlar; "Cumhurbaşkanı'na Yazın", "BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi)" ve "TBMM e-Dilekçe Hizmeti" araçlarıdır.[254]

"Cumhurbaşkanı'na Yazın" hizmeti ile, kullanıcılar; Cumhurbaşkanı'na görüş, öneri ve şikayetlerini iletebilmektedirler.[255] "BİMER (Başbakanlık İletişim Merkezi)" hizmeti ile, kullanıcılar; kamu kurumları ile ilgili bilgi talep edebilirler; ayrıca, kamu kurumları hakkında öneri, ihbar ve şikayette bulunabilmektedirler.[256] "TBMM e-Dilekçe Hizmeti" ise, kullanıcılara, elektronik ortamda TBMM'ye dilekçe yazma imkânı sağlamaktadır.[257]

TBMM, e-dilekçe hizmetinin yanı sıra, yurttaşlara bir e-katılım aracı daha sunmaktadır. "Bir Önerim Var" adlı e-katılım aracı ile, yurttaşlar; TBMM'nin daha önceden belirlediği bazı konularda, görüş ve önerilerini sunabilmektedirler. Bu katılım aracı ile, TBMM, yürüttüğü projeler ve faaliyetler hakkında yurttaşlardan geribildirim sağlamayı amaçlamaktadır. TBMM'nin, hakkında görüş ve öneri topladığı projeler ve faaliyetler ise şunlardır: Çevre Dostu Meclis; Engelsiz Meclis; Sosyal Meclis; Halk Günü; Okul/Grup Ziyaretleri; Meclis Çocuk İnternet Sitesi; Mobil Uygulama; Sosyal Medya; Parlamenter Diplomasi / Uluslararası İlişkiler; Üniversitelerle İşbirliği; TBMM'de Staj; Milli Saraylar; Hediyelik Eşya; TBMM Web Sayfası; Yabancı Dilde Web Sayfaları; Yayınlar; Fazla Yemekler İhtiyaç Sahiplerine, Artık Yemekler Hayvan Barınaklarına Projesi. Ayrıca yurttaşlar; "Yeni Bir Önerim Var" başlığı altında, söz

[254] e-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/iletisim?genel=Katilimcilik>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).
[255] e-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/cumhurbaskanina-yazin>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).
[256] e-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/bimer-basvuru>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).
[257] e-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr/tbmm-dilekce-kayit>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

konusu projelerin ve faaliyetlerin dışında, başka bir konuda görüş veya öneri sunabilmektedirler.[258]

Öte yandan, sivil toplum kuruluşları da, e-katılıma ilişkin faaliyetler göstermektedir. Özellikle "Denge ve Denetleme Ağı", yurttaşlara sunduğu "mecliste.org" web sitesi ile, oldukça önemli bir imkân sağlamaktadır. Katılımcı ve şeffaf bir yasama sürecinin hayata geçmesi amacıyla kurulan "mecliste.org" web sitesi, izlediği yöntemde şu hususlara yer vermektedir: parlamentonun yasama, denetim ve temsil işlevleri hakkında güvenilir bir bilgi kaynağının sağlanması; kanun önerilerinin anlaşılır bir dilde sunulması; kanun önerilerini farklı görüş ve bakış açıları ile ele alan uzmanların görüşlerine yer verilmesi; yurttaşların kanun önerileri hakkında görüşlerini paylaşabileceği ortamın sunulması; kanun önerileri hakkında web sitesine iletilen görüşlerin parlamento üyelerine iletilmesi.[259] Burada parlamento üyelerinin bireysel olarak takibi ya da onlar ile doğrudan iletişime aracılık etme işlevleri yoktur. Buna rağmen Denge ve Denetleme Ağı'nı, bir "parlamento gözetim kuruluşu" olarak nitelendirmek mümkündür. Zira "mecliste.org" web sitesi, hem parlamento faaliyetlerini takip etmekte hem bu faaliyetlere ilişkin enformasyonu sadeleştirerek anlaşılır bir dilde sunmakta hem de konuya ilişkin eğitici yayınlara yer vermektedir.

Son olarak, Türkiye'nin e-demokrasi deneyimleri arasında sayılabilecek, yeni anayasa yapım sürecine yurttaş katılımından söz edilebilir. 2011 genel seçimlerinden sonra, yeni anayasa yapımı amacıyla, TBMM'de grubu bulunan dört siyasal partinin

[258] TBMM Meclis Haber, "Meclis Vatandaştan Görüş ve Öneri Bekliyor…", 10 Eylül 2013, <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=126240>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017); TBMM Bir Önerim Var, <https://www.tbmm.gov.tr/bironerimvar/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).
[259] Mecliste.org, <http://mecliste.org/mecliste-org-hakkinda>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

katılımıyla, "TBMM Anayasa Uzlaşma Komisyonu" kurulmuştur. Komisyon'un, her siyasal partiden eşit sayıda üyenin katılımı ile oluşturulması ve oybirliği ile karar alması kararlaştırılmıştır. Komisyon, çalışmalarına, "katılım, veri toplama ve değerlendirme" aşaması ile başlamıştır. Bu aşamada; sivil toplum kuruluşlarının, meslek örgütlerinin, üniversitelerin, TBMM'de yer almayan siyasal partilerin ve yurttaşların yeni anayasa hakkındaki görüşlerine başvurulmuştur. Komisyon'a, resmi web sitesi üzerinden, altmış altı binin üzerinde kişi görüş bildirmiş; bin sekiz yüzün üzerinde kişi ya da kuruluş ise, e-posta yoluyla görüşlerini iletmiştir. Öte yandan, çevrimdışı katılıma da olanak sağlanmıştır. Bin civarında kişi ya da kuruluş, posta yoluyla, Komisyon'a görüşlerini bildirmiştir. Komisyona sunulan öneri ve görüşler, uzman bir heyet tarafından konularına göre derlenmiş; her bir madde için, ilgili öneri ve görüşler hakkında rapor hazırlanmış ve Komisyon'a sunulmuştur. Komisyon üyeleri; kendilerine sunulan öneri ve görüşlerden faydalanarak, kendi önerilerini oluşturmuş ve sıklıkla, söz konusu öneri ve görüşlere atıflarda bulunarak, kendi iddialarını haklılaştırma çabası içerisine girmiştir. Ancak ne yazık ki, Ekim 2011'de ilk toplantısını gerçekleştiren Komisyon; yaklaşık yirmi altı ay çalışmış, Kasım 2013'te, yeni anayasa taslağı konusunda uzlaşmanın sağlanamayacağının ortaya çıkması üzerine, çalışmalarına son vermiştir. Böylece anayasa yapım süreci, olumsuz sonuçlanmıştır.[260]

Görüldüğü üzere, Türkiye'de, elektronik ortamda demokratik sürece katılım adına gerçekleştirilen uygulamaların son derece sınırlı olduğu; buna karşın, elektronik ortamda kamu hizmetlerinin sunulması noktasında çok önemli adımlar atıldığı

[260] BARIN, Taylan, **Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi: Uzlaşılan Maddeler ve Anayasa,** Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2016, s. 9-10.

söylenebilir. Özellikle, e-katılımın; enformasyon temin etme aşamasında kaldığı, danışma ve aktif katılım aşamalarına pek yer verilmediği görülmektedir. Oysa Türkiye, e-hükümet konusunda çok önemli bir atılım gerçekleştirmiş; çok sayıda kamu hizmetini, bürokrasiyi azaltarak, etkili ve verimli bir şekilde, elektronik ortamda sunmayı başarabilmiştir. Türkiye'nin e-hükümet konusundaki başarısı, e-demokrasi uygulamaları için; hem gerekli altyapının mevcut olduğunu hem de çok sayıda yurttaşın, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarını kullanabilme konusunda, gerekli becerilere ve imkâna sahip olduğunu göstermektedir. Bu da, Türkiye'de, başarılı e-demokrasi uygulamalarının gerçekleştirilebileceğine dair inancın güçlü olmasını sağlamaktadır.

III. E-DEMOKRASİ UYGULAMALARINA YÖNELİK ÖNERİLER

E-demokrasi uygulamalarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için, ilk olarak, şu üç tespitin dikkate alınması gerekir. Birincisi, teknoloji, başlı başına bir çözüm aracı değil; ama birtakım imkânlar sağlayan önemli bir araçtır. Bu bağlamda, demokratik süreçte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından azami düzeyde fayda sağlamak için; çevrimiçi katılım araçlarının, geleneksel çevrimdışı katılım araçlarıyla bütünleşmesi sağlanmalıdır. İkincisi, çevrimiçi enformasyon servisi, e-katılımın vazgeçilmez bir önkoşuludur; ancak nicelik, enformasyonun nitelikli olmasını sağlamaz. Nitelikli enformasyon, e-katılım sürecinde çok önemli bir yer tutar. Son olarak üçüncüsü, daha iyi bir e-katılımın önündeki engeller, teknolojik değil; ama kültürel, organizasyonel ve anayasaldır. Bu engellerin üstesinden gelinebilmesi için, hem hükümetlerde hem de yurttaşlarda bilinç ve kapasite artışına yönelik daha çok çaba sarf edilmesi gerekir.[261]

E-demokrasi üzerine tartışmalar yapılırken, genellikle, demokrasi ve onun paydaşları yerine, teknolojiye odaklanma eğilimi ortaya çıkmaktadır. Oysa e-demokrasi uygulamalarının tasarımında ve sunumunda; sürecin odak noktasında, demokrasinin paydaşları yer almalıdır. Zira e-demokrasi uygulamalarından istifade edecek olan, demokrasinin paydaşlarıdır; bu yüzden onların arzu ve taleplerine odaklanılması gerekir.[262]

E-demokrasi uygulamaları, her ne kadar üstlendikleri rollerde değişiklikler olsa da, geleneksel demokrasi paydaşlarını sürecin dışına itmemeli; aksine, onların aktif bir

[261] OECD, 2003, s. 9.
[262] Council of Europe, 2009, s. 64.

şekilde süreçte yer almalarını sağlamalıdır. E-demokrasi uygulamaları; siyasilerin ve siyasal partilerin, üstlendikleri "aracılık" işlevini sürdürebilmesine ve geliştirebilmesine olanak tanımalıdır. Özellikle, siyasiler ve siyasal partiler; e-demokrasinin sunduğu imkânlardan faydalanarak, temsil ettikleri yurttaşlar, toplum, parti üyeleri ve parti teşkilatı ile iyi bir iletişim kurma fırsatını iyi değerlendirmelidir.[263]

Demokratik süreçte, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarının yaygın bir şekilde kullanılmasına elverişli bir ortam sağlamak için; kamu otoriteleri, özel sektör ve sivil toplum ile işbirliği içinde olmalıdır. Özellikle özel sektörün, enformasyon ve iletişim teknolojileri altyapısına ve hizmetine yatırım yapması teşvik edilmelidir. Enformasyon ve iletişim teknolojileri altyapısına, internete ve çevrimiçi kamu hizmetlerine ve bununla ilgili eğitim ve öğretime; yaygın, maliyeti karşılanabilir ve gelişmiş bir erişim olanağı sağlanmalıdır.[264]

E-demokrasi uygulamaları sürecinde, toplumun, e-katılımda bulunanlar ve bulunamayanlar olarak ikiye ayrılması durumunu ifade eden; "dijital bölünme sorunu", üstesinden gelinmesi gereken önemli bir sorundur. Dijital bölünme; farklı gelir grupları, farklı eğitim seviyeleri, farklı yaş ve cinsiyet grupları arasında ortaya çıkmaktadır. Ayrıca haneler, işyerleri, coğrafi bölgeler ve ülkeler arasında da dijital bölünme meydana gelmektedir.[265] Bu sorunun üstesinden gelmek adına, hükümetler; Danimarka'da, İrlanda'da ve Hollanda'da olduğu gibi, halk kütüphanelerine; Kanada'da olduğu gibi, devlet okullarına; Finlandiya'da olduğu gibi, huzurevlerine;

[263] Ibid., s. 23-24.
[264] Ibid., s. 25.
[265] OECD, 2001, s. 79.

Meksika'da ve Yunanistan'da olduğu gibi, kamusal alanlara; bilgisayarlar ve elektronik kiosklar kurabilir.[266]

Öte yandan, e-demokrasi uygulamalarına katılım konusunda sıkıntı yaşayan, toplumun dezavantajlı kesimlerinin de dikkate alınması gerekir. Engelliler, yaşlılar ve dil yüzünden azınlık gruplar katılım konusunda sıkıntı yaşayabilir.[267] Söz konusu engelleri aşmak adına, hükümetler; Avusturya'da ve Danimarka'da olduğu gibi, konuşma tanıma teknolojisinden yararlanarak, görme engelli yurttaşlara destek sunabilir. Yaşlı yurttaşların e-katılımda bulunabilmesi için, Norveç'te olduğu gibi, hükümet tarafından özel destek sağlanabilir.[268] Ayrıca, yukarıda da değinildiği üzere, Türkiye'de olduğu gibi, işitme engelli yurttaşlara, görüntülü çağrı merkezi aracılığıyla destekte bulunulabilir.

Elektronik ortamda yaygın katılımın sağlanması konusunda, "elektronik okuryazarlık" eğitimi, oldukça önemlidir.[269] E-demokrasi uygulamalarına katılmak için, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarını kullanabilme becerisini kazandırmaya yönelik, eğitim programlarına ihtiyaç her zaman olacaktır. Bu ihtiyacı giderme amacıyla, kamu otoriteleri, eğitim programları düzenlemelidir. E-okuryazarlık eğitimi sayesinde, "elektronik engeller"in üstesinden gelinerek, daha çok paydaşa e-katılımda bulunabilme imkânı sağlanacaktır.[270]

E-demokrasi uygulamalarına kuşku ile yaklaşılmasına sebep olan bir diğer sorun, bireyin mahremiyeti ve kişisel verilerin korunması hususudur. Yurttaşlar, kamu

[266] Ibid., s. 81.
[267] Ibid., s. 80.
[268] Ibid., s.81.
[269] Council of Europe, 2009, s. 31.
[270] Ibid., s. 75.

otoritelerinin, kendilerinden sağladıkları enformasyonu kötüye kullanmayacakları konusunda emin olmalıdır. Bu bağlamda, e-demokrasi uygulamalarından sorumlu olan kişi ve kurumların, yurttaşlardan sağladıkları enformasyonu nasıl kullanacağı hususu, yasal bir düzenleme ile açığa kavuşturulmalıdır.[271]

Avrupa Komisyonu, e-katılım hakkında yayımladığı raporunda, başarılı bir katılım süreci için bir dizi öneri sıralamıştır. Bu öneriler şunlardır:[272]

- E-katılımın amacı ve beklentiler konusunda açık olunmalı ve sürecin başında e-katılımın ihtiyaçlarına odaklanılmalıdır.

- Bütün süreç ve sonuçlar; şeffaf, açık ve aynı zamanda, güven inşasının oluşabilmesi için, müzakere edilebilir olmalıdır.

- Yüksek düzeyde siyasal destek, hassasiyet yaratabilir.

- Süreç boyunca kullanılacak dil, anlaşılabilir olmalıdır.

- Sorma ve anlatmanın yanı sıra, öfke ve hayal kırıklıkları da dâhil olmak üzere, yurttaşların ifadelerine kulak verilmelidir.

- Katılımcıların, politika yapım sürecine, en başından itibaren dâhil olmaları sağlanmalıdır.

- Katılımcılardan sağlanan girdiler hakkında geribildirim sunulmalı, bu girdilerden nasıl faydalanıldığı açıklanmalı ve sonuca etki etmeyen girdilerin neden

[271] Ibid., s. 76.
[272] European Commission, **European eParticipation Summary Report,** 2009, <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/dae/document.cfm?doc_id=1499>, (Erişim Tarihi: 01.09.2016), s. 19.

dikkate alınmadığı açığa kavuşturulmalıdır. Böylece katılımcılar, beyhude bir çabaya girişmedikleri konusunda emin olurlar.

- Katılımcılardan sağlanan girdilerin göz ardı edilmesi, kinizm doğurur.

- Süreç başlamadan önce, girdilerin; nasıl toplanacağı, nasıl analiz edileceği ve nasıl kullanılacağı açığa kavuşturulmalıdır.

- Katılımcıların ihtiyaçları doğrudan karşılanmalı ve süreç boyunca menfaatleri dikkate alınmalıdır.

- Şeffaf bir yönerge ve dikkatli, bağımsız ve güvenilir bir moderasyon ile süreç yönetilmelidir.

- Katılımın artırılması konusunda; açık, şeffaf ve kurallara dayanan söylem ve hesap verebilirlik, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından daha önemli bir işlev görebilir.

- E-anket, e-oylama, e-danışma, e-dilekçe gibi farklı e-katılım araçları, aynı politika sürecine hizmet ediyorsa, birlikte kullanılmalıdır.

- Katılımcılardan sağlanan girdiler ciddiye alınmalı, özellikle onlardan sağlanan girdilere hitap eden nihai sonuç ya da karar için gerekçeler öngörülmelidir.

- Kötüye kullanım ve uygunsuz çevrimiçi eylemleri en aza indirmenin yanı sıra, dengenin sağlanması için, mümkün olduğunca bağımsız gözetime başvurulmalıdır.

- Dijital bölünme tehlikesine karşı dikkatli olunmalıdır.

- Sürecin sonunda değerlendirme yapılmalı, katılımcıların görüşlerine başvurulmalıdır.

Öte yandan, İngiltere Avam Kamarası Dijital Demokrasi Komisyonu; yayımladığı raporunda, yurttaşların parlamento faaliyetlerine katılımının önündeki engelleri ve bu engellerin üstesinden gelmek için yapılabilecekleri sıralamıştır. Komisyonun sıraladığı engeller şunlardır:[273]

- siyaset ve parlamento hakkında bilgi eksikliği;

- jargon ve anlaşılması zor dil;

- parlamento ve onun faaliyetleri hakkında enformasyona erişimin zor olması;

- yurttaşların, parlamento faaliyetlerinin kendisi ile ilgili olmadığını hissetmesi;

- yurttaşların, katılmanın anlamsız olacağı ve siyasilerin kendilerini dikkate almayacağı duygusuna kapılması;

- parlamento faaliyetlerine dâhil olma konusunda olanakların eksikliği.

Komisyon, söz konusu engellerin üstesinden gelmek için, bir dizi öneride bulunmuştur. Bu öneriler ise şunlardır:[274]

- siyaset ve parlamento hakkında yurttaşların bilgilendirilmesi;

- jargonun azaltılması ve anlaşılabilir bir dil kullanılması;

[273] Digital Democracy Commission, **Open Up!: Report of the Speaker's Commission on Digital Democracy,** 2015, <http://www.digitaldemocracy.parliament.uk/documents/Open-Up-Digital-Democracy-Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2016), s. 14.
[274] Ibid., s. 16.

- parlamentoda olup bitenin kolayca öğrenilebilmesinin sağlanması;

- parlamento çalışmalarının yurttaşların yaşamı ile ilgili olması;

- temsil edilemeyen gruplara ulaşılması;

- gerçek anlamda bir katılım için fırsatların artırılması;

- dijital dışlanma ile mücadele edilmesi;

- yurttaşların, parlamento ile ilişki konusunda, iyi bir deneyime sahip olmasının sağlanması;

- seçimler ve oylama.

Yurttaşların, parlamento faaliyetlerine katılma konusunda karşılaştığı engellerden biri olan, siyaset ve parlamento hakkında bilgi eksikliği engelini aşmak için; hem çevrimiçi ortamda destek sunulmalı hem de siyasal konulara ilişkin bir eğitim programına okullarda yer verilmelidir. Parlamentoya ilişkin enformasyonun sağlanması konusunda, parlamento web sitesi önemli bir araçtır. Ancak enformasyonun erişilebilir ve anlaşılabilir olması için, web sitesinde; görsel verilere, infografiklere ve video formatında enformasyona daha çok yer verilmelidir. Böylece yurttaşlar, parlamentoya ilişkin bilgilere daha kolay sahip olacaktır. Öte yandan, yurttaşların; siyasal konular hakkında bilgi sahibi olabilmesi için, okullarda, bu konuya ilişkin bir eğitim programına yer verilmelidir.[275] Ancak söz konusu eğitim programının, doktrin aşılamayan bir içeriğe sahip olmasına dikkat edilmelidir. Aksi

[275] Ibid., s. 19.

takdirde, siyasal iktidar; izlediği eğitim politikası ile, arzu ettiği yurttaş tipinin toplumda hâkim olmasını sağlayabilir.

Son olarak ölçek sorununa değinilecek olursa, bu sorunu aşmak adına; yurttaşların, bireysel olarak katılımda bulunmaktan ziyade, çevrimiçi gruplar aracılığıyla katılımda bulunması daha etkili olacaktır. Sonuçta yurttaşların; benzer kaygılara sahip olması, benzer düşünceleri paylaşması, benzer çözüm önerileri sunması muhtemeldir. Bu ortak yanlara sahip yurttaşların, çevrimiçi gruplara katılarak işbirliği içinde hareket etmesi, etkili bir siyasal katılımın gerçekleştirilmesi bakımından önemlidir. Öte yandan, modern demokrasilerin, adem-i merkeziyet ilkesini benimseyip küçük ölçekli demokratik birimler oluşturması; demokrasinin kalitesinde artış sağlayacağı gibi, e-demokrasi uygulamalarının da kolaylıkla gerçekleştirilmesini mümkün kılar. Elbette ki küçük ölçekli demokratik birimlerin, büyük sorunlar ile başa çıkma kapasitesi, büyük ölçekli demokratik birimler kadar güçlü değildir. Ancak karşılaşılan siyasal sorunların çözümünde, önceliğin küçük ölçekli demokratik birimlere verilmesi; söz konusu birimlerin yetersiz kalması halinde ise, büyük ölçekli demokratik birimlerin devreye girmesi; katılımcı demokrasi anlayışına uygun olan en isabetli çözümdür.

SONUÇ

E-demokrasi uygulamaları denilince, akıllara ilk olarak, elektronik ortamda oylama yapılması gelmektedir. Oysa, birinci bölümde de bahsedildiği üzere, demokratik süreç, seçimlerden ibaret değildir. Demokrasi; seçimlerin yanında, bilgi edinme, siyasal gündemi belirleme, siyasal sürece dâhil olma ve etkin katılım gibi imkânlar da sunmaktadır. O halde, nasıl ki demokratik süreç, seçimlerden ibaret değilse; e-demokrasi uygulamaları da, e-oylamadan ibaret değildir. Dahası, e-oylama, e-demokrasinin belki de en az öneme sahip aracıdır. Zira e-oylama sorunu, daha çok teknik bir meseledir. Seçimlerin adil ve serbest olması koşulu sağlandığı takdirde; seçimler, geleneksel yöntem ile de, elektronik ortamda da yapılabilir. Önemli olan, seçimlerin adil ve serbest olmasının sağlanması ve özellikle "gizli oy açık sayım" ilkesi konusunda, yurttaşların kafalarında soru işareti oluşmasının önüne geçilmesidir. Bu yüzden, bu çalışmada; e-oylama aracının, hakkında duyulan şüpheler giderilene kadar uygulanmasının mümkün görünmediği; ancak, gelişen teknolojik imkânların, söz konusu şüpheleri ortadan kaldırması halinde e-oylama aracından faydalanılabileceği ifade edilmiştir. Oysa demokratik sürece ortak olma konusunda, e-demokrasinin; bilgi edinmeye, siyasal gündemi belirlemeye ve politika yapım sürecine dâhil olmaya yönelik araçları, e-oylama aracına nazaran daha çok incelenmeye değerdir. Bu yüzden, bu çalışmanın odak noktasında, söz konusu e-demokrasi araçları yer almaktadır.

E-demokrasi uygulamaları hakkında, akıllara gelen bir başka konu ise, siyasal katılım sorunudur. Literatürde, siyasal katılımın yaygın ve yoğun olması gerektiğini ileri süren görüşler olduğu gibi; aynı zamanda, siyasal katılımın sınırlı bir düzeyde

tutulmasının, demokrasinin sağlıklı bir şekilde işleyebilmesi için gerekli olduğunu ileri süren görüşler de bulunmaktadır. Birinci bölümde de değinildiği üzere, her iki yaklaşımında da ileri sürdüğü tezlerde haklılık payı vardır. Burada, bu yaklaşımlardan herhangi birini diğerine tercih etmek yerine, her iki yaklaşımın da hassasiyetleri göz önüne alınarak bir orta yol bulunabilir. İnsanın kendisini etkileyen kararların alınma sürecinde etkili olma isteğini, sürdürülebilir demokrasi kaygısı ile uzlaştırarak; temsili demokrasi kurumlarına zarar vermeden, siyasal katılım düzeyini artırmak mümkündür. Bu çalışmada, e-demokrasi uygulamaları vasıtasıyla; hem temsili demokrasi kurumlarının, üstlendikleri işlevleri etkili ve verimli bir şekilde yerine getirebileceği hem de siyasal katılım düzeyinin artırılabileceği ortaya konmaktadır.

E-demokrasi tartışmaları esnasında sıklıkla karşılaşılan sorunlardan biri de, e-demokrasi kavramının; e-hükümet, siberdemokrasi, teledemokrasi gibi kavramlarla karıştırılmasıdır. E-demokrasi kavramı, e-hükümet kavramından farklı olarak, elektronik ortamda kamu hizmetlerinin sunulmasını değil; ama yurttaşların, elektronik ortamda demokratik sürece dâhil olmasını ifade eder. Yine e-demokrasi kavramı, teledemokrasi ve siberdemokrasi kavramlarından farklı olarak, doğrudan demokrasi idealini gerçekleştirme amacı gütmez; bunun yerine temsili demokrasinin geliştirilmesini amaçlar.

Yurttaşların karar alma sürecine ne ölçüde dâhil oldukları ve gündem kontrolünün kim tarafından yapıldığı ölçütleri baz alınarak, e-demokrasinin modelleri sınıflandırılabilir. Bu sınıflandırma, e-demokrasi araçlarına yönelik beklentilerden ve söz konusu araçlara biçilen rolden yola çıkarak, hangi e-demokrasi modeline odaklanılması gerektiği konusunda yardımcı olmaktadır. Kanaatimizce, yukarıda da

belirtildiği üzere, temsili demokrasi kurumlarının etkili ve verimli bir şekilde varlıklarını sürdürebilmesi ve aynı zamanda siyasal katılım düzeyinin artırılabilmesi için; partizan e-demokrasi modeline ihtiyaç vardır. Bu modelin benimsenmesi ile, yurttaşlar; gündem kontrolü konusunda gerçek anlamda söz sahibi olmakla birlikte, siyasal karar alma sürecine örtülü olarak dâhil olacaktır. Böylece, hem temsili demokrasi kurumları varlıklarını sürdürmüş olacak hem de siyasal katılım düzeyi artırılacaktır.

Yurttaşlar ile hükümet arasındaki ilişkinin güçlendirilmesi ve politika yapım sürecine katılımın artırılması konusunda, e-katılım araçları çok önemli bir yere sahiptir. E-katılım araçları; yurttaşlara, enformasyon sağlama, hükümetin kendilerine danışması ve aktif katılım konularında imkânlar sağlamaktadır. Söz konusu imkânlar sayesinde, yurttaşlar, politika yapım sürecinin her aşamasında yer alabilmektedirler.

Politika yapım sürecinin yanı sıra, e-katılım araçları; e-oylama ve e-kampanya faaliyetlerinin gerçekleştirilmesine de olanak sağlamaktadır. Öte yandan, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçları sayesinde, yurttaşların, parlamento faaliyetlerini yakından takip etmesi de mümkündür. Bu noktada, özellikle "parlamento gözetim kuruluşları" oldukça önemli bir araçtır. Bu kuruluşlar; parlamento faaliyetleri hakkında enformasyon sağlama, parlamento üyelerini yakından takip etme ve yurttaşların parlamento faaliyetlerini etkileyebilmesine aracı olma işlevlerine sahiptir. Bu işlevlerin yerine getirilmesi ise, hem daha kaliteli bir yasama sürecine hem açıklık, şeffaflık ve hesap verilebilirlik ilkelerinin hayata geçmesine hem de parlamentonun katılımcı bir yapıya kavuşmasına katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu kuruluşlar, gerek enformasyonun sadeleştirilerek sunulmasını gerekse enformasyonu yorumlamaya

yardımcı olacak eğitici yayınların hazırlanmasını sağlayarak, yurttaşların aydınlanmasına hizmet etmektedir.

Dünyadaki başarılı e-demokrasi uygulamalarının başında, İzlanda'nın yeni anayasa yapım süreci gelmektedir. Süreç boyunca, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından yoğun bir şekilde faydalanılmıştır. Yeni anayasa taslağının oluşturulması sürecinde, yurttaşlar, gerek çevrimiçi gerekse çevrimdışı katılım araçlarından faydalanarak aktif bir rol üstlenmişlerdir. Ancak sürecin sonunda yeni bir anayasanın kabul edilmemesi, sürecin başarısız olduğu yönünde görüşlerin ortaya konmasına sebep olmuştur. Oysa süreç boyunca kullanılan e-katılım araçları işe yaramış ve hazırlanmasında yurttaşların aktif bir rol üstlendiği bir anayasa taslağı ortaya çıkmıştır. Burada e-katılım araçları, taslak metnin oluşturulması amacına katkı sunma işlevini üstlenmiştir ve netice itibariyle, e-katılım araçlarından faydalanılarak taslak metin oluşturulmuştur. Öyleyse taslağın parlamento tarafından kabul edilmemesi, ayrıca değerlendirilmelidir. Eğer ki, taslak metnin oluşturulması sürecinde, sürecin meşruiyetini zedeleyecek olaylar yaşansaydı veya taslak metnin oluşturulması süreci yarım kalsaydı; o zaman sürecin başarısız olduğu iddia edilebilirdi. Oysa süreç boyunca, sürecin meşruiyetini zedeleyecek herhangi bir olay yaşanmadığı gibi, süreç eksiksiz bir şekilde tamamlanmıştır. Taslak metnin parlamentoya sunulmasından sonraki süreç, söz konusu e-demokrasi uygulamasının performansına yönelik yapılacak değerlendirmeye etki etmemelidir. O halde, İzlanda'nın yeni anayasa yapım sürecinin, e-demokrasi uygulamalarına örnek teşkil edecek bir uygulama olduğu rahatlıkla söylenebilir.

Öte yandan, Birleşik Krallık, Finlandiya ve Estonya örneklerinde görüldüğü üzere, e-demokrasi uygulamaları sayesinde, yurttaşlar; bilgi edinme, siyasal gündemi belirleme ve politika yapım sürecine katılma imkânlarına sahip olmaktadırlar. Söz konusu uygulamaların başarısı, e-demokrasiye yönelik beklentilerin karşılanabileceğini konusunda önemli bir işarettir.

Avusturya örneği ise, siyasal eğitim konusunda, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarından muhakkak faydalanılması gerektiğini açıkça göstermektedir. Söz konusu uygulama, yurttaşları, belirli bir yönde oy kullanmaya yönlendirmeden, siyasal konular hakkında bilinçlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu uygulama sayesinde, yurttaşlar, belirli siyasal konular hakkında, siyasal partilerin politikalarını öğrenme imkânına sahip olmaktadırlar. Burada, söz konusu uygulama; yurttaşların, bilinçli bir şekilde oy kullanmasına katkı sunmaktadır.

Lichtenberg ve Paris belediyeleri örnekleri ise, yurttaşların; e-katılım araçları sayesinde, sınırlı da olsa, bütçeleme sürecine katılabileceğini göstermektedir. Söz konusu uygulamalar sayesinde, yurttaşlar; belediye bütçesinin, hiç de azımsanamayacak bir kısmının hazırlanmasında aktif bir rol üstlenmişlerdir. Bu gibi uygulamaların, yurttaşlarda, yurttaşlık bilincinin gelişmesi konusunda önemli bir işlevi vardır.

Görüldüğü üzere, e-demokrasi uygulamalarının nitelikleri göz önüne alındığında, bu uygulamaların başarılı olarak uygulanması, küçük ölçekli demokratik birimlerde daha mümkündür. Yurttaşlar ile hükümet arasındaki mesafe ne kadar azalırsa, e-demokrasi uygulamaları o kadar başarılı sonuçlar verir. Bu bağlamda, modern demokrasilerin adem-i merkezi bir yapıyı benimsemesi halinde, hem

demokrasinin kalitesinde artış sağlanır hem de e-demokrasi uygulamalarının kolaylıkla gerçekleştirilmesi mümkün hale gelir.

Dünyada yaşanan bu gelişmeler, kuşkusuz, Türkiye'de de etkisini göstermiştir. Ancak Türkiye'de yaşanan gelişmeler, daha çok, e-demokrasi ekseninde değil; ama e-hükümet ekseninde yaşanmıştır. Türkiye, elektronik ortamda kamu hizmetlerinin sunulması konusunda çok önemli bir atılım gerçekleştirmiş; çok sayıda kamu hizmetini, bürokrasiyi azaltarak, etkili ve verimli bir şekilde, elektronik ortamda sunmayı başarabilmiştir. Ayrıca, işitme engelli yurttaşlara yönelik, elektronik ortamda destek sunulmaya da başlanmıştır. Umulur ki, ileriki süreçte, görme engelli yurttaşlara da aynı şekilde destek sunulsun. Türkiye'nin, e-hükümet konusundaki başarısı; hem yeterli bir enformasyon ve iletişim teknolojileri altyapısına sahip olunduğunu hem de yurttaşların, enformasyon ve iletişim teknolojileri araçlarını kullanabilme konusunda, gerekli becerilere ve imkâna sahip olduğunu göstermektedir. O halde Türkiye'nin, arzu etmesi halinde, e-demokrasi uygulamalarını başarılı bir şekilde gerçekleştirebileceği rahatlıkla söylenebilir.

Çalışmanın son bölümünde değinildiği üzere, e-demokrasi uygulamalarının başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için; çevrimiçi katılım araçlarının, geleneksel çevrimdışı katılım araçları ile bütünleşmesi sağlanmalıdır. Zira teknoloji, başlı başına bir çözüm aracı değildir. Yine, başarılı bir e-katılım süreci için, nitelikli enformasyon önkoşuldur. Nitelikli enformasyona sahip olunmadan, siyasal katılım düşünülemez. Öte yandan, daha iyi bir katılım sürecine yönelik engellerin, teknolojik olduğunu düşünmek hata olur. Söz konusu engellerin, kültürel, organizasyonel ya da anayasal

olması muhtemeldir. Bu bağlamda, doğru teşhis, engellerin üstesinden gelme konusunda oldukça önemlidir.

Başarılı e-demokrasi uygulamaları için:

- sürecin odak noktasında demokrasinin paydaşlarına yer verilmeli;

- siyasilerin ve siyasal partilerin, üstlendikleri aracılık işlevini sürdürebilmesine ve geliştirebilmesine olanak tanınmalı;

- enformasyon ve iletişim teknolojileri altyapısının geliştirilmesine önem verilmeli;

- toplumun dezavantajlı kesimlerinin sürece dâhil olabilmesi için destek sunulmalı;

- e-okuryazarlık eğitimine önem verilmeli;

- bireyin mahremiyeti güvence altına alınmalı ve kişisel verilerin korunması için tedbirler alınmalıdır.

Son olarak, e-katılımdan bağımsız olarak, yurttaşlık bilincinin oluşması ve siyasal katılımın gelişmesine yönelik; okullarda, siyasal konulara ilişkin bir eğitim programına yer verilebilir. Ancak, "yurttaşlık eğitimi" olarak adlandırılabilecek bu eğitim programının, doktrin aşılamayan bir içeriğe sahip olmasına dikkat edilmelidir. Aksi takdirde, siyasal iktidar; arzu ettiği yurttaş tipinin toplumda hâkim olabilmesi için, söz konusu eğitim programını suiistimal edebilir.

KAYNAKÇA

I. KİTAPLAR, MAKALELER VE RAPORLAR

BARBER, Benjamin R., **Güçlü Demokrasi: Yeni Bir Çağ İçin Katılımcı Siyaset,** (Çev. Mehmet Beşikçi), Ayrıntı Yayınları, İstanbul 1995.

BARIN, Taylan, **Anayasa Uzlaşma Komisyonu Tecrübesi: Uzlaşılan Maddeler ve Anayasa,** Siyaset Ekonomi ve Toplum Araştırmaları Vakfı, İstanbul 2016.

BAYKAL, Deniz, **Siyasal Katılma: Bir Davranış İncelemesi,** AÜSBF Yayınları, Ankara 1970.

Council of Europe, **Electronic Democracy Recommendation CM/Rec(2009)1 and Explanatory Memorandum,** Council of Europe Publishing, Strasbourg 2009.

DAHL, Robert A., **Demokrasi Üstüne,** (Çev. Betül Kadıoğlu), Phoenix Yayınları, Ankara 2001.

DAHL, Robert A., **Demokrasi ve Eleştirileri,** (Çev. Levent Köker), Türk Siyasi İlimler Derneği ve Türk Demokrasi Vakfı Ortak Yayını, Ankara 1993.

DUVERGER, Maurice, **Siyasal Rejimler,** (Çev. Teoman Tunçdoğan), Gelişim Yayınları, İstanbul 1974.

FREEMAN, Julie, QUIRKE, Sharna, "Understanding E-Democracy: Government-Led Initiatives for Democratic Reform", **eJournal of eDemocracy and Open Government,** Vol. 5, No 2, 2013, s. 141-154.

HEYWOOD, Andrew, "Demokrasi", (Çev. Bican Şahin), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 67-84.

HEYWOOD, Andrew, **Siyaset,** (Çev. Bekir Berat Özipek, Bican Şahin, Mete Yıldız, Zeynep Kopuzlu, Bahattin Seçilmişoğlu, Atilla Yayla), Adres Yayınları, Ankara 2014.

HOLDEN, Barry, **Liberal Demokrasiyi Anlamak,** (Çev. Hüseyin Bal), Liberte Yayınları, Ankara 2007.

International Institute for Democracy and Electoral Assistance, **Introducing Electronic Voting: Essential Considerations,** International IDEA Publications, Stockholm 2011.

JAY, Richard, "Democracy", **Political Ideologies: An Introduction,** Robert ECCLESHALL et al., Routledge, London 1994.

KAPANİ, Münci, "Demokratik Teori Alanında Bazı Yeni Görüş ve Tartışmalar", **Prof. Dr. Bülent Nuri Esen'e Armağan,** (Yayına Hazırlayanlar: Ergun Özbudun, Tuncer Karamustafaoğlu, Oya Araslı, Erdal Onar), AÜHF Yayınları, Ankara 1977, s. 205-219.

KARAKAYA POLAT, Rabia, "The Internet and Political Participation: Exploring and Explanatory Links", **European Journal of Communication,** Vol. 20, Issue 4, 2005, s. 435-459.

KORKUT, Levent, "Temel Hak ve Özgürlüklerin Bir Sınırlama Nedeni Olarak Kamu Yararı Kavramı", **Liberal Düşünce Dergisi,** C. 11, S. 44, 2006, s. 77-98.

LANDEMORE, Hélène, "Inclusive Constitution-Making: The Icelandic Experiment", **The Journal of Political Philosophy,** Vol. 23, No 2, 2015, s. 166-191.

LINZ, Juan J., **Totaliter ve Otoriter Rejimler,** (Çev. Ergun Özbudun), Liberte Yayınları, Ankara 2012.

MACINTOSH, Ann, "Using Information and Communication Technologies to Enhance Citizen Engagement in the Policy Process", **Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement,** OECD, OECD Publishing, Paris 2003, s. 19-142.

MUMCUOĞLU, Maksut, **Çağdaş Demokrasi Kuramlarında Katılma ve Türkiye'de Katılmanın Gelişimi,** AÜHF Yayınları, Ankara 1982.

OECD, **Citizens as Partners: OECD Handbook on Information, Consultation and Public Participation in Policy-Making,** OECD Publishing, Paris 2001.

OECD, **Promise and Problems of E-Democracy: Challenges of Online Citizen Engagement,** OECD Publishing, Paris 2003.

ÖZBUDUN, Ergun, **Türkiye'de Sosyal Değişme ve Siyasal Katılma,** AÜHF Yayınları, Ankara 1975.

PÄIVÄRINTA, Tero, SÆBØ, Øystein, "Models of E-Democracy", **Communications of the Association for Information Systems,** Vol. 17, Article 37, 2006, s. 818-840.

PLATTNER, Marc F., "Liberalizm ve Demokrasi", (Çev. Mitat Çelikpala), **Liberal Düşünce Dergisi,** C. 4, S. 14, 1999, s. 20-28.

REINSALU, Kristina, **Handbook on E-democracy,** EPACE Theme Publication, Tampere 2010.

SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Kuramı,** (Çev. Deniz Baykal), Siyasi İlimler Türk Derneği Yayınları, Ankara t.y.

SARTORI, Giovanni, **Demokrasi Teorisine Geri Dönüş,** (Çev. Tuncer Karamustafaoğlu ve Mehmet Turan), Yetkin Yayınları, Ankara 1996.

SCHMITTER, Philippe C., KARL, Terry Lyn, "Demokrasi Nedir, Ne Değildir", (Çev. Levent Gönenç), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 3-15.

SCHUMPETER, Joseph A., **Kapitalizm, Sosyalizm ve Demokrasi II,** (Çev. Rasin Tınaz), Varlık Yayınları, İstanbul 1967.

ŞEN, İlker Gökhan, **Doğrudan Demokrasi: Kurumlar, Hukuki ve Siyasi Sorunlar,** On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2013.

UYGUN, Oktay, **Demokrasi: Tarihsel, Siyasal ve Felsefi Boyutlar,** On İki Levha Yayıncılık, İstanbul 2014.

VERBA, Sidney, NIE, Norman H., KIM, Jae-On, **Participation and Political Equality: A Seven-Nation Comparison,** The University of Chicago Press, Chicago 1987.

YANIK, Murat, "Elektronik Yönetişim", **Journal of Qafqaz University,** No 9, 2002, s. 151-158.

ZAKARIA, Fareed, "İlliberal Demokrasinin Yükselişi", (Çev. Atilla Yayla), **Sosyal ve Siyasal Teori: Seçme Yazılar,** Atilla YAYLA (Ed.), Siyasal Kitabevi, Ankara 1999, s. 41-57.

ZENGİN, Mehmet Ali, "Bilgi İletişim Teknolojilerinin Demokrasi İçerisinde Kullanımı ve Dijital Demokrasiye Geçiş", **Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,** C. 17, S. 4, 2013, s. 271-304.

II. ÇEVRİMİÇİ KAYNAKLAR

BERGSSON, Baldvin Thor, BLOKKER, Paul, "The Constitutional Experiment in Iceland", 2013, <https://ssrn.com/abstract=2320748>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016).

BRUNO, Elisa, **Co-deciding with Citizens: Towards Digital Democracy at EU Level,** European Citizen Action Service, 2015, <http://www.ecas.org/wp-content/uploads/2015/06/ECAS-Publication-online-version.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.09.2016).

Digital Democracy Commission, **Open Up!: Report of the Speaker's Commission on Digital Democracy,** 2015, <http://www.digitaldemocracy.parliament.uk/documents/Open-Up-Digital-Democracy-Report.pdf>, (Erişim Tarihi: 01.03.2016).

DIZHONG, Sun, "Political Functions of E-Democracy", **4th International Conference on Management and Service Science (MASS 2010),** Wuhan 2010,

<http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=5576545>, (Erişim Tarihi: 21.08.2016).

e-Devlet Kapısı, <https://www.turkiye.gov.tr>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

European Commission, **European eParticipation Summary Report,** 2009, <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/dae/document.cfm?doc_id=1499>, (Erişim Tarihi: 01.09.2016).

European Parliament Science and Technology Options Assessment, **E-Public, E-Participation and E-Voting in Europe - Prospects and Challenges Final Report,** 2011, <http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2011/471584/IPOL-JOIN_ET(2011)471584_EN.pdf>, (Erişim Tarihi: 18.08.2016).

Global Centre for ICT in Parliament, **World e-Parliament Report 2012,** United Nations & Inter-Parliamentary Union, 2012, <http://www.ictparliament.org/WePReport2012.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

GYLFASON, Thorvaldur, "Crowds and Constitutions", 2011, <http://www.voxeu.org/article/crowds-and-constitutions-insights-iceland>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016).

HAGEN, Martin, "A Typology of Electronic Democracy", <http://www.martin-hagen.net/publikationen/elektronische-demokratie/typology-of-electronic-democracy/>, (Erişim Tarihi: 22.08.2016).

Iceland Review, “Iceland Election Results Announced”, 1 Aralık 2010, <http://www.icelandreview.com/news/2010/12/01/iceland-election-results-announced>, (Erişim Tarihi: 24.07.2016).

Inter-Parliamentary Union, **World e-Parliament Report 2016,** 2016, <https://www.ipu.org/resources/publications/reports/2016-07/world-e-parliament-report-2016>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

MACINTOSH, Ann, “Characterizing E-Participation in Policy-Making”, **37th Hawaii International Conference on System Sciences,** Hawaii 2004, <http://ieeexplore.ieee.org/stamp/stamp.jsp?arnumber=1265300>, (Erişim Tarihi: 20.08.2016).

MANDELBAUM, Andrew G., **Strengthening Parliamentary Accountability, Citizen Engagement and Access to Information: A Global Survey of Parliamentary Monitoring Organizations,** National Democratic Institute and World Bank Institute, 2011, <https://www.ndi.org/sites/default/files/governance-parliamentary-monitoring-organizations-survey-september-2011.pdf>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

Mecliste.org, <http://mecliste.org/mecliste-org-hakkinda>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

RAMIREZ, Jessica, “The Youtube Election”, Newsweek, 9 Kasım 2008, <http://www.newsweek.com/youtube-election-85069>, (Erişim Tarihi: 20.10.2016).

TBMM Bir Önerim Var, <https://www.tbmm.gov.tr/bironerimvar/>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

TBMM Meclis Haber, “Meclis Vatandaştan Görüş ve Öneri Bekliyor…”, 10 Eylül 2013, <https://www.tbmm.gov.tr/develop/owa/haber_portal.aciklama?p1=126240>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

Thomas Jefferson Vakfı, <https://www.monticello.org/site/jefferson/information-currency-democracy-spurious-quotation>, (Erişim Tarihi: 20.01.2017).

TRT Haber, “‘e-Devlet’te Engel Yok’ Projesi Hayata Geçirildi”, 26 Temmuz 2015, <http://www.trthaber.com/haber/turkiye/e-devlette-engel-yok-projesi-hayata-gecirildi-195847.html>, (Erişim Tarihi: 15.01.2017).

VAN DIJK, Jan A. G. M., “Digital Democracy: Vision and Reality”, <https://www.utwente.nl/bms/vandijk/research/itv/itv_plaatje/Digital%20Democracy-%20Vision%20and%20Reality.pdf>, (Erişim Tarihi: 27.01.2016).

VAN DIJK, Jan A. G. M., “Participation in Policy Making”, **Study on the Social Impact of ICT Topic Report 3 (D7.2),** Universität Siegen et al., 2010, <http://ec.europa.eu/information_society/newsroom/cf/document.cfm?action=display&doc_id=673>, (Erişim Tarihi: 01.09.2016).

ÖZET

Dünyada E-Demokrasi Uygulamaları ve Türkiye

E-demokrasi uygulamaları, modern demokrasilerin kimi yapısal sorunlarının çözümüne katkı sunma konusunda önemli bir potansiyele sahiptir. Özellikle son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler, e-demokrasi kavramını popüler hale getirmiştir.

E-demokrasi uygulamaları, otoriter ya da totaliter bir rejimi, demokratik bir rejime dönüştürme amacı gütmez; ancak e-demokrasi uygulamaları, modern demokrasilerin, özellikle temsil kurumundan kaynaklanan sorunlarının çözümüne katkı sunmayı amaçlar.

Bu çalışmanın temel amacı; teknolojik gelişmelerden yararlanılarak, siyasal kurumların yeniden gözden geçirilmesini sağlamak ve söz konusu kurumların etkili ve verimli bir şekilde işleyebilmesi için yapılması gereken reformlara katkı sunmaktır.

Çalışmanın birinci bölümünde; demokrasi kavramı, demokratik süreç ve bu sürece katılıma dair yaklaşımlar ele alınmıştır. İkinci bölümde, e-demokrasi kavramı açıklığa kavuşturulmuş ve e-katılım araçları incelenmiştir. Çalışmanın son bölümünde ise, dünyadaki başarılı e-demokrasi uygulamalarına yer verilmiş, Türkiye'nin e-demokrasi deneyimi ele alınmış ve e-demokrasi uygulamalarına yönelik önerilerde bulunulmuştur.

ABSTRACT

E-Democracy Practices across the World and the Case of Turkey

E-democracy practices have an important potential to contribute to the solution of some structural problems of modern democracies. Especially the technological developments that happened in recent years have made the concept of e-democracy popular.

E-demmocracy practices do not aim to convert an authoritarian or totalitarian regime to a democratic regime, but they aim to contribute to the solution of problems, which derives from representation institution, of modern democracies.

The main purpose of this study is to provide that political institutions are reconsidered with technological developments and to contribute to the reforms that should be done in order to enable political institutions work effectively and efficiently.

In the first chapter of this study, the concept of democracy, the democratic process and approaches about participation in this process are discussed. In the second chapter, the concept of e-democracy is clarified and tools for e-participation are examined. In the last chapter of the study, successful e-democracy practices in the world are analyzed, Turkey's experience of e-democracy is examined and recommendations for e-democracy practices are made.